

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

Klasicistní hrobky knížecích rodin na území Čech a Moravy

Diplomová práce

Autor: Bc. Tomáš Kořínek
Studijní program: Historické vědy Mg
Studijní obor: Historie (NHI)
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.

Hradec Králové, 2017

Zadání diplomové práce

Autor: Tomáš Kořínek
Studium: F15NK0031
Studijní program: N7105 Historické vědy
Studijní obor: Historie

Název diplomové práce: **Klasicistní hrobky knížecích rodin na území Čech a Moravy**

Název diplomové práce Neoclassical tombs of princely families in Bohemia and Moravia
AJ:

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce se zaměří na problematiku klasicistních hrobek knížecích rodin na území Čech a Moravy. Toto téma nebylo doposud nijak hlouběji prozkoumáno i přesto, že se jedná o velmi významnou aktivitu většiny knížecích rodin v první polovině 19. století. Do vybraného tématu bude zahrnuto 11 hrobek, rozestých po celé ČR a v práci budou zmíněny okolnosti stavby a její popis, následně dnešní stav a využití. Přesněji se jedná o dvě hrobky rodiny Auerspergů (Žleby, Vlašim), dvě hrobky rodiny Kinských (Budenice, Veltrusy), dvě hrobky rodiny Trauttmansdorffů (Horšovský Týn), dvě hrobky rodiny Liechtensteinů (Vranov u Brna, Moravský Krumlov) a hrobku Metternichů (Plasy), Dietrichsteinů (Mikulov) a Kouniců (Slavkov u Brna). Závěrem se práce pokusí objasnit důvod, proč zaznamenal tento architektonický sloh takovou oblibu u funerální architektury šlechtických rodin. Metody zpracování: archivní výzkum zejména rodinných fondů jednotlivých knížecích rodin a fondů velkostatků, které knížecím rodinám náležely. Pro rodinu Auerspergů by se jednalo zejména o velkostatek Žleby a Vlašim, pro rodinu Kinských velkostatek Zlonice, pro rodinu Trauttmansdorffů velkostatek Horšovský Týn, pro rodinu Dietrichsteinů velkostatek Mikulov, pro rodinu Liechtensteinů velkostatek Pozořice a Moravský Krumlov, pro rodinu Metternichů velkostatek Plasy a pro rodinu Kouniců velkostatek Slavkov. Dále se jedná o ústřední účetní revize (Auerspergové) a rodinné fondy (Kounicové, Metternichové, Kinští). Dalším zdrojem informací bude i osobní návštěva všech zmíněných hrobek a popis jednotlivých objektů.

JUŘÍK, Pavel, Liechtensteinové: historie a sídla knížecího rodu, Praha 2015. KONEČNÝ, Michal (ed.), Vitruvius Moravicus, Brno 2015. KUTHAN, Jiří MUCHKA, Ivan, Aristokratická sídla období klasicismu, Praha 1999. PRAHL, Roman, Umění náhrobků v českých zemích let 1780 - 1830, Praha, 2004. PŘIBYL, Vladimír, Rodinná hrobka Kinských v Budenicích, Kladno 1998. VLČEK, Pavel, Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách, Praha 2004. A přehledová literatura o architektuře a dějinách umění 1. pol. 19. století.

Garantující pracoviště: Historický ústav,
Filozofická fakulta
Vedoucí práce: doc. PhDr. Veronika Středová, Ph.D.
Oponent: prof. PhDr. Dana Musilová, CSc.
Datum zadání závěrečné práce: 18.12.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval pod vedením vedoucí diplomové práce samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

Poděkování

V první řadě bych rád poděkoval vedoucí své práce doc. PhDr. Veronice Středové, Ph.D., za cenné rady, připomínky a obrovskou trpělivost při mých dotazech. Mé poděkování patří i všem, kteří mi umožnili vstup do sledovaných hrodek a poskytli mi své vzpomínky, kterými jsem mohl text své diplomové práce doplnit. Děkuji i Mgr. Lucii Šťastné a Bc. Lucii Říhové za konzultaci jazykové stránky mé práce. V neposlední řadě patří dík i mé rodině za trpělivost a všem přátelům za připomínky, podněty a rady k mé práci.

Anotace

KOŘÍNEK, Tomáš. *Klasicistní hrobky knížecích rodin na území Čech a Moravy*. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2017. 105 s. Diplomová práce.

Diplomová práce se zaměří na problematiku klasicistních hrobek knížecích rodin na území Čech a Moravy. Do vybraného tématu bude zahrnuto 11 hrobek rozestých po celé ČR. V práci budou zmíněny okolnosti vzniku stavby, její popis, následně dnešní stav a využití. Přesněji se jedná o dvě hrobky rodiny Auerspergů (Žleby, Vlašim), dvě hrobky rodiny Kinských (Budenice, Veltrusy), dvě hrobky rodiny Trauttmansdorffů (Horšovský Týn), dvě hrobky rodiny Lichtenštejnů (Vranov u Brna, Moravský Krumlov) a hrobku Metternichů (Plasy), Ditrichštejnů (Mikulov) a Kouniců (Slavkov u Brna). Na závěr se práce pokusí objasnit důvod, proč zaznamenal tento architektonický sloh takovou oblibu u funerální architektury šlechtických rodin.

Klíčová slova: klasicismus, hrobka, kníže, funerální.

Annotation

KOŘÍNEK, Tomáš. *Neoclassical tombs of princely families in Bohemia and Moravia*. Hradec Králové: Philosophical Faculty, University of Hradec Králové, 2017. 105 p. Diploma Dissertation Degree Thesis.

The diploma thesis deals with the subject of neoclassical tombs of princely families in Bohemia and Moravia. The chosen subject includes 11 tombs across the Czech republic and considers their history and current state alike. It particularly deals with two burial sites of the Auerspergs (Žleby, Vlašim), Liechtensteins (Vranov u Brna, Moravský Krumlov) and Kinskys (Budenice, Veltrusy), followed by the tombs of the Trauttmansdorffs (Horšovský Týn), Metternichs (Plasy), Dietrichsteins (Mikulov) and the Kounic family (Slavkov u Brna). Finally, the thesis attempts to understand why this style became so prevalent in the aristocratic funeral architecture.

Keywords: neoclassical, tomb, prince, funeral.

Obsah

Úvod.....	8
1. Proměny rituálů i míst posledního odpočinku.....	18
1.1 Pohřbívání pod vlivem josefínských reforem.....	23
2. Rodinné klasicistní hrobky	27
2.1 Auerspergové.....	29
2.2 Ditrichštejnové	40
2.3 Kinští	46
2.4 Kounicové.....	56
2.5 Lichtenštejnové.....	60
2.6 Metternichové.....	77
2.7 Trauttmansdorffové	83
Závěr	92
Prameny a literatura	95
Seznam používaných zkratk.....	102
Seznam příloh	103

Úvod

Tématem předkládané diplomové práce jsou klasicistní hrobky knížecích rodin na území Čech a Moravy. K tomuto tématu mě dovedla náhoda v podobě návštěvy hrobky rodiny Kinských nedaleko Slaného. Ohromil mě genius loci tohoto místa, ale byl jsem zaskočen špatným technickým stavem této hrobky a zanedbaným okolím. To mě vedlo k pátrání po literatuře, která by mi objasnila osudy této stavby. Odhalil jsem však naprostou absenci knih k tomuto tématu obecně, což mě vedlo k myšlence vypracování této práce, která má zmapovat knížecí hrobky na území Čech a Moravy, popsat a zdokumentovat jejich stav a nastínit jejich historii.

Všeobecně přijímaným inspiračním zdrojem architektů klasicistní architektury bylo antické Řecko a Řím. V Římě se pohřbívalo „*bud' do rodinných hrobek na soukromých pozemcích, anebo na společných hřbitovech...*“.¹ S příchodem křesťanství se tento zvyk změnil a strach ze smrti opadl natolik, že se živí i mrtví zabydleli až do 18. století za stejnými hradbami uprostřed měst. Postupně se utvářející šlechta začala díky svému bohatnutí oddělovat své hroby od okolí a pro věčný odpočinek předků volila kaple, jejichž donací si pojistila nejen zádušní mše, ale i právo nakládat s vnitřními prostory kaple. Do kaplí tak byly osazovány náhrobky či epitafy a pod kaplemi vznikaly podzemní krypty. Tento zvyk se zachoval až do druhé poloviny 18. století, kdy došlo k radikální změně. „*Domněnka, že ve starověku pohřbívali lidé své mrtvé na vlastních pozemcích, však přetrvávala až do 18. století, kdy se – po vzoru údajně antického zvyku – začaly doporučovat soukromé hroby*“.² Proměna myšlení lidí a změna rituálu pohřbívání v habsburské monarchii souvisela s osvícenou vládou Josefa II.

Josefínské dekrety způsobily velký stavební rozmach v sepulkrální architektuře, proto jsem musel téma klasicistních hrobek omezit několika faktory. Jednak geograficky, dále dle hierarchie aristokratických rodin a stavebním slohem, protože staveb vzniklých na konci 18. století a v první polovině 19. století za účelem pohřbívání členů aristokratických rodin vzniklo tak velké množství, že obsáhnout vše do jednoho díla by bylo nad možnosti diplomové práce.

¹ ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti*, díl I., Praha 2000, s. 49.

² ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti*, díl I., Praha 2000, s. 60.

Prvním determinantem mé práce je geografické prostor Čech a Moravy. Záměrně zde není uvedeno Slezsko, protože na současném území Slezska, které se nachází v České republice, se žádná klasicistní knížecí hrobka nenachází, proto ho není nutné v práci nadále zmiňovat.

Druhým vymezením je pojem klasicismus, který je využíván zejména v Německu pro období, které následovalo po baroku a rokoku přibližně v letech 1770 až 1830.³ Pojem klasické období je však využíván s jistou periodicitou v celých dějinách umění, ať už je to doba antiky (přesněji Augustova či Hadriánova éra), nebo doba karolinská, románská či renesanční.⁴ Tyto epochy nebudou v práci nadále nijak zmiňovány a práce se zaměří na období konce 18. století a první poloviny 19. století.⁵ Mnozí autoři i kunsthistorici používají zároveň s klasicismem i pojem empír, který je využit zejména pro stavby v první polovině 19. století. V mé práci jsou tyto dva pojmy použity jako synonyma a rozdíl mezi nimi zde není nijak zdůrazněn.

Klasicismus, jako reakce na baroko a ještě zdobnější rokoko, sám sebe chápal jako epochu probuzení po dlouhé „době temna“. Vznik klasicismu je spojován s Francií a pařížskými salony, kde již kolem roku 1760 byly barokní dynamické hmoty chápány jako něco nevkusného. S příchodem Velké francouzské revoluce (1789) se zhroutil i životní styl, který baroko a jeho odnože vyvolaly. Hledal se styl, který by reprezentoval republikánské a demokratické formy vlády. Tomu odpovídala architektura antického Řecka i Říma. Objev Pompejí (1748) a Herculanea (1709) nabídl nový a detailnější pohled na antiku a její architekturu, ale i přesto bylo poznávání klasického starověku přes veškerý jeho dramatický rozvoj ve 2. polovině 18. století stále ještě velmi zprostředkované, jeho výsledky někdy i nereálné a především tendenční.⁶ Jasnějších obrysů získal klasicismus díky Winckelmannově práci.⁷ Jeho výklad podstaty řeckého umění jako *ušlechtilé*

³ Z něm. „*Der Klassizismus*“.

⁴ KOCH, Wilfried, *Evropská architektura – Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 2012.

⁵ Výjimkou bude pouze auersperská hrobka ve Vlašimi postavená až ve druhé polovině 19. století, kterou však kvůli ucelenosti kapitoly o knížecí rodině Auerspergů nebylo možné vynechat.

⁶ PIJOAN, José, *Dějiny umění* 8, Praha 2000, s. 129.

⁷ Zejména v eseji Johanna Joachima Winckelmanna – *Myšlenky o napodobování řeckých děl v malířství a sochařství* (1755) in.: WINCKELMANN, Johann Joachim. *Dějiny umění starověku: stati*. Praha 1986, s. 265–283.

*prostoty a tiché velikosti*⁸ stanovil ideál krásy klasicismu. Lidé na konci 18. století se však nesnažili pouze o obnovu antiky v politice, kultuře a umění, ale také v oblékání a všech dalších rovinách života, včetně smrti.

V českých zemích klasicismus přichází s nástupem Josefa II. S tím je spojen také úbytek objednávek uměleckých děl od opatů, kteří v té době mají starost o zachování vlastních klášterů. Dalším možným objednavatelem staveb je pak samotná monarchie, která na konci 18. století sice staví množství staveb, ty však mají čistě užitkovou povahu, bez větší umělecké náročnosti.⁹

Do role mecenášů a stavebníků se tedy prosazuje šlechta jako hlavní objednavatel paláců, zámků, parků a parkových staveb, hospodářských budov a mnohého dalšího, včetně hrobek. Aristokratický titul se stal posledním omezením pro mou práci. Titul kníže¹⁰ byl v habsburské monarchii jedním z nejvyšších možných, které mohl šlechtic v 18. či 19. století získat, a to buď dědictvím své rodiny, nebo povýšením od panovníka. Toto omezení však neznamená, že by níže postavené rody v hierarchii habsburské monarchie nestavěly kvalitní klasicistní funerální architekturu. Příkladem mohou být hrobky hraběcích rodin, mezi nimiž vynikají stavby Vratislavů z Mitrovic či Chotků.¹¹

Velký vliv na knížecí rodiny na přelomu 18. a 19. století měla Anglie. Mladí šlechtici přestávají navštěvovat neklidnou Francii a její místo pomalu přebírá Anglie, která se tak stává inspiračním zdrojem pro zbytek Evropy. Mladí šlechtici jezdí objevovat kouzlo klasicistních staveb na Britské ostrovy¹² a seznamují se zde i s palladiánskou architekturou, která klasicistní architekturu nemalou měrou ovlivnila. I to mě vedlo k omezení práce pouze na knížecí rodiny, které měly největší prostředky a možnosti pro vysílání svých dětí na cesty po Evropě.

Funerální architektura šlechtických rodin je v současnosti stále velmi neprobádanou látkou, která je stranou současného bádání historiků i kunsthistoriků. Diplomová práce je z tohoto důvodu založena hlavně na archivním

⁸ Z něm. „*edle Einfalt und stille Größe*“.

⁹ Investiční činnost se soustředí na stavbu pevností, např. Josefova (1780–1785) a Terezína (1780–1790).

¹⁰ Titul knížete měl také několik různých stupňů, ale to v mé práci rozlišováno nebude a práce se bude soustředit na všechny rody s knížecím titulem v jakémkoliv stupni. Titulatura a hierarchie knížecích rodin jsou podrobně rozebrána v knize ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české*, Praha 2001.

¹¹ Další je např. hrobka Haugwitzů v Náměšti nad Oslavou, Šternberků aj.

¹² Např. Alois I. z Lichtenštejnu, František Josef z Ditrichštejnu, Vincent Karel Auersperg a další.

průzkumu, mapování a dokumentaci jednotlivých staveb a na vyhledávání pomocné, odborné a populárně-vědecké literatury související s daným tématem. V rámci svého bádání jsem využil množství metod historického výzkumu. Základní metodou byla analýza a následná interpretace pramenných zdrojů, včetně konkrétních architektonických realizací. Dosažené poznatky jsem syntetizoval. Zmínil bych také přímou metodu, která mě vedla k popisu mnoha nalezených architektonických plánů a dnes zachovalých staveb. U jednotlivých staveb jsem využíval diachronní přístup, abych progresivní metodou popsal historii hrobek do současnosti. V kapitole „Rodinné klasicistní hrobky“ jsem využil i typologickou a induktivní metodu při tvorbě vlastní klasifikace funerální architektury. V mnoha ohledech jsem využíval i komparaci, a to jak s literaturou,¹³ tak i jednotlivých staveb mezi sebou. Na základě prostudované literatury není možné určit ustálenou formu jmen knížecích rodin, proto jsem se rozhodl, že jména šlechtických rodin budou v práci uvedena dle obvyklé české jazykové varianty. Proto rodina Lichtenštejnů nebude Liechtenstein či rodina Kouniců nebude Kaunitz atp.

Literatura zaměřená čistě na šlechtickou sepulkrální architekturu či její mapování a historii neexistuje, avšak velké množství literatury je věnováno samotnému fenoménu smrti. Ve druhé polovině 20. století i na počátku 21. století byla vybudována teoretická i metodologická koncepce, která tuto stránku lidského života reflektuje. Mezi takové knihy lze řadit klasickou práci francouzského historika Phillippa Arièse. I tyto knihy mají pro mou práci význam, jelikož popisují vnímání smrti v 18. a 19. století, tedy v době, kdy vznikají mnou sledované hrobky. Podle Arièse právě na konci 18. století dochází ke zlomu ve vnímání smrti. Prvním impulsem nových postojů člověka ke smrti se stalo vytěsnění pařížských hřbitovů za hradby města a založení nových kultovních míst k poslednímu odpočinku, které se pak staly cílem vycházek blízkých příbuzných.¹⁴ Podobnou situaci můžeme sledovat i v českých zemích, kde díky reformám Josefa II. rovněž dochází k vytváření nových hřbitovů mimo aglomerace.

¹³ Např.: GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.

¹⁴ ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti, díl II.*, Praha 2000.

Na českém území vznikly četné práce zabývající se pohřebišti. Tyto práce se zaměřují zejména na významné šlechtické rody raného novověku, ale žádná z nich nepřekročila hranici 18. století.¹⁵ Výjimkou je studie Radmily Švaříčkové-Slabákové, která zkoumala vnímání smrti šlechtici v první polovině 19. století na základě pramenů osobní povahy. Své závěry publikovala ve sborníku *Studia historica Nitrensia* pod názvem *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*.¹⁶ Inspirativním se stal i sborník z plzeňského symposia věnovaného *Fenoménu smrti v české kultuře 19. století*. Ve sborníku¹⁷ z této konference publikovala Taťána Petrasová studii nazvanou *Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy*.¹⁸ Toto pojednání se asi nejvíce dotýká studovaného tématu, jelikož rozebírá stavitelskou příručku Johanna Philippa Joendla z roku 1829, který se v souladu s reformami Josefa II. snažil navrhovat šlechtické hrobky.¹⁹ Petrasová se však od obsahu této příručky příliš nevzdaluje a její text se soustředí hlavně na jednotlivé kapitoly Joendlovy příručky, a to včetně části, která je věnována zřizování nových hřbitovů. V práci je i několik chyb týkajících se zejména záměny hrobek rodiny Kinských v Budenicích a ve Veltrusech. Samotná Joendlova stavitelská příručka má několik dílů a nevěnuje se pouze rodinným hrobkám, ale reflektuje veškeré stavitelství první poloviny 19. století.²⁰

Joendlova příručka byla několikrát přeložena do českého jazyka a jedním z těchto překladů je i druhé vydání od Josefa Niklase a Františka Šanda.²¹ Autoři však hned v úvodu přiznávají, že se nejedná o pouhý překlad, ale že jejich kniha je zcela přepracované dílo Joendlovo, které je rozšířeno a doplněno v souladu

¹⁵ Např. HLINOMAZ Milan a Jan SCHWALLER, Pernštejnské sepulkrální památky, in *Pernštejnové v českých dějinách*, ed. Petr Vorel, Pardubice 1993, zvláště s. 323–340, a mnohé další týkající se Hasištejnských z Lobkovic, Rožmberků, Redernských atp.

¹⁶ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*, in: *Studia historica Nitrensia* 9, 2001, s. 153–163.

¹⁷ LORENZOVÁ Helena a Taťána PETRASOVÁ (ed.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století – Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000*, Praha 2001.

¹⁸ PETRASOVÁ, Taťána, *Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy*, in: *Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000*, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001, zvláště s. 65–78.

¹⁹ J. P. Joendl navrhl hrobku Chotků v Nových Dvorech i hrobku Vratislavů v Čimelicích.

²⁰ Část vztahující se k rodinným hrobkám se nalézá ve třetím dílu (viz JOENDL J. P., *Die landwirtschaftliche Baukunst III*. Vídeň 1829.)

²¹ NIKLAS Josef a František ŠANDA, *J. P. Joendlovo Poučení o stavitelství pozemním*, Praha 1865.

s dobovými poznatky o stavitelství a architektuře. Kniha je spíše příručkou pro stavitele a informuje o stavebních postupech, materiálech, rozpočtech, bezpečnosti atp. Ve druhé části jsou pak rozebrány jednotlivé druhy a části staveb, kde mezi jinými nalezneme i pomníky, respektive kapitolu zabývající se ospravedlněním a významem výstavby pomníků a připomínek zemřelých. To je však jediná kapitola, která se tímto tématem zabývá, zbytek autoři vypustili, a to včetně části o hrobkách, jelikož nároky doby nastupujícího historismu vyžadovaly spíše zvládnutí plurality jednotlivých slohů. Proto se také závěr knihy věnuje zejména jednotlivým slohům, od řeckého, až po renesanční.

Významnou knihou pro výzkum sepulkrálních památek konce 18. a počátku 19. století je dílo Romana Prahla a kolektivu *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*.²² Sochařství z počátku 19. století vnímá jako ukazatel měnícího se postoje člověka ke smrti. V sochařství i architektuře autor odhaluje množství symbolických významů. Kniha se zabývá několika nejvýraznějšími sochaři, jednotlivými typy možných náhrobků, ale i zákazníky a objednateli předmětů připomínajících příbuzné či známé. Autor se nevyhýbá ani tématu hrobek a jsou zde zmíněny stavby rodiny Metternichů, Kouniců i Lichtenštejnů.²³ Téma je však pojato velmi široce s velkým přesahem do francouzské architektury.

Další knihou, která nabízí pohled na celou tematiku pohřebních rituálů vysoké šlechty je kniha Václava Grubhoffera *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*.²⁴ Kniha mi umožnila komparativní metodou zjistit, jak probíhaly pohřební rituály u vysoké šlechty – zde na příkladu Schwarzenbergů. Podobný průběh aristokratických obřadů měl v některých případech vliv na jednotlivé architektonické prvky, které měly usnadnit jeho konání, což lze pozorovat i na knížecích klasicistních hrobkách. V díle jsou také kapitoly věnující se stavbě schwarzenberských rodových hrobek, a to jak primogenitury, tak i sekundogenitury, ale do mé práce ani jedna z nich nepatří, protože byly zbudovány ve stylu neogotiky. Starší rodová větev sice uvažovala o stavbě hrobky už v padesátých letech 19. století poblíž kostelíka sv. Jiljí

²² PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004.

²³ V poznámce je zmíněna i hrobka rodiny Kinských v Budenicích.

²⁴ GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.

v Třeboni,²⁵ protože nesměla zůstat pozadu v rodové reprezentaci a kostelík sv. Jiljí již nesplňoval prostorové ani hygienické požadavky. K realizaci však bylo překročeno až v sedmdesátých letech 19. století, kdy už se klasicistní hrobky nestavěly.

Nejvýznamnější šlechtické klasicistní stavby jsou zmíněny v knize Jiřího Kuthana *Aristokratická sídla období klasicismu*,²⁶ ale hrobkám zde příliš prostoru věnováno není. K samotným knížecím hrobkám existují pouze dvě monografie. O rodinné hrobce Kinských je to malá brožura vydaná u příležitosti Dne otevřených dveří památek dne 13. září 1998.²⁷ Text zpracoval současný vedoucí odboru kultury Městského úřadu Slaný Vladimír Příbyl.²⁸ V brožuře lze nalézt okolnosti vzniku stavby, popis jejích interiérů a exteriérů, ale také výčet majitelů zlonického panství, na kterém se hrobka nachází. Dílo, svým rozsahem velmi skromné, vychází z archivních pramenů a obsahuje jejich výčet, ale o významné monografii nelze hovořit.

Mnohem obsáhlejší je kniha vydaná Turistickým informačním centrem v Mikulově o ditrichštejnské hrobce.²⁹ Tato práce už má více popularizační charakter, aby byla srozumitelnější široké veřejnosti, přesto autorka v závěru uvádí odkazy na literaturu i archivní prameny, ze kterých vycházela. Tato kniha se v první polovině věnuje stavbě loretánské kaple a náboženským obřadům kolem uctívání kultu Panny Marie. V druhé polovině se však autorka zaměřuje na přestavbu kostela sv. Anny na hrobku rodiny Ditrichštejnů a zmiňuje zde i pohřbené členy a výbavu jejich rakví. Výzkum ostatků prováděli antropologové z Masarykovy univerzity v Brně, a lze si proto na základě komparace udělat představu o tom, jak a s čím byli pohřbíváni členové aristokratických rodin.

Největší sledovanou hrobku, kterou je hrobka Lichtenštejnů ve Vranově u Brna, historici i kunsthistorici částečně reflektují ve svých dílech zaměřených na architekturu či památky Moravy. Jeden z prvních popisů klasicistní hrobky jsem

²⁵ VYBÍRAL, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999, s. 72.

²⁶ KUTHAN, Jiří, *Aristokratická sídla období klasicismu*, Praha, 1999.

²⁷ PŘIBYL, Vladimír, *Rodinná hrobka Kinských v Budenicích*, Kladno 1998.

²⁸ Tomáš Salaba, Městský úřad Slaný, *Kontakty na odbor kultury*, dostupné online (<http://www.meuslany.cz/cs/mestsky-urad-a-odbory/kultura/kontakty/>), [citováno k 8. 8. 2016].

²⁹ BRICHTOVÁ Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly – Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014.

našel právě v souvislosti s touto stavbou. Jedná se o topografii Gregora Wolného *Markrabství moravské*, přesněji jeho druhý díl z roku 1837.³⁰ Díky tomuto popisu lze srovnat stav hrobky necelých dvacet let po jejím dokončení s nynějším stavem. Celou kapitolu věnuje vranovské hrobce kniha *Vitruvius Moravicus*, kterou editoval Michal Konečný.³¹ Zmiňuje ji i Pavel Juřík ve svém díle *Moravská dominia*, ale informace zde nejsou vždy úplně přesné. Výhodou však je obrazová dokumentace stavu hrobky v době vzniku knihy.³² Architektovi vranovské hrobky Franzu Josefovi Engelovi se více věnují studie Pavla Zatloukala a srovnávají ho s několika dalšími klasicistními architekty.³³

Při svém historickém výzkumu jsem využíval také množství obecných publikací, které mi napomohly při popisu jednotlivých staveb a jejich architektonických prvků. Mezi nejdůležitější patří nepřekonané dílo Jaroslava Herouta – *Staletí kolem nás*³⁴ a *Slabikář návštěvníků památek*.³⁵ Tyto knihy velmi názorným způsobem popisují a vysvětlují jednotlivé architektonické prvky, což jsem využil i při popisu klasicistních hrobek. Mezi další knihy, které mi v mé práci pomáhaly, patří *Dějiny výtvarného umění*³⁶ a *Architektura – klíč k architektonickým slohům*,³⁷ což jsou díla spíše přehledová. Pro obecnou představu o klasicistním umění a jeho vnímání jsem využil *Dějiny umění* osmý díl od Josého Pijoana,³⁸ což je další nepřekonané dílo na poli kunsthistorie.

V úvodu každé z podkapitol věnujících se jednotlivým hrobkám je zmíněna ve stručnosti rodová historie i období získání knížecí hodnosti. Tyto informace jsem z velké části čerpal z knihy Jana Županiče, Františka Stellnera a Milana Fialy *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*,³⁹ která všechny informace

³⁰ WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren: Bd. Zuainer Kreis II.*, Brno 1837.

³¹ KONEČNÝ, Michal (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015, s. 225.

³² JUŘÍK, Pavel, *Liechtensteinové: historie a sídla knížecího rodu*, Praha 2015.

³³ Např. ZATLOUKAL, Pavel, *Co spojuje chrám lásky s pyramidou? Architekti Morau–Esch–Engel*, in: Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001, zvláště s. 79–90.

³⁴ HEROUT, Jaroslav, *Staletí kolem nás*, Praha, 1970.

³⁵ HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha, 1980.

³⁶ ČERNÁ, Marie, *Dějiny výtvarného umění*, Praha, 2002.

³⁷ HÁJEK, Václav, *Architektura – Klíč k architektonickým slohům*, Praha, 2000.

³⁸ PIJOAN, José, *Dějiny umění* 8, Praha, 1985, s. 129–150.

³⁹ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

přináší v přehledné formě. U některých rodů jsem využil i monografií, za něž zmíním alespoň knihu Aleše Valenty – *Dějiny rodu Kinských*.⁴⁰

Provedený archivní výzkum spočíval zprvu zejména v probádání písemnosti jednotlivých velkostatků. Archiváře a úředníky jednotlivých knížecích rodin však zajímaly hlavně rozpočty jednotlivých staveb⁴¹ nebo záznamy nákladů velkostatků na údržbu těchto staveb,⁴² což pro moji práci mapující klasicistní hrobky přináší pouze doplňující informace. Většinu těchto fondů vztahujících se ke studovanému období jsem prošel, ale plánů a návrhů jednotlivých hrobek jsem našel velmi málo. Výjimkou byla série plánů k lichtenštejnské hrobce v Moravském Krumlově⁴³ a ve Vranově u Brna.⁴⁴

Knížecí rodiny s bohatou stavební historií, jako byli zmínění Lichtenštejnové, mají v současnosti zachovány i fondy stavebních úřadů, kde lze nalézt plány a návrhy staveb.⁴⁵ Podobnou složkou je i fond *Ústřední účetní revize Auerspergů* uložený dnes v SOA Zámorsk, který skýtá množství plánů staveb na auersperských panstvích. Je zde však patrná veliká neprobádanost kvůli nepřístupnosti tohoto fondu.⁴⁶ Dalším pramenným zdrojem jsou rodinné archivy jednotlivých knížecích rodin. Tyto fondy obvykle zmiňují okolnosti v rodině, které vedly ke stavbě hrobky.⁴⁷ Rodina Auerspergů, která vlastnila dvě níže zpracované hrobky, zanechala množství dokumentů vztahujících se k jejich stavbě i v mobiliárních fondech Státních zámků Žleby a Slatiňany. I tyto prameny jsou dnes přístupné po domluvě se správou objektů.⁴⁸

Nezanedbatelným pramenem pro mou práci byly i osobní návštěvy a prohlídky jednotlivých objektů. U mnoha objektů jsem se setkal se zajímavými průvodci, kteří mi z vlastních vzpomínek nabídli pohled do minulosti, a přiblížili mi tak osudy hrobek po roce 1945. Většinu hrobek jsem měl možnost si po

⁴⁰ VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice, 2004.

⁴¹ Příkladem může být Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), fond (dále f.). Velkostatek Slavkov u Brna (značka fondu – dále zn. f. F 11), karton (dále kart.). 436.

⁴² Př. Státní oblastní archiv (dále SOA) Plzeň, pobočka Klášter, f. Horšovský Týn, kart. 1361–1369.

⁴³ Př. MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov (zn. f. F 177), inventární číslo (dále inv. č.) 352 aj.

⁴⁴ Př. MZA Brno, f. Velkostatek Pozořice (zn. f. F 82), kart. 1014.

⁴⁵ Př. MZA Brno, f. Lichtenštejnský stavební úřad Lednice (zn. f. F 115), č. mapy 5772.

⁴⁶ SOA Zámorsk, f. Ústřední účetní revize Auerspergů, kart. 138.

⁴⁷ Př. MZA Brno, f. Rodinný archiv Kouniců Slavkov (zn. f. G 436), kart. 604.

⁴⁸ Př. Národní památkový ústav, Státní zámek Žleby, inv. č. ZL09579.

předchozí domluvě prohlédnout a zdokumentovat i v interiérech. Jedinou stavbou, do které mi byl přístup odepřen, byla hrobka rodiny Kinských poblíž Budenic, která je dnes v majetku státu, respektive Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Tyto návštěvy se pro mě staly zásadním pramenem pro popis staveb a jejich stavu.

Předkládaná diplomová práce je rozdělena na dvě části. První z nich přináší obecný pohled na danou problematiku a zmiňuje důvody stavebního rozmachu sepulkrální architektury. Druhá část se věnuje jednotlivým stavbám a jejich typologii. Hrobky jsou seřazeny podle svých stavebníků v abecedním pořádku do jednotlivých podkapitol.

1. Proměny rituálů i míst posledního odpočinku

„*Pieta k tělu zemřelého velí člověku stavěti hrobky*“.⁴⁹ To jsou první slova v hesle *hrobka* v Ottově slovníku naučném a tato obecná věta je dodržována již několik tisíc let. Počátky monumentálních staveb, které měly připomínat významné vládnoucí vrstvy, můžeme hledat již v egyptských pyramidách. Postupným vývojem se člověk propracoval ke stavbě méně velkolepých a okázalých staveb, ale potřeba pohřbít a připomenout své předky mu zůstala.

V závěru 18. století dochází ke zvýšení zájmu o pohřbívání, což je zapříčiněno množstvím různých faktorů. Jednak to byla značná úcta k životu jedince, který nabývá mnohem větší ceny, než tomu bylo v době baroka, kdy se chudší vrstvy pohřbívaly do hromadných hrobů.⁵⁰ V druhé polovině 18. století je také brán výraznější ohled na pozůstalé, čímž se přesouvá pozornost od zbožnosti k rodinné pospolitosti. Dalším důvodem pro vznik rodinných hrobek byla změna evropské kultury a jejího vztahu k živými a mrtvými. Přelom znamenaly popravy v Paříži během revoluce (1789–1794) a postupně se úcta k mrtvým přeměnila až v jakýsi kult smrti. I šlechta si najednou uvědomila, že její pozice není neotřesitelná, jak dokazovaly příběhy popravených aristokratů z Francie.⁵¹

Dle Arièsových názorů je období první poloviny 19. století, kdy vzniklo nejvíce sledovaných hrobek, považováno za epochu romantického postoje ke smrti blízké osoby, což je definováno směsicí hrůzy, fascinace a estetického prožitku krásy mrtvého těla. Druhá polovina 19. století začíná být naopak charakterizována odmítáním smrti a její „ignorací“, protože přináší pouze fyzickou úzkost a nevolnost.⁵² Na tyto závěry u nás navázala ve své práci Radmila Švaříčková-Slabáková, která se na základě studia pramenů osobní povahy pokusila interpretovat vnímání smrti nejbližšími příbuznými umírajícího. U šlechty v 19. století pozorovala posun ve vnímání smrti. V první polovině 19.

⁴⁹ Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí, Praha 1896, s. 790.

⁵⁰ I když josefínské reformy nařizovaly rychlé pohřby v erárních rakvích, vedly v konečném výsledku spíše ke zrodu měšťanského kultu individuálního hrobu a hřbitovů mimo aglomerace, kam se ve volných dnech pořádaly procházky.

⁵¹ ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti II.*, Praha 2000 str. 141–218.

⁵² ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti II.*, Praha 2000 str. 141–218.

století objevila určitou fascinaci smrtí a podobou zesnulého, kdežto na konci sledovaného období již byla smrt vnímána jen negativně.⁵³

V prostoru střední Evropy pak neméně významnou roli sehrály reformy Josefa II. To vše vedlo k mnoha změnám, z nichž významnou změnou byla také stavba rodinných klasicistních hrobek. Jednou z nejznámějších takovýchto staveb v podobě zahradního chrámku je hrobka postavená v dórském sloupovém řádu pro pruskou královnu Luisu v Charlottenburgu v roce 1812.⁵⁴ Tuto hrobku navrhl berlínský stavitel Heinrich Gentz (1766–1811). Inspiraci hledal nejen v řecké architektuře, ale i v tzv. francouzské revoluční architektuře. Portikus je tvořen nízkým tympanonem a nepříliš zdobným architrámem podepřeným čtyřmi dórskými sloupy.⁵⁵ „Dórský styl, který byl již v antice spojen s Jupiterem, italská renesance pokřesťanství a spojila s Ježíšem, což vysvětluje, proč právě dórský řád převládá i v novoklasicistní sepulkrální architektuře“.⁵⁶

Vysoká šlechta ve střední Evropě se při vytváření kultu předků řídila propracovanými myšlenkovými strategiemi. K jedné z nich patřil i výběr místa posledního odpočinku členů rodu. Pohřebiště muselo odrážet postavení rodu i jeho mocenské ambice. Rodinné hrobky se obvykle nacházely v městských klášterních kostelích, což platilo nejen pro raný novověk, jak je podrobně popsáno v knize Pavla Krále,⁵⁷ ale i pro většinu 18. století. Josefínské reformy znamenaly konec rodinných pohřebišť vzniklých kolem poloviny 17. století ve vídeňských kostelech. Tato pohřebiště představovala jeden z politických nástrojů k upevnění výjimečného postavení ve společnosti živých a klíčovou roli při výběru umístění hrobky hrála symbolická hodnota zvoleného prostoru. Nejžádanější byly sakrální stavby v bezprostřední blízkosti Hofburgu a takovým byl i kostel sv. Augustina, kde založily rodinnou hrobku nejvýznamnější rody působící rovněž na našem území, tj. Schwarzenbergové, Ditrichštejnové, Harrachové a mnoho jiných.

⁵³ ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*, in: *Studia historica Nitrensia* 9, 2001, s. 153–163.

⁵⁴ V této hrobce nakonec nebyla pohřbena pouze královna Luisa, roz. von Mecklenburg-Strelitz (1776–1810), ale i pruský král Fridrich Vilém III. (1770–1840), císař Vilém I. (1797–1888) a císařovna Augusta (1811–1890).

⁵⁵ JÖCKLE, Clemens, *Memento mori – Historie pohřbívání a uctívání mrtvých*, Praha 2000, s. 22.

⁵⁶ PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 27.

⁵⁷ KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

Přelomem se však staly již několikrát zmiňované josefínské reformy. Ty znamenaly z právního hlediska první předpoklady ke specifické sepulkrální architektuře, ale také velmi významně změnily dosavadní praxi pohřbívání členů vysoké šlechty. V době baroka se začínalo pohřebním průvodem z domu nebožtíka do kostela, kde se konal samotný obřad a uložení těla do hrobky. Potom, co Josef II. pohřbívání v kostelech zakázal, bylo nutné dopravit ještě tělo do míst, kde bylo uloženo k věčnému odpočinku. To znamenalo mnohem delší pohřební průvod, který se nyní stal demonstrací společenské výlučnosti a hodnot urozenosti i starobylosti. Tyto průvody se však co nejvíce snažily navázat na barokní dobu a příliš neměnit zaběhnuté zvyky, což svědčí o konzervativnosti vysoké šlechty.⁵⁸

Noční mûrou šlechticů osvícenecké Evropy bylo pohřbení zaživa. Habsburskou monarchií kolovalo množství více či méně pravděpodobných historek a pověstí, které děsily nejen vysokou šlechtu. Jednou z nich byla i legenda o příběhu Jana Václava Wratislava z Mitrowicz (1669–1712), který zemřel ve Vídni na vodnatelnost, a i když si přál posmrtně probodnout srdce, lékař tak neučinil a hrabě byl vložen do rakve pouze se škrábnutím v místech, kde mělo dojít k probodnutí. Rakve byla uložena v kostele sv. Jakuba do kobky, ale „že hrabě byl jen zdánlivě mrtev, v hrobce obživil. Proto pln hrůzy vstal a vyzvednuv víko rakve, tloukl jím do náhrobního kamene. Lidé sice v kostele toto tlučení dobře slyšeli, neboť se opakovalo po tři dny. Ale že je považovali za běsnění zlého ducha, vždy utekli z kostela a Minoritům o tom neřekli ničeho. Konečně mnichové přece se dozvěděli a kámen s hrobky odstranili. Bylo však už pozdě. Hrabě tentokráte už byl skutečně mrtev a jeho tělo leželo ztuhlé vedle rakve na zemi. Zato hrůza byla patrna v jeho obličejí, a také na kusy rozervaný šat svědčil o jeho hrozném smrtelném zápasu“.⁵⁹

Takovéto příběhy ovlivnily i ostatní šlechtické rodiny, proto se například rodina Des Fours Walderode dle pověsti nechávala pohřbít s dýkou v prsou, která měla vyčnívat z těla ven zabodnutá až po rukojeť. Ariès vypočítává tato opatření

⁵⁸ GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.

⁵⁹ KOŠNÁŘ, Julius, *Staropražské pověsti a legendy*, Praha 1933, s. 95.

ve své knize a dodává, že jedním z nich bylo *conclamatio*,⁶⁰ které se dle církevního protokolu využívá dodnes u smrtelného lůžka papeže.⁶¹ Obavy z domnělé smrti tehdy děsily celou společnost a všemožná nařízení a dekrety⁶² jí měly předcházet. To se projevilo i v konstrukci hrobek a márníc, které byly opatřeny důmyslným systémem zvonků, jež měly upozornit na to, že je něco v nepořádku. S pokrokem v medicíně obavy postupně mizely.

Samotná podoba klasicistních hrobek byla velmi rozmanitá a snažila se reagovat na dekrety císaře Josefa II. Tyto zákonné normy pak shrnul ve své příručce o stavitelství Johann Philipp Joendl v roce 1829.⁶³ Toto dílo se stalo jediným, které osvětlovalo podobu četných klasicistních hrobek. V samotné příručce je zmíněna stavba márníc,⁶⁴ ale i vhodné podmínky pro zřizování hřbitovů, rozmístění hrobů, nutnost hřbitovní zdi atp. Stranou nezůstala ani stavba rodinných šlechtických hrobek mimo kostely, které se staly dobovou nutností. Takové stavby mohly stát jak na hřbitově, tak i v místech, kde vyjadřovaly smutek a opuštěnost.⁶⁵ V některých případech se jednalo o velké a složité stavby, které potřebovaly kolem sebe dostatek prostoru, aby vynikla další funkce aristokratické rodinné hrobky – demonstrace starobylosti rodu a jeho společenské výlučnosti dané narozením.

Po smrti císaře Josefa II. a uvolnění jeho některých velmi přísných reforem se dále pokračovalo i v pohřbívání v kryptách kostelů a klášterů, jak dokládá příklad Lichtenštejnů ve Vranově. Aristokracie se ve druhé polovině 18. století i v celém 19. století snaží vystupovat jako ta část společnosti, která nahradila církevní preláty a opaty, kteří do té doby zadávali ty největší a nejlukrativnější stavební zakázky. To ovlivňuje i množství nově vzniklých klasicistních hrobek, které vznikají v kryptách patronálních kostelů a klášterů.

Pohřební kaple i krypty byly doplněny složitou symbolikou, a to jak antickou, tak samozřejmě křesťanskou. Hrobky totiž neměly mít pouze praktickou funkci

⁶⁰ Na domnělého nebožtíka se třikrát nahlas zavolalo jménem.

⁶¹ K tomu: ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti II.*, Praha 2000 str. 127.

⁶² Viz například dekret císařovny Marie Terezie z 30. března 1770, který nařizoval obligátní lékařskou prohlídku mrtvých.

⁶³ JOENDL, Johann Phillip, *Die landwirtschaftliche Baukunst III.* Praha 1829.

⁶⁴ Prvotním účelem bylo právě zabránění pohřbu zaživa.

⁶⁵ Příkladem může být hrobka Kinských v Budenicích, která se nachází zhruba mezi zámky v Budenicích a Zlonicích na hřbitově, k němuž vede kaštanová alej.

uložení mrtvého těla, ale měly být též prostředkem symbolické komunikace a vyprávěcím médiem rodinné historie, jak dokládá například strom života Lichtenštejnů v moravskokrumlovské hrobce. Častým motivem výzdoby býval i vavřínový věnec v plastické, reliéfní či malované podobě. Ten symbolizoval slávu pozemského života, který končí a je odevzdáván do rukou bohyně dějin. Nahrazen je novým věncem, věncem nesmrtelnosti.

Nejčastějším motivem symboliky byl bůh Thanatos, který v ruce drží otočenou a uhasínající či zcela zhaslou pochoděň. Antonio Canova (1757–1822) použil tento typ „genia“ na římském náhrobku papeže Klementa XIII. Odtud nabyl obrovské proslulosti. Společnost Thanatovi obvykle dělá jeho bratr Hypnos, bůh spánku. Zobrazení těchto postav obvykle bývá ztvárněno s křídly, čímž je velmi často zaměněno za dva anděly. Důkazem může být ditrichštejnská hrobka v Mikulově, kde Thanatos leží nad vstupem do jižní lodě. Zpravidla bývá zobrazení bohů či geniů smrti a slávy (další častý figurální motiv klasicistních hrobek) doplněno o rodový erb. Toto symbolické zobrazení smrti nahradilo obvyklé barokní kostlivce, protože dle dobového sporu Řekové neměli smrt „*nikdy zpodobovat tak ošklivým způsobem, jako např. pomocí kostlivce nebo dokonce mrtvolý ve stádiu rozkladu, nýbrž nejraději užívali postavy génia smrti, podobné geniovi spánku*“.⁶⁶ Hlavním atributem genia smrti pak měla být právě již zmíněná obrácená pochoděň se zhasínajícím plamenem, symbolizující přerušovaný život.⁶⁷ Doplnění reliéfu o boha Hypnose jako boha spánku pak navazovalo spíše na křesťanskou tradici a znamenalo oživení základního slova Nového zákona „*Nezemřeli, jen spí*“ (Lukáš 8. 52), čímž se v klasicistních hrobkách symbolicky snoubí antické i křesťanské tradice Evropy.

⁶⁶ PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 24.

⁶⁷ K polemice o zobrazování smrti u Řeků mezi G. E. Lessingem a J. G. Herderem z druhé poloviny 18. století existuje větší množství literatury. Inspirativní je diplomová práce Sandry Gembčíkové, která se celou problematikou důkladně zabývala. Viz Sandra GEMBČÍKOVÁ, *Smrt v antické řecké kultuře* (diplomová práce), Katedra teorie kultury, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 2007.

1.1 Pohřbívání pod vlivem josefínských reforem

Šlechtické klasicistní hrobky začínají vznikat v době panování Josefa II., který zakázal pohřbívání v kostelech a na hřbitovech uprostřed aglomerací. To vedlo k zakládání hřbitovů mimo města a vesnice. Dostatek prostoru mimo stísněná města umožnil reprezentativní pojetí funerální architektury, která by se na malé hřbitovy uprostřed aglomerací jednoduše nevešla. Nedostatek místa uprostřed měst s sebou přinášel úskalí i v podobě jedovatých výparů, které vznikaly kvůli neustálému přemísťování a otevírání a vyjímání těl nebožtíků. Nebezpečná tedy byla nejen jatka, skládky, jímky, ale také hřbitovy ve městech nebo krypty pod kostely. Zejména ve druhé polovině 18. století se vědci předháněli v tom, kdo rychleji dokáže, že hrobky, krypty, ale i hřbitovy a pohřebiště ve městech nejsou hygienické, protože zapáchají. Čich byl brán jako smysl, který dokáže indikovat nebezpečí nákazy. Tyto myšlenky, dostávající se do habsburské monarchie z Francie,⁶⁸ ovlivňovaly i zdravotní policii mocnářství.⁶⁹ Hlavním teoretikem v otázce zhoubného vlivu pohřebišť na zdraví populace se stal Johann Peter Frank, který ve své knize shrnul vývoj pohřbívání i dobovou diskusi na téma pohřebnictví.⁷⁰ Pohřbívání uvnitř křesťanských kostelů interpretoval jako pošetilý představek, jenž nutil živé, aby dýchali ovzduší mrtvých. To se samozřejmě dostávalo do rozporu se zvyky a náboženstvím 2. poloviny 18. století. Argumentem se pro něj však stává přeplněnost hřbitovů i blízkost lidských obydlí, která pak mohou mít intoxikované suterény a sklepy. Podrobně se tomuto tématu věnuje Václav Grubhoffer ve své knize *Pod závojem smrti* v kapitole *Od miazmatu ke kyslíku „Miazmatická teorie“ a chemie plynů*.⁷¹

Všechny tyto důvody vedly císaře Josefa II. k tomu, že přikročil k mnoha reformám pohřbívání, což vedlo k zakládání nových hřbitovů a rodinných hrobek.

⁶⁸ V 60. letech 18. století ve Francii proběhla mnohá lékařská i jiná šetření o škodlivosti hřbitovů uprostřed měst. Výsledkem byla zjištění doporučující přesunout hřbitovy za města, což bylo v roce 1763 zpracováno ve výnosu pařížského soudního dvora. Celek tohoto výnosu se v praxi neuplatnil, ale některé jeho pokyny se v každodenním životě ujaly a výnos samotný znamenal první velký zásah do staleté tradice pohřbívání uprostřed měst.

⁶⁹ GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013, s. 35–43.

⁷⁰ FRANK, Johann, Peter, *System einer vollständigen medicinischen Polizey* (I–IV, Mannheim 1779–1788; V, Tübingen 1813; VI, Wien 1817–1819).

⁷¹ GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013, s. 35–43.

První z nich bylo dvorské rozhodnutí ze 7. února 1782 a týkalo se zákazu pohřbívání ve vídeňských kostelních hrobkách a stanovení povinností převážet nebožtíky pouze v noci na předměstské hřbitovy a tam je pochovávat.⁷² Toto nařízení platilo pro všechny společenské vrstvy, ale při smrti vysokého dvorského hodnostáře byl císař ochoten přistoupit k výjimce, jak dokládá příklad Josefa Adama ze Schwarzenbergu (1722–1782), jeho vnučky Eleonory Karoliny (1777–1782) i Jana ze Schwarzenbergu (1782–1783), kteří byli pohřbeni po boku svých příbuzných v kostele sv. Augustina ve Vídni. Je tedy nadmíru jasné, že i císař byl ochotný pro nejvyšší šlechtu udělit výjimky.⁷³

O rok později následovala další vlna dvorských nařízení o zřizování hřbitovů za městskými hradbami (9. října 1783)⁷⁴ i o zrušení všech hřbitovů uvnitř městských hradeb hlavních měst a soukromých hrobek v kostelích (1. prosince 1783).⁷⁵ Po roce byla vydána další dvě nařízení. Jednak to byl dvorský dekret o zrušení všech hrobek a hřbitovů uvnitř klášterů, šachet a tzv. vápenných jam ve špitálech u milosrdných bratří a alžbětinek (20. srpna 1784)⁷⁶ a dále šlo o předpisy pro výběr lokalit pro vybudování hřbitova, způsob jeho vyznačení a vlastní pohřbívání (7. října 1784).⁷⁷ Dekrety z roku 1785 se pak týkaly hlavně přebudovávání starých hřbitovů k jiným účelům, zřizování nových hřbitovů na venkově a nařízení o pohřbívání každého nebožtíka do samostatného hrobu z hygienických důvodů. V roce 1786 žádné dekrety týkající se pohřbívání vyhlášeny nebyly a v roce 1787 se většina nařízení týkala zejména pražských měst. Jednalo se zejména o uzavření všech hřbitovů a hrobek nacházejících se na

⁷² KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung* 2, Vídeň 1785, s. 355.

⁷³ GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013, s. 190–191.

⁷⁴ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung* 6, Vídeň 1786, s. 560–564.

⁷⁵ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung* 6, Vídeň 1786, s. 559–560.

⁷⁶ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung* 6, Vídeň 1786, s. 564.

⁷⁷ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung* 6, Vídeň 1786, s. 569–570.

území pražských měst, ale také definitivní zákaz pochovávání na pražských hřbitovech s platností od 1. června 1787 pod hrozbou pokuty a některá další nařízení čistě pro Prahu a okolí.

Z hlediska tématu diplomové práce má zásadní význam nařízení vydané českým zemským guberniem 28. srpna 1788. Týká se pravidel společného pochovávání osob katolického a nekatolického vyznání na jednom hřbitově, ale také zákazu pohřbívání v soukromých šlechtických hrobkách v kostelech ve městech i na venkově. Toto nařízení se odvolává na dvorský dekret z 12. srpna 1788 a je jednoznačnou příčinou budování soukromých šlechtických hrobek mimo dosavadní tradici, kterou byly krypty patronátních kostelů či klášterů.⁷⁸ Lze jen těžko zjistit, jak šlechta na takovýto zákaz reagovala, ale reakce byly nepochybně negativní, neboť o měsíc později (2. října 1788) vydává české zemské gubernium další nařízení, kterým povoluje budovat soukromé rodinné hrobky na všeobecných hřbitovech jak ve městech, tak i na venkově (i toto nařízení se odvolává na dvorský dekret z 15. září 1788).⁷⁹ S těmito reformami nepochybně souvisí budování prvních klasicistních hrobek na českém území, kdy např. roku 1789 začala Eleonora z Oettingen-Oettingen a Oettingen-Spielbergu budovat hrobku pro svého manžela Karla Boromeje Josefa z Lichtenštejnu v Moravském Krumlově.

Ne všechny reformy se však udržely při životě i po smrti Josefa II. a i zákaz pohřbívání do soukromých šlechtických hrobek v kostelech byl na nátlak šlechty po čase zrušen. Císař byl pohřben do habsburské hrobky v kapucínském klášteře ve Vídni, kterou nechal z hygienických důvodů uzavřít pro návštěvy, ale pohřbívání zde probíhalo nadále. Jeho bratr Leopold II. zákaz návštěv zrušil a hrobka byla z důvodu permanentního užívání stále se rozšiřujícího rodu ještě několikrát přestavěna a rozšířena.⁸⁰ Sám Josef II. odmítal posmrtné pompy a nechal se uložit v ušlechtilé prosté, téměř nezdobné rakvi. Bylo to gesto, které

⁷⁸ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung* 15, Vídeň 1789, s. 944–946.

⁷⁹ KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung* 15, Vídeň 1789, s. 948–949.

⁸⁰ VOCELKA Karl a Lynne HELLER, *Život Habsburků – Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012, s. 314.

mělo být následováno a mělo vést ke kritice velikých a okázalých barokních pohřbů. „Před nádherným sarkofágem od Balthasara Ferdinanda Molla pro Marii Terezii a Františka Štěpána Lotrinského stojí skromná rakev Josefa II. zdobená pouze křížem – nápadnější symbol proměny ideového světa je jen stěží myslitelný“.⁸¹

Gesto Josefa II. mnohdy následováno opravdu bylo, zejména společensky vysoce postavenými jedinci či příslušníky starých rodů, kteří běžně uléhali pod jednoduché nápisové desky a kvazisériové litinové náhrobky. Důkazem může být vranovská hrobka Lichtenštejnů, kde většina rakví z tohoto období je velmi jednoduchá a bez jakýchkoliv dekorací. Opakem byly rodiny, které zbohatly nebo získaly postavení rodu novým povýšením do šlechtického stavu. Tyto rodiny následně investovaly do nákladných a honosných rodinných hrobek.⁸²

⁸¹ VOCELKA Karl a Lynne HELLER, *Život Habsburků – Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012, s. 316.

⁸² PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 10–11.

2. Rodinné klasicistní hrobky

Ve druhé části mé diplomové práce jsou podle abecedního pořádku vyjmenovány jednotlivé knížecí rody a jejich stavební činnost v oblasti klasicistní sepulkrální architektury. V podkapitolách je velmi krátce zmíněna historie jednotlivých rodin, kterou nebylo nutné nijak více rozvíjet, jelikož není přímým tématem práce. Naopak důkladněji je popsána historie hrobky, její architektonické prvky a současný stav.

Stavba rodinných klasicistních hrobek respektovala množství podmínek a okolností, které se staly základem mé následující klasifikace. Tato klasifikace se stala jedním z cílů předkládané diplomové práce. Vychází z poznatků, které byly zjištěny na základě osobních návštěv i archivního výzkumu. Původní plán, podle něhož se členění mělo zakládat na typickém architektonickém prvku, nebylo možné provést, protože výzkumem bylo zjištěno, že ani jedna stavba nemá nic tak typického, co by ostatní kopírovaly či nějak dál na prvek navazovaly.

Členění vychází z mnoha různých elementů, které ovlivňovaly stavebníky, tedy nejvýše postavené aristokratické rodiny. Prvním z nich byla rodová tradice, kterou mnohé rodiny nehodlaly zpřetrhat dekrety Josefa II. a po nějaké době se vrátily k pohřbívání na tradiční rodová místa.⁸³ Protikladem byly rody, které tradici teprve budovaly a jejich blízkost k císařskému dvoru zapříčinila jejich oddanost a respekt k nově vydaným nařízením.⁸⁴ Další důležitou příčinou stavby byla aktuální reakce na danou situaci v rodině. Pokud se stalo, že některý z členů rodu náhle zemřel, bylo nutné ho důstojně uložit, a proto jako provizoria vznikaly menší hrobky, ze kterých byli pohřbení transportováni do později zbudovaných rodinných hrobek,⁸⁵ nebo se z nich stala trvalá místa odpočinku zemřelých.⁸⁶ To je jen několik důvodů, které mě vedly k vytvoření následujícího dělení.

První kategorie obsahuje hrobky, které byly postaveny na tzv. zelené louce, tedy na volném pozemku, kde v minulosti žádná stavba nestála, nebo byla zbourána za účelem vybudování klasicistní hrobky. Jsou to hrobky, které

⁸³ Např. Lichtenštejnové ve Vranově u Brna.

⁸⁴ Např. Auerspergové ve Žlebech, Metternichové či sekundogenitura Lichtenštejnů v Moravském Krumlově.

⁸⁵ Např. Kinský ve Veltrusech.

⁸⁶ Např. trauttmandorffská menší hrobka u kostela sv. Anny či auersperská hrobka ve Vlašimi.

respektovaly nařízení Josefa II. a byly v souladu s dobovými pohledy na hygienu pohřbívání. Tyto hrobky byly také určeny pro širší rodinu a obvykle sloužily k opakovaným pohřbům, takže krypta byla lehce přístupná. Do této kategorie spadá dobou vzniku první klasicistní hrobka na českém území, hrobka v Moravském Krumlově z roku 1789. Dále je to hrobka rodiny Auerspergů ve Žlebech z roku 1822 a budenická hrobka Kinských z let 1837 až 1842.

Druhou kategorií jsou hrobky, jež vznikly rekonstrukcí, rozšířením či změnou užívání jiných staveb. Tyto stavby nerespektovaly nařízení Josefa II. a mnohdy vznikaly již v devadesátých letech osmnáctého století. Navazovaly na předchozí tradice pohřbívání knížecích rodin. Jejich stavbu provázelo důkladné rozpracování návrhů, protože vznikaly většinou ve vyhloubených podzemních prostorách pod kostelními stavbami. I tyto hrobky byly využívány opakovaně a na to byl brán zřetel při jejich budování. Tato kategorie je nejpočetnější a ze sledovaných jedenácti hrobek jich sem zařazuji pět. Jednak je to hrobka Kouniců ve Slavkově z roku 1795, dále největší sledovaná podzemní krypta ve Vranově u Brna patřící v minulosti primogenituře Lichtenštejnů z let 1819 až 1822, také hrobka Trauttmansdorffů pod kostelem sv. Anny z let 1835 až 1842, plaská hrobka vystavěná kancléřem Metternichem v letech 1827 až 1828 a mikulovská hrobka Ditrichštejnů přestavěná z loretánského kostela Heinrichem Kochem v letech 1845 až 1852.

Poslední, třetí kategorií jsou hrobky vystavěné většinou z aktuální potřeby vyřešit náhlou smrt příslušníka rodiny. Stavby jsou podstatně menší a postrádají větší architektonickou náročnost. Obvykle mají jednoduchý čtvercový či obdélný půdorys a nenesou žádnou sochařskou výzdobu. Uvnitř se nalézá pouze jednoduchý oltář a předpokladem je i minimum dalšího mobiliáře. Byly určeny pro uložení jednoho či dvou těl, která zde byla buď dočasně, jako tomu bylo u veltruské hrobky Ferdinanda Kinského, nebo trvale, což je případ vlašimské hrobky manželů Adolfa Viléma Karla Daniela knížete z Auerspergu a Johanny Festetics de Tolna z roku 1884 a horšovskotýnské hrobky Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffů z roku 1835.

2.1 Auerspergové

První ze sledovaných knížecích rodin, jejichž stavební činnost zahrnovala i klasicistní hrobky na území Čech, jsou Auerspergové. Dle rodové pověsti pocházejí ze Švábska, odkud se ve 12. století přesunuli do Kraňska. V Kraňsku založili hrad Auersperg (slovensky Turjak) nedaleko Lublaně. V pozdějších staletích se rodina rozdělila na množství linií, v nichž je velmi složitá orientace.⁸⁷ Pro tuto diplomovou práci jsou nejdůležitější české odnože rodu, z nichž jedna vlastnila zámek ve Vlašimi a druhá Žleby, Slatiňany a další.⁸⁸

V českých zemích se v průběhu 17. a 18. století usadily dvě rodové větve, přičemž jedna vlastnila např. zámek ve Vlašimi a druhá Žleby, Nasavrky a další. Říšský knížecí titul dědičně pro nejstaršího syna získal Jan Weikhard (1615–1677) již roku 1653. Jeho vnuk Jindřich Jan Josef (1696–1724) vyženil panství Červený Hrádek, Černá Hora, Udice, Blatno a z druhého manželství nárok na majetek knížecí rodiny Trautsonů (tedy mimo jiné i Vlašim). Jeho dva synové založili dvě rodové větve – Karel Josef (1720–1800) založil tzv. vlašimskou knížecí linii, která žije dodnes, a Jan Adam (1721–1795) tzv. žlebskou, která však skončila hned v první generaci a byla několikrát obnovena díky převodu majetku na některého ze synů vlašimské větve. Žlebská větev vymřela po meči rokem 1942, kdy zemřel Ferdinand kníže Auersperg (1887–1942).⁸⁹

Sledované klasicistní hrobky knížecí rodiny Auerspergů byly postaveny u sídel, která dala vzniknout názvu rodových větví, tedy u zámku ve Žlebech a ve Vlašimi. Žlebská rodová hrobka byla určena pro větší množství zemřelých, kdežto vlašimská hrobka vznikla pouze za účelem pohřbu jedné generace. Vlašimská hrobka rodiny se vymyká sledovanému období, protože byla vybudována až ve druhé polovině 19. století, ale jelikož nese také prvky klasicismu a je důležitá pro srovnání obou hrobek, je do této práce zařazena.

⁸⁷ Při mé návštěvě hradu Turjak ve Slovinsku o existenci českých větví rodu neměli vůbec tušení. Rodová historie je nejlépe zpracována v německé knize PREINFALK, Miha, *Auersperg – Geschichte einer europäischen Familie*, Graz 2006.

⁸⁸ JURÍK, Pavel, *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014, s. 306.

⁸⁹ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001, s. 19–26.

Auersperská hrobka ve Vlašimi vznikla na hřbitově nedaleko kostela sv. Jiljí (obr. 1). Dnes se nachází v malém parku kousek od sídlištní panelové zástavby, protože hřbitov byl užíván pouze do druhé poloviny 20. století a na konci sedmdesátých let byl zrušen. K výstavbě hrobky došlo v roce 1884 a při její stavbě bylo využito množství klasicistních prvků, které předznamenávaly návrat ke klasické římské a řecké architektuře v podobě neoklasicismu. Ve stejné době se stavěl například vídeňský parlament (1883) a mnohé další veřejné stavby znovu se inspirující v antice.

Obr. 1. Auersperská hrobka ve Vlašimi. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

Auerspergové tento stavební sloh využili ke stavbě skromné hrobky, která měla odrážet jejich oddanost Rakousku-Uhersku i úctu k tradici. Vystavěna byla pro druhou manželku Adolfa Viléma Karla Daniela knížete z Auerspergu (1821–1885) Johannu Festetics de Tolna (1830–1884). Adolf Vilém byl významnou postavou rodu, protože mezi léty 1871–1879 zastával post ministerského předsedy pro Předlitavsko. Byl dvakrát ženatý. Poprvé s Johanou Aloisií Mladotovou ze Solopisk (1820–1849), která mu však nepřinesla dědice a zemřela již v devětadvaceti letech, a podruhé s Johannou Festetics de Tolna, která pocházela z maďarského šlechtického rodu a porodila mu pět dětí.⁹⁰

Samotná stavba hrobky má obdélníkový půdorys s netradiční orientací oltáře směrem k jihu. Důvodem je otočení vchodu hrobky směrem ke kostelu sv. Jiljí,

⁹⁰Miroslav MAREK, *Genealogy index*, dostupné online (<http://genealogy.euweb.cz/auersperg/auersperg5.html>), [citováno k 18. 2. 2017]

odkud vedla přes bývalý hřbitov přímá cesta. Z pravidelného půdorysu vybíhá pouze portikus s nízkým štítem na dvou sloupech před vstupem do samotné pohřební kaple. Sloupy jsou opatřeny dóorskými hlavicemi, ale mají čtvercový půdorys. Podírají kladí nesoucí nápis „*PAX VOBIS*“⁹¹ z kovových písmen. V tympanonu je umístěn pískovcový alianční erb Auerspergů a rodiny Festetics de Tolna doplněný o florální motivy a knížecí korunku vsazenou do římsy. Na vrcholu tympanonu je umístěn pískovcový kříž se zaoblenými rameny a reliéfně vyznačeným řeckým křížem uprostřed. Vchod je orámován pískovcovým portálem s nadpražní římsou. Pískovcová obložka dveří je doplněna množstvím reliéfních čtyřlístých růžic. V ose sloupů podpírajících portikus jsou umístěny dva pilastry naznačené v průčelní stěně a rámuující tak vchod do hrobky.

Celá hrobka je opatřena bosáží, ze které vybíhají pouze na bočních stěnách naznačená okna. Ta jsou vyznačena nejen jinou barevností, ale také orámováním tvořeným architektonickými prvky, mezi které patří po stranách dva pilastry, podpírající kladí a zakončené malým tympanonem doplněné o nízkou podokenní římsu. Zadní stěna je víceméně uprostřed prolomena kruhovým oknem vedoucím světlo na oltář a v horní části dvěma okapovými svody, které v minulosti nejspíše nevynikaly tak, jako je tomu dnes kvůli absenci hřbitovní zdi. V horní části hrobku obíhá římsa podpíraná velmi zdobnými volutovými konzolami, které vynikají díky bílému podkladu. Zvláštností je nástavba na střeše, která je tvořena kamennou ohrádkou s několika sloupky,⁹² jejímž úkolem je nejspíše zakrývat šikmé střechy světlíku uprostřed.

Do interiéru návštěvník vstupuje kolem mříže, jež je nádhernou ukázkou kovářského umění. Uvnitř hrobky toho však k vidění příliš není. Zachovala se pouze mramorová oltářní mensa proti vchodu bez dalších součástí a pískovcová křtitelnice po pravé straně vchodu, zasazená napevno do stěny. Do podlahy, dělené černobíle dlaždicemi na koso, je vsazen veliký žulový kámen zakrývající samotný vchod do krypty pod kaplí, jenž nese katolický kříž a letopočet 1884. Stěny jsou monochromně vymalovány a naznačena jsou pouze linkou jednotlivá pole mezi pilastry, která stěny dělí reliéfně. U podlahy jsou stěny opatřeny průduchy ventilace, zajišťující cirkulaci vzduchu v kryptě pod kaplí. Pouze ve

⁹¹ Z lat. *Mír s Vámi* či *Pokoj Vám*.

⁹² Vždy dva na okrajích a jeden uprostřed z každé strany.

východní stěně je umístěna žulová deska ve štukovém rámu s nápisem „*Was eng umschlossen dieser Raum enthaelt Für unsere Herzen war es eine Welt 9ten Maerz 1884*“.⁹³ Boční stěny jsou rozděleny pilastrem, který nese římsu obíhající celý interiér a zároveň tento pilastr přechází v klenební pás na stropě, jenž ho spojuje s protilehlým pilastrem na protější stěně. Čelní stěna nad oltářem je doplněna kruhovým oknem uprostřed výklenku, kde s největší pravděpodobností v minulosti visel oltářní obraz, který je dnes nahrazen malým novodobým obrázkem madony. Strop pohřební kaple je tvořen jednoduchou valenou klenbou, jejíž jedinou zvláštností je světlík v první polovině stavby. Ten je vsazen přímo do klenby, ve spodní části oplechován a doplněn reliéfně naznačeným táflováním uprostřed s rosetami.

Hrobka je dnes nevýraznou stavbou, která se ocitla uprostřed malého parku v blízkosti socialistické sídlištní výstavby. Ční proto jako solitér uprostřed města a lidé ji míjejí bez většího zájmu. V současnosti je tato prohlášená kulturní památka v majetku vlašimské farnosti, ale dlouhodobě se o ni stará město, které ji nechalo opravit a opatřit alespoň malou informační tabulkou. Stavba je však neustálými nájezdy sprejerů velmi znehodnocena a interiér se kvůli absenci dveří stává veřejnou skládkou, protože dovnitř je prohazováno otvory v mříži množství odpadků. Dle květin na oltáři je však jasné, že se hrobka využívá příležitostně alespoň jako kaple, takže k určité údržbě dochází.

O mnoho lépe tomu není ani u druhé hrobky rodiny Auerspergů, která byla vystavěna nedaleko zámku Žleby, přímo naproti vchodu do kostela Narození Panny Marie. Žlebské panství získali Auerspergové sňatkem v 18. století,⁹⁴ ale ke stavbě rodové hrobky bylo přikročeno až v roce 1822, kdy panství vlastnil Vincent Karel kníže z Auerspergu (1812–1867). Hrobka byla vystavěna pro jeho strýce Karla Auersperg-Trautsona (1750–1822), který ho jako pohrobka adoptoval a až do své smrti spravoval rozsáhlý majetek této rodiny. V době stavby bylo Vincentu Karlovi deset let, proto příkaz ke stavbě hrobky musela vydat jeho matka Gabriela, rozená princezna Lobkowitzová (1793–1863), která po zbytek

⁹³ Z něm.: „*Na tomto místě je uloženo vše, co nás těsně obklopuje. Pro naše srdce to znamená svět. 9. března 1884*“.

⁹⁴ STEHLÍKOVÁ Jana a Luděk ŠTĚPÁN, *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové*, Slatiňany 2014, s. 22.

nezletilosti syna majetek rodiny spravovala. Stavba byla zamýšlena jako rodinná hrobka pro více zemřelých členů rodiny, proto se zde dnes nachází šestice kovových sarkofágů. Zvláštností je orientace hrobky, která má díky své poloze naproti kostelu Narození Panny Marie vchod od východu a oltář směrem k západu.

Pro tuto hrobku se do současnosti dochovalo největší množství plánů, proto je možné nastínit i dva nerealizované návrhy, jež se dochovaly v mobiliárním fondu Státního zámku Žleby.⁹⁵ Oba návrhy jsou na jednom plánu a liší se pouze v několika detailech (obr. 2). Pro oba návrhy platí, že stavba měla být mnohem mohutnější, na půdorysu řeckého kříže, jehož dvě protilehlá ramena jsou o málo delší. Spojnice ramen kříže je zaklenuta kupolí, která se ve výsledku realizovala. Vstup byl tvořen

Obr. 2. Alternativní návrhy auersperské hrobky ve Žlebech. Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Žleby, inv. č. ZL09582.

v obou případech dvouramenným schodištěm. Odlišnosti nastávají ve vstupu do krypty. U prvního návrhu je využito přístavby v zadní části, kde je schodiště, u druhého bylo využito vstupu do krypty v průčelí pod hlavním schodištěm do kaple. Oba návrhy však počítají s pohřební kaplí nad úrovní země a kryptou, která je napůl zapuštěna pod ní. Tak tomu je i u samotné realizace.

⁹⁵ Národní památkový ústav, Státní zámek Žleby, inv. č. ZL09582.

Stavební plány realizované hrobky se uchovaly jak na Státním zámku Žleby, tak i ve Státním oblastním archivu Zámorsk (obr. 3). Zobrazují velmi věrohodně současnou podobu hrobky i jejího okolí. Signatura plánů dokládá autorství Simona Michaela Schella, který na českých statcích rodiny Auerspergů projektoval mezi léty 1815–1828.⁹⁶ Dle plánů okolí byla stavba hrobky vystavěna jako protiváha kostelu Nanebevzetí Panny Marie a má stejnou šíři jako kostel. Cesty se rozbíhaly od vchodu do kostela směrem

Obr. 3. Realizovaný plán auersperské hrobky ve Žlebech. Zdroj: SOA Zámorsk, Ústřední účetní revize Auerspergů, bez inv. č., č. kart. 138.

k hrobce třemi směry. Přímá cesta od vstupu do kostela ke dveřím do krypty a dvě v ostrém úhlu směrem k dvouramennému schodišti vedoucímu do pohřební kaple.⁹⁷ Hrobka byla vystavěna na půdorysu obdélníku, ale samotná pohřební kaple, která celé stavbě dominuje, je osmiúhelná, díky odejmutí rohů zdánlivě čtvercového půdorysu. Díky velkému poškození omítek lze barevnost fasády pouze odhadovat. Dnes převládá okrová, která je však nejspíše mladší, a pod ní se objevuje, v klasicismu oblíbená, zelená.

Stavba, kterou Schell navrhl, se vymyká sledovaným hrobkám, a to díky kombinaci mnoha použitých prvků. V průčelí jsou vchody do částečně podzemní krypty i do nadzemní pohřební kaple. Studie dveří a oken jsou uchovány taktéž

⁹⁶ Od r. 1805 byla podle jeho návrhu prováděna adaptace jižního křídla bývalého konventu dominikánek u kostela sv. Anny v Plzni, což je jediná dosud doložená stavba Schella na českém území (VLČEK Pavel a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 580.).

⁹⁷ SOA Zámorsk, Ústřední účetní revize Auerspergů, bez inv. č., č. kart. 138.

v MF SZ Žleby.⁹⁸ Nad dveřmi do krypty, které jsou orámovány pískovcovou profilovanou obložkou, se nachází nadpražní římsa na dvou konzolách. Na ní se dle plánů nejspíše nacházel erb rodiny Auerspergů, který byl v minulosti odstraněn. Na plánech je erb umístěn na knížecím plášti s knížecí korunkou a doplněn o množství válečných artefaktů po stranách. Po obou stranách dveří do krypty jsou naznačeny dva mohutné podstavce, na něž navazuje dvojice dórských sloupů bez kanelování podpírající vstupní portikus. Kladi je jednoduché rozdělené pouze několika římsami. Tympanon není nijak výtvarně doplněn reliéfem, pouze profilováním je vyznačen menší trojúhelník uprostřed, což vyniká na plánu, nikoliv však ve skutečnosti. Zajímavostí je absence erbu v tympanonu a jeho využití přímo nad vchodem do krypty.

Do výškové úrovně tympanonu je na stěny využito pásové bosáže, která obíhá celou stavbu. Římsou je následně oddělena od další části, ve které je v průčelí reliéfně naznačeno velké obdélné zrcadlo, ale na bočních stěnách i zadní stěně jsou v těchto místech půlkruhová okna. Na tuto část již navazuje samotná střecha podepřená množstvím mutulí. Do střechy je vsazena velká kruhová kupole, která opticky navazuje na stěny, a střecha tak pokrývá pouze rohy osmiúhelné stavby. Kupole není prosklená, jako tomu je u budnické hrobky Kinských a je zakončena katolickým křížem. Z jihu i západu jsou ke stěnám pohřební kaple připojeny dvě nižší části, které rozšiřují podzemní kryptu a přivádí do ní světlo půlkruhovými paprscitě členěnými okny. Z východní strany je kolem těchto nižších částí vedeno dvouramenné pískovcové nezdobné schodiště, které umožňuje přístup do pohřební kaple.

Interiér této kaple je v současné době velmi poničen. Podlaha je vyrobena z nakoso položených černobílých dlaždic. Stěny mají šedý sokl, ale jinak jsou v monochromní bílé výmalbě. Protnuty jsou vertikálně množstvím pilastrů, které tvoří odstupňované rohy. Horizontální oddělení čel klenb od stěn zajišťuje profilovaná římsa navazující na hlavice pilastrů. V severním, jižním i západním čele klenby je umístěno půlkruhové třídlínné okno. Pouze východní, vstupní zeď okno postrádá a je v čele klenby pouze reliéfně naznačeno. Klenba je tvořena tzv.

⁹⁸ Národní památkový ústav, Státní zámek Žleby, inv. č. ZL09579.

českou plackou,⁹⁹ která nemá otvor do samotné kupole a ta je tak pouze vnějším vizuálním efektem. Klenba byla v minulosti opatřena výmalbou, která je dnes špatně patrná pod opadávající omítkou. Dle plánů měly u severní a jižní stěny pod okny stát podstavce na sochy, ale ty se do dnešních dní nedochovaly a otázkou zůstává, zda v minulosti v hrobce vůbec byly realizovány.

Dnešní vybavení kaple obsahuje dvojici větších lavic, které svými rozměry zapadají do severního a jižního výklenku, proto je možné se domnívat, že byly na zakázku vyrobeny pro potřeby zdejší kaple, a jelikož jsou umístěny na místech plánovaných soch, pak je pravděpodobné, že k realizaci soch nikdy nedošlo. Další dvě menší lavice jsou umístěny po obou stranách vchodu do kaple. Tyto lavice mají zachované sametové polstrování na podušce pod ruce. Uprostřed kaple je výrazně tmavší lavice, která sem mohla být umístěna dodatečně, stejně jako před ní stojící máry.

Bezpečně původní součástí vybavení kaple je dřevěný oltář, jehož mensa se zachovala v kapli a nástavec je uložen na zámku. K tomuto oltáři se zachovaly velmi detailní plány v SOA Zámorsk.¹⁰⁰ Mensa je kombinací dvou barevně odlišných dřev a zlatých říms. Uprostřed čelní desky mensy je zlacený kříž se všemi rameny stejně dlouhými obehnaný zlatým kruhovým rámečkem. Predela je jednoduchá složená ze tří vedle sebe stojících zásuvek. Na bočních bylo umístěno vždy po třech svícnech a na nejvyšší prostřední je umístěn tabernákl kopírující klasicistní architekturu. Na tabernáklu je znázorněna trojice pilastrů s iónskými hlavicemi podpírající kladí a tympanon. Dvířka zdobí reliéfní výzdoba v podobě kalichu a svatozáře. Vše je doplněno zlatými aplikami a svícny v horní části. Vrchol tabernáklu byl opatřen sochou Ježíše Krista na kříži.

Vstup do krypty je vsazen do průčelní stěny pod dvouramenné schodiště. Po otevření prvních dveří se návštěvník dostane do miniaturní předsíně, ze které sestoupá po čtyřech schodech k dalším dveřím vedoucím již rovnou do krypty. Ta se zdá mnohem prostornější, než je tomu u pohřební kaple. Je zde umístěna šestice kovových sarkofágů na nízkých kamenných soklech. Krypta je zaklenuta jednoduchou klenbou, tzv. českou plackou, ve své centrální části, na niž navazují

⁹⁹ HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha 1980, s. 154–158.

¹⁰⁰ SOA Zámorsk, Ústřední účetní revize Auerspergů, bez inv. č., č. kart. 138.

dvě valené klenby v severní a jižní části. Osvětlení zajišťuje trojice půlkruhových paprscitě členěných oken od severu, jihu i západu.

V kryptě se zachovalo množství kamenných prvků a šestice sarkofágů (obr. 4). Dvojice sarkofágů je vždy v severním a jižním výklenku a zbývající dvojice je přímo proti vchodu. Hrobka byla stavěna pro Karla Auersperg-Trautsona, který leží

Obr. 4. Krypta auersperské hrobky ve Žlebech. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

přímo proti vchodu se svou manželkou Marií Josefou, roz. z Lobkowitz (1756–1823), která zemřela rok po svém manželovi. Zvláštností je prodloužení kamenného soklu směrem na sever, které naznačuje umístění ještě jedné rakve. V severní části odpočívá Vincent Nepomuk Auersperg (1790–1812) se svou manželkou Gabrielou, roz. z Lobkowitz, která nechala hrobku s největší pravděpodobností vystavět. V jižní části leží veliký budovatel a romantik Vincent Karel Auersperg (1812–1867) a jeho žena Vilemína, roz. Colloredo-Mannsfeld (1826–1898). Návrhy samotných sarkofágů se taktéž zachovaly v SOA Zámorsk, ale od reality se liší a nenesou například knížecí erby po stranách.¹⁰¹ U sarkofágů jsou umístěny kovové nádoby na vnitřnosti, které jsou na víku vždy opatřeny jménem zemřelého.

Ze zachovaných kamenných prvků v kryptě lze zmínit kamenné podstavce u západní stěny a náhrobek s naznačeným tympanonem a akroteriiemi u jižní stěny za rakvemi Vincenta Karla a Vilemíny, roz. Colloredo-Mannsfeld. Před těmito rakvemi je umístěno i vyřezávané klekátko, které je i v severním výklenku. Od stropu visí kovová svítidla na věčné světlo.

¹⁰¹ SOA Zámorsk, Ústřední účetní revize Auerspergů, bez inv. č., č. kart. 138.

Proti vchodu do krypty na západní stěně je umístěna nad nejnižším kamenným soklem socha Ukřižování Ježíše Krista. Za ní je mramorová deska nesoucí nápis „*Vincent Principis ab Auersperg et Guilielm uxoris ejus natae ex Comt. ab Colloredo Mannsfeld filius Carolus natus 15. Decemb. 1851†15. Junii 1853 et filia Guilemina nata 28. Novb. 1846†1. Decembris 1846, cum duabus vita exhausta natis*“.¹⁰² Oba kamenné sokly po stranách u západní stěny tedy mohou zakrývat místo, kde byly tyto dvě děti pochovány.

Za západní stěnou krypty je k celé hrobce přistavěn malý přístřešek, kde se nacházejí ještě dva hroby. Jsou to hroby auersperského vychovatele Alexise Du Rieux a jeho manželky. Se svým vychovatelem, který k Auerspergům nastoupil v roce 1819, si Vincent Karel vytvořil blízký vztah na celý život. „*Budoucí vychovatel se narodil v Bruselu (v první polovině 80. let 18. století), doloženou máme jeho kariéru v rakouské armádě, sloužil v pěším regimentu č. 27 (štáb ve Štýrském Hradci) v letech 1805–1819... jeho přijetí za vychovatele prosadil právě jeho přítel, strýc Vincence Karla, generál Karel, a u knížecí rodiny, tedy rodiny adoptivního otce knížete Karla se objevuje již roku 1819... dospělý kníže si stárnoucího vychovatele ponechal ve své blízkosti i později a učinil z něho knihovníka na Žlebech... Alexis měl ženu Antonii, rozenou Mühlbacher, která zemřela přímo na zámku Žleby v roce 1854... vychovatel pak zemřel ve Vídni 7. prosince 1856...*“.¹⁰³ Mramorová náhrobní deska je umístěna nad dvěma jednoduchými náhrobky v západní stěně přístřešku. Šablona nápisu, který je do desky vyryt, se dnes nachází v mobiliárním fondu Státního zámku Slatiňany.¹⁰⁴ Pod přístřešek se člověk dostal nejspíše skrz kovová dvířka či mříž, po které zbyly pouze panty vsazené do stěn.

Auersperská hrobka ve Žlebech byla využívána po celé 19. století, ale měla jednu velkou nevýhodu, která nakonec zapříčinila stavbu mnohem větší hrobky v Markovicích. Hrobka byla postavena poblíž řeky Doubravy, která se v pravidelných cyklech rozlévala do okolí, a jelikož byla krypta pod úrovní

¹⁰² Z latiny: „*Vincent kníže Auersperg a jeho žena, matka jeho dětí Vilemína, roz. Colloredo-Mannsfeld. Syn Karel, narozený 15. prosince 1851 † 15. června 1856, a dcera Vilemína, narozená 28. listopadu 1846 † 1. prosince 1846, jejichž život byl vyčerpán*“.

¹⁰³ Adam REJHA, *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837* (diplomová práce), Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.

¹⁰⁴ Národní památkový ústav, Státní zámek Slatiňany, inv. č. SN14630.

hladiny, stávalo se často, že byla zatopena, což bylo velmi nedůstojné pro předky Auerspergů. Tato skutečnost vedla Františka Josefa z Auerspergu (1856–1938) v roce 1913 k výstavbě nové hrobky na kopci u Markovic, podle návrhu H. Walchera z Moltheimu.¹⁰⁵ Se Žleby byla tato neorománská stavba, inspirovaná dómem v Šibeniku, spojena alejí vedoucí k zámku. Dnes po této stavbě nezůstaly ani základy, jelikož v roce 1986 musela ustoupit rozšiřujícímu se kamenolomu. Paradoxně se tak ve Žlebech zachovala starší stavba, jejíž problém vyřešilo postavení přehrady Pařížov, která dnes záplavám zabraňuje.

Objekt auersperské hrobky ve Žlebech je dnes v rukách Národního památkového ústavu a spadá pod správu Státního zámku Žleby. Na jeho stavu se podepsaly roky nezájmu ve 2. polovině 20. století ze strany státu, který hrobku získal v roce 1945 na základě Benešových dekretů. V současné době se plánuje oprava a alespoň částečné zpřístupnění pro návštěvníky ze strany správy SZ Žleby.

Obě auersperské hrobky rozhodně nepatří k největším sledovaným, ale jejich význam spočívá v jejich odlišnosti od ostatních. Vznikly obě na zelené louce, nikoliv rozšířením krypty kostela, kde byli pohřbíváni předkové, i když k tomu měly veškeré předpoklady, tedy patronátní právo, tradici a blízkost kostela k sídelnímu zámku. Přesto se obě větve Auerspergů rozhodly vystavět volně stojící stavby, respektující hygienické nároky 19. století. Obě stavby také podřídili svému okolí a ani jedna z nich nemá oltář orientovaný dle zvyku k východu. Zvláštností je podobnost výzdoby oltářní mensy, která v obou případech nese stylizovaný řecký kříž. V současnosti ani jedna ze zmíněných hrobek není v bezproblémovém stavu, ale obě se do současnosti zachovaly, což paradoxně nelze tvrdit o mladší auersperské hrobce u Žlebů, která musela ustoupit těžbě amfibolitu.

¹⁰⁵ POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech T/Ž*, Praha 1982, s. 441.

2.2 Ditrichštejnové

Rodinná hrobka Ditrichštejnů vznikla v sídelním městě tohoto rodu¹⁰⁶ – jihomoravském Mikulově. Titul říšského knížete získal jako první mezi léty 1622 až 1624 kardinál František z Ditrichštejna (1570–1636), který měl právo ho odkázat potomkům svého bratra Maxmiliána II. (1596–1655). František z Ditrichštejna byl zastáncem katolické protireformace a ze svého úřadu olomouckého biskupa se snažil o rekatolizaci Moravy. Jedním z jeho počínů vedoucích k tomuto cíli bylo vytvoření duchovního centra, kterým se mělo stát srdce jeho panství – město Mikulov. Zde založil kapucínský klášter, kapli sv. Šebestiána na Svatém kopečku s křížovou cestou, piaristické gymnázium, kolegiální kapitulou u farního kostela sv. Václava a – pro tuto práci nejdůležitější – kapli Panny Marie loretánské.

V 17. a 18. století vzniklo loretánských kaplí v českých zemích velké množství. Mezi nejznámější patří pražská na Hradčanech¹⁰⁷ či kaple v Rumburku a Kosmonosech. Mikulovská loretánská kaple byla opatřena Loretánskou černou madonou, „*kerou jako kopii loretánské sošky získal kardinál Dietrichstein v roce 1623 v Loretu*“.¹⁰⁸ Celá kaple byla nejprve pod širým nebem, což se postupně měnilo a docházelo k rozšiřování a následnému zastřešení klenbou kostela. Přistavěn byl například ambit, kde vznikaly kaple šlechticů, kteří chtěli být pohřbeni poblíž takto významného duchovního místa. Z půdorysu kostela lze vyčíst, že zde bylo pět navzájem propojených kaplí.¹⁰⁹ Stavba kostela, v jehož lodi loretánská kaple stála, byla započata nejspíše před rokem 1638 dle projektu Giovanniho Giacomo Tencally.¹¹⁰ Kostel byl několikrát upravován a na počátku

¹⁰⁶ V celé kapitole je využito jména Ditrichštejn, ale celé jméno sledované větve rodu je Ditrichštejn-Nicolsburg (Nicolsburg = Mikulov).

¹⁰⁷ S největší pravděpodobností inspirována mikulovskou.

¹⁰⁸ BRICHTOVÁ, Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly, Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014, s. 18.

¹⁰⁹ Kaple nechaly vystavět rodiny Březnických z Náchoda, Rosensteinů, Althannů, Collaltů a Michnů. Do dnešních dní se dochovala pouze jediná – z tradice zvaná Náchodská v jihovýchodním nároží.

¹¹⁰ SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999, s. 497.

18. století bylo přebudováno i průčelí stavby, u něhož se odborníci domnívají, že autorem byl Johann Bernhard Fischer z Erlachu.¹¹¹

Pohromou pro kostel sv. Anny byl zničující požár 14. září 1784, který poškodil velkou část města, včetně více než tří set domů, kapucínského kláštera a mnohých dalších objektů. V loretánském kostele se zřítily klenba a dopadla na kapli pod sebou, která tím byla naprosto zničena. Zachovalo se průčelí kostela, které měl v plánu kníže Jan Karel z Ditrichštejna prodat jako stavební kámen. K tomu však nedošlo a prodán byl kámen a mramor pouze ze zničených částí kostela. Poklad loretánské kaple byl rozdělen na několik částí a porůznu rozvezen. Členové rodu Ditrichštejnů pohřbení v tomto kostele byli vyzvednuti a přeneseni v roce 1785 do krypty farního kostela. Ohořelé torzo samotného kostela bylo opuštěno a mariánské poutě se přesunuly do kostela sv. Václava a na Svatý kopeček.

V letech, která následovala, do výstavby nové hrobky, byli Ditrichštejnové pohřbíváni ve farním kostele v Mikulově v nevyhovujících podmínkách. O nevhodnosti byl kníže několikrát informován a dobře si ji uvědomoval. V úvahu pro vznik nové hrobky připadal vyhořelý a postupně nadále ničený loretánský kostel, kde měli Ditrichštejnové patronátní právo. Na začátku 40. let 19. století nechal František Josef z Ditrichštejna (1767–1854) povolat do Mikulova Heinricha Kocha,¹¹² který provedl prvotní průzkum, zabezpečení zachovaného průčelí a

Obr. 5. Nově vystavěné průčelí ditrichštejnské hrobky v Mikulově. V popředí socha stavitele hrobky Františka Josefa z Ditrichštejna od Emanuela Maxe. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

¹¹¹ Kniha Dobromily Brichtové uvádí autorství Fischera bez polemik, ale Bohumil Samek o tom pochybuje. V současné literatuře je však jednoznačný příklon k autorství Johanna Bernharda Fischera z Erlachu.

navrhl rekonstrukci a adaptaci původního kostela k novému účelu – na rodovou hrobku.

„Přestavba začala v roce 1845 úpravou bývalého kněžiště na hrobní kostel přístavbou empírového průčelí“.¹¹³ Toto průčelí je dnes směrem do nově vzniklého nádvoří s parkovou úpravou, kde v minulosti stávala loretánská kaple (obr. 5).¹¹⁴ Je tvořeno reliéfní bosáží, která se mírně svažuje u středového okna, a množstvím říms pod tympanonem. Strany vstupního průčelí jsou zvýrazněny reliéfním náznakem hranolovitého sloupu. Portál při vchodu do bývalého kněžiště je tvořen dvěma pískovcovými sloupy držícími kladí. Nad vchodem je umístěna výrazná nadpražní římsa a veliké půlobloukové okno ve vrchní části s paprscitým členěním, doplněné o podokenní římsu na dvou konzolách.

Na průčelí v místě kladí a na tympanonu je umístěn latinský nápis „*QVIETI.ET.MEMORIAE.PROSAPIAE.REST.FRANC.PRINC.A.DIETRICHSTEIN*“.¹¹⁵ Na stranách je doplněn o letopočet 1846. Samotný tympanon, v jehož středu jsou umístěna první dvě slova zmíněného nápisu, je doplněn při své spodní hraně konzolovou římsou tvořenou florálními motivy. Mezi jednotlivými konzolami jsou umístěny kazety s rozetami. Poněkud netradičně je pak k vrcholu tympanonu připevněn kříž.¹¹⁶

Po obvodu lodi původního kostela na jeho jižní i severní straně byly pod arkádami ambitů umístěny kaple. Heinrich Koch nechal spojit jednotlivé kaple a vyzdil stěny směrem do bývalé lodi, čímž se dnešní nádvoří uzavřelo. Boční zdi nádvoří jsou dnes prolomeny několika půlkruhovými okny s paprscitým členěním a podokenními římsami, které jsou podepřeny dvěma konzolami. Klenák nad oknem je propojen s kordonovou římsou v podobě kazetování, která dříve nejspíše byla římsou korunní. V tomto místě se totiž poněkud uměle na stavbu napojuje Kochovo zvýšení bočních ambitů, které má podobu stěny rozdělené množstvím jednoduchých pilastrů nesoucích další kladí a několik říms. Prvek samotný nemá

¹¹² Heinrich Koch je více rozebrán v následující kapitole u hrobek rodiny Kinských, protože to byl architekt spojený zejména s touto rodinou.

¹¹³ BRICHTOVÁ, Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly, Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014, s. 54.

¹¹⁴ Půdorys kaple je na dnešním nádvoří znázorněn jiným druhem dlažby.

¹¹⁵ Což v překladu znamená: „*Pokoji a vzpomínce pro svůj rod znovu vybudováno Františkem, knížetem z Ditrichštejna.*“

¹¹⁶ Stojí na dvou schodech. Takový kříž se někdy označuje jako kalvarijní a v tomto případě by tak mohl odkazovat na Baziliku svatého Hrobu v Golgotě.

žádné praktické využití, protože se na něj nijak nenapojuje boční střecha ani nic jiného, jen opticky více uzavírá nádvoří a dotváří uzavřenou a trochu tísnivou atmosféru před vstupem do samotné hrobky.

Vstupní průčelí Koch využil a směrem do náměstí ho nechal obnovit a doplnit několika sochami.¹¹⁷ Směrem do nádvoří ho částečně klasicistně upravil a navázal na něj římsy vedoucí po bočních stěnách bývalých ambitů. Využil však i barokních štuk, které zde obnovil. To není u klasicistních staveb zvykem a možným vysvětlením není pouze napojení stavby na původní fischerovské průčelí, ale také odkaz k barokní tradici loretánské kaple. K barokním prvkům na této stavbě Koch přistupoval s citem, což je vidět i z ulice Vrchlického, která stavbu částečně obchází. Je z ní vidět na střechu bočních ambitů, kde lze pozorovat její sjednocení, krom jediné dochované původní kaple loretánského kostela. Tu Koch ponechal, pouze fasádu sjednotil s okolními stěnami pilastry s nevýraznými římsovými hlavicemi, ale zachoval její lucernovou střechu.

Nelze opomenout ani sochu zakladatele, respektive obnovitele, této rodinné hrobky – Františka Josefa z Ditrichštejna. Socha je dílem významného českého sochaře 19. století Emanuela Maxe (1810–1901) z roku 1859.¹¹⁸ Do nádvoří hrobky byla usazena až ve 20. století.¹¹⁹

Interiér hrobky je zvláštní syntézou původního barokního kostela a Kochovy klasicistní přestavby. Presbytář bývalého kostela byl upraven jako hrobní kaple s kamenným oltářem Ukřižování. Ten je vyroben z černého mramoru a doplněn dvěma anděly a Kristem na kříži od sochaře Františka Bauera. Na oltáři je umístěna kopie sošky černé madony. Prostor působí velmi vzdušně díky kombinaci bílých a šedých odstínů výmalby. Stěny i strop jsou děleny na množství polí s různými druhy rámců – od štukových po iluzivní malby. V některých částech jsou zachovány Tencallové štuky ze 17. století. Nad vstupem je umístěna hudební kruchta s varhanami, která je nesena dvojicí dórských sloupů

¹¹⁷ Práce Josefa Kässmanna – dva andělé a uprostřed Ježíš Kristus.

¹¹⁸ O soše velmi důkladně pojednává bakalářská práce Marcely Hrbkové. HRBKOVÁ, Marcela, *Pomník Františka Josefa z Dietrichsteina od Emanuela Maxe na nádvoří rodové hrobky Dietrichsteinů v Mikulově* (bakalářská diplomová práce), Seminář dějin umění, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2008.

¹¹⁹ Původně pro nádvoří hrobky byla určena, ale kvůli smrti objednavatele (syna stavitele hrobky Františka Josefa z Ditrichštejna – Josefa Františka) byla socha provizorně složena v konírně a na nádvoří hrobky se dostala až v roce 1956. Dnešní místo získala v roce 2000 po restaurování.

s kanelováním. Na spodní části kůru (nad hlavami příchozích návštěvníků) jsou tři pole, která uprostřed nesou šedé rozálie s dekorativním štukovým pozadím. Tento celý prvek nechal Koch přistavět, čemuž odpovídá i jeho klasicistní forma. V interiéru této kaple dnes zaujme ještě bronzový lustr navržený Theofilem Hansenem (1813–1891), který se svou zdobností blíží spíše Tencallovým štukům než Kochově klasicismu.

Samotné rakve s ostatky zemřelých Ditrichštejnů jsou umístěny v severní a jižní části hrobky. V současné době obě tyto části svým vzhledem evokují spíše dlouhou chodbu, kde jsou na postamentech položeny mohutné rakve. Vznikly spojením bývalých kaplí, z nichž se dochovala pouze jediná, tzv. Náchodská kaple, kterou se prochází do severní části hrobky. Ta je mnohem užší, než je tomu u jižní části, a je v ní umístěno pouze 13 rakví s posledními členy rodu a vedlejší hraběcí větve. Nachází se zde například kníže Josef František, poslední člen této větve rodiny, který rozdělil svůj majetek mezi své dcery. Rakve jsou umístěny na jednotných dřevěných postamentech vyrobených „roku 1852 ve Vídni sochařem Josefem Leimerem. ... Ve Vídni byly vyrobeny i nové kovové rakve, signované Hollenbach Wien 1853, aby chránily starší poškozené i nové dřevěné rakve“.¹²⁰

Krypta, kde jsou uloženy rakve, je rozdělena svisle několika hranolovitými reliéfními sloupy a vodorovně množstvím říms obíhajícími celý obvod. Zaklenuta je valenou klenbou, která je dělena s ohledem na původní velikost kaplí. V kryptě

Obr. 6. Genius smrti nad vchodem do jižní krypty ditrichštejnské hrobky v Mikulově. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

zaujme i nezvykle mechanicky řešené otevírání velmi vysoko umístěných oken.

Do jižní, prostornější krypty se vchází taktéž přes vstupní kapli, původní presbytář. Vstup do této části tvoří klasicistní pískovcový portál, který je ve vrchní části doplněný tesknícím geniem smrti, který v ruce drží otočenou

¹²⁰ BRICHTOVÁ, Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly, Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014, s. 57.

pochodeň (obr. 6). Je to urostlý mladík s kudrnatými vlasy a dvěma křídly, kterého částečně zakrývá nedbale přehozený plášť. Opírá se o ditrichštejnský erb se dvěma rybářskými noži, přes který je částečně přehozen plášť doplňující obvykle knížecí erb. Knížecí korunka je také na neobvyklém místě, protože je uložena jakoby na zemi, vlevo od štítu. Symbolika tohoto erbu jednoznačně naznačuje vážnost, tichost a důstojnost místa, do kterého se návštěvník krypty právě chystá vstoupit.

V této části hrobky je mnohem více patrné spojení původních kaplí. Je zde dobře patrná ambitová chodba, dnes zazděná směrem do hlavní lodi, a přinejmenším pět kaplí, kde jsou všude umístěny kovové sarkofágy na dřevěných postamentech. Dohromady je v této části hrobky pohřbeno 32 členů rodu Ditrichštejnů. Nejstarším pohřbeným je zde Maxmilián II., bratr kardinála Františka, a jeho žena. Styl výzdoby, tedy římsy i hranolovité reliéfní sloupy, jsou velmi podobné severní části hrobky. Změnou je pouze využití u některých reliéfních sloupů korintského řádu na hlavicích sloupů. Uprostřed těchto hlavic je reliéfně vyobrazen genius smrti držící v ruce vavřínový věnec a v druhé otočenou pochodeň. Tyto figurální motivy však částečně zanikají mezi záplavou těch florálních, které jsou pro korintské sloupy typické. Tohoto prvku je využito pouze u sloupů uvnitř bývalých kaplí, nikoliv na dlouhé chodbě před kaplemi.

Pohřby rodiny Ditrichštejnů velmi podrobně rozebírá Dobromila Brichtová ve své knize o této stavbě.¹²¹ Dnes je mikulovská hrobka vyhledávaným turistickým cílem, ale z pohledu klasicistního stavitelství lze vyzdvihnout velmi šetrné zapracování hrobky do zbytků původního loretánského kostela od Heinricha Kocha. U tohoto stavitele se jedná o pozdnější realizaci a ne úplně typickou. Jeho nejslavnější stavby vznikaly pro rodinu Kinských, které je věnována následující podkapitola.

¹²¹ Za zmínku zde stojí, že stavitel hrobky František Josef z Ditrichštejna byl pohřben na dvě místa. Tělo bylo pohřbeno ve Vídni a jeho srdce bylo uchováno v mikulovské hrobce a dnes je v nádobě uloženo v jedné z vitrín na prohlídkové trase hrobkou. Všechny hroby byly velmi podrobně zkoumány erudovanými odborníky, kteří ostatky i rakve ošetřili a zjistili množství informací o samotných obřadech, vybavení, textiliích pohřbených a mnoho dalšího. Více viz BRICHTOVÁ, Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly, Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014.

2.3 Kinští

Dějiny rodu Kinských začínají již na počátku 13. století, kdy se jako údajný prapředek připomíná Martin z Medvědiče (1207). Zprvu se rodina psala z Vchynic podle vesnice nedaleko Litoměřic. Během 17. století se však podoba jména změnila na dnes více známou podobu Kinský. Rodina založila množství linií, jejichž potomci žijí dodnes, pro tuto práci je nejdůležitější knížecí linie, která vznikla v 18. století. Titul knížete získal Štěpán Vilém (1679–1749), který byl povýšen do českého knížecího stavu roku 1746 a o rok později do říšského. Statky Choceň a Rosice nechal přeměnit v rodový fideikomis, jež zdědil jeho syn, druhý kníže František Josef (1726–1752). Celé 18. století byli Kinští pohřbíváni do rodové hrobky u sv. Salvátora v Praze.¹²² Až smrt prasynovce druhého knížete Františka Josefa, Ferdinanda Jana Nepomuka (1781–1812), jenž se proslavil během napoleonských válek, přinesla změnu. Zemřel ve věku třiceti let po nešťastném pádu z koně ve Veltrusech. Tato událost se stala příčinou vzniku první sledované klasicistní hrobky, která vznikla na místě nehody.¹²³

Synové pátého knížete Ferdinanda Jana Nepomuka založili další dvě větve rodiny. Vznikla tzv. kostelecká linie, která žije dodnes, ale měla pouze hraběcí titul a tzv. choceňská, jejíž potomci dnes žijí v Argentíně, Rakousku a Německu. Tuto linii založil šestý kníže Rudolf (1802–1836), který po otci zdědil většinu statků. Rudolf byl znám jako velký český vlastenec a podporoval české národní obrození. Zemřel roku 1836 v Linci na tyfus, ale těsně před svou smrtí nechal na památku svého otce vystavět hrobku ve Veltrusech. Jeho žena Vilemína, roz. Colloredo-Mansfeld (1804–1871), nechala vystavět kvůli náhlé smrti svého manžela a potřebě rodiny vytvořit reprezentativní místo pro uložení předků velkou rodinnou hrobku v Budenicích nedaleko Slaného. Stavební práce byly ukončeny až roku 1841 a Rudolf byl do hrobky uložen jako jeden z prvních.¹²⁴ Do rodinné hrobky v Budenicích jsou pohřbíváni členové rodiny Kinských dodnes a byl do ní

¹²² Klementinský jezuitský kostel sv. Salvátora na Starém městě v Praze. Viz VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s 98–99.

¹²³ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001.

¹²⁴ VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s. 154–160.

přesunut i Ferdinand Jan Nepomuk z veltruské hrobky, která se tak stala pouze pohřební kaplí bez zemřelého, kvůli kterému byla postavena.¹²⁵

Veltruská hrobka vznikla na jižním okraji veltruského zámeckého parku v letech 1832–1835 (obr. 7). Dal ji postavit Rudolf šestý kníže Kinský na památku svého otce Ferdinanda Jana Nepomuka Kinského, který se na tomto místě smrtelně zranil při pádu z koně.¹²⁶ Veltruské panství v té době

patřilo hraběcí rodině Chotků, která založila

Obr. 7. Veltruská hrobka Ferdinanda Jana Nepomuka Kinského. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

veltruský park již v 18. století a doplnila ho množstvím staveb v romantickém duchu. K romantismu bezesporu patřil i pohled na smrt, který tak v romantickém parku byl zastoupen hrobkou Ferdinanda Jana Nepomuka Kinského.

Ferdinandovi Janu Nepomukovi 3. listopadu 1812 ve veltruském parku při jízdě tryskem praskla podpěnka u sedla. Jezdec přeletěl hlavu koně a roztránil si na kamenitém povrchu lebku. Na následky tohoto zranění brzy zemřel.¹²⁷ V té době jeho dva synové byli ještě nezletilí, a tak se správy rodového majetku ujala jeho žena Marie Karolína, roz. von Kerpen (1782–1841). Ta se svědomitě starala o rodový majetek a předala ho z větší části Rudolfovi, šestému knížeti Kinskému, který veltruskou hrobku zafinancoval.

Strohou, kubicky utvářenou kapli navrhl Heinrich Koch (1781–1861), který byl s rodinou Kinských spojen po celý svůj život. Pro rodinu Kinských stavěl již Heinrichův otec Ernst, proto mladý Heinrich vystudoval na náklady této knížecí

¹²⁵ Kdy k přesunu došlo, není zcela jasné, ale dnes se ve veltruské hrobce žádné ostatky nenacházejí.

¹²⁶ SOKA Litoměřice, pobočka Děčín, f.: Ústřední správa velkostatků Kinských, kart. 39.

¹²⁷ VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s. 148.

rodiny a poté se stal jejich knížecím vrchnostenským stavitelem. Svoji kariéru započal v Uhrách, kde stavěl palácové stavby v Budapešti. V Čechách byl hlavním tvůrcem klasicismu. Stavěl nejen pro Kinské, ale i pro další šlechtické rody, jako byli Parishové,¹²⁸ Kolowratové,¹²⁹ Schlikové,¹³⁰ Lichtenštejnové¹³¹ a v neposlední řadě Ditrichštejnové, kteří ho přizvali k výstavbě rodinné hrobky na místě vyhořelé loretánské kaple v Mikulově.¹³²

Veltruská hrobka, nacházející se dnes v majetku rodiny Kinských, vznikla mezi léty 1832–1835 a dnes se nachází mimo areál zámeckého parku, v ulici Františka Šafaříka. Od ulice je zanedbaná zahrada kolem hrobky oddělena kovovým plotem po stranách doplněným mohutnými sloupy. Stavba hrobky je velmi jednoduchá. Půdorys je tvořen obdélníkem a hrobka je neobvykle vysoká, což ještě znásobuje pahorek, na kterém je stavba umístěna. Průčelí je tvořeno jednoduchým vchodem, který částečně připomíná hrobku v Moravském Krumlově a stejně tak symbolicky naznačuje temnotu hrobu. Portál je tvořen po stranách dvěma pilastry v dórském řádu, které drží mohutný architráv ukončený římsou. Nad tím se nalézá nápisová deska, která je napsána netradičně v českém jazyce 19. století. Nápis zní: „*R. MDCCCXII. AURAZEM. NA TOMTO. MJSTE. SKONAWSJMU. FERDINANDU. KNJŽETI. KINSKÉMU. KU. PAMÁTCE. SYN. RUDOLF. KNJŽE. KINSKÝ. ZALOŽIL. MDCCCXXV.*“ Důvodem použití češtiny je nejspíše podpora českého národního obrození od stavitele hrobky – Rudolfa Kinského. Finančně podporoval Františka Ladislava Čelakovského, Pavla Josefa Šafaříka i Františka Palackého a jeho nejvýznamnějším činem bylo založení

¹²⁸ Lovecký zámek v Klášterci nad Orlicí (1817) a v Liticích nad Orlicí (1820).

¹²⁹ Zámek v Černíkovicích (1822–1825)

¹³⁰ Myslivna v Mlýncích (1830), pavilon v parku zámku Jičíněves (asi 1827–1830).

¹³¹ Úpravy paláce na Schenkenstrasse ve Vídni (1848).

¹³² Největší část práce však odvedl pro své hlavní zaměstnavatele, tedy rodinu Kinských. Jeho prvním počinem pro tento rod byla stavba vily na Smíchově pro Josefa Kinského, která dnes slouží Národnímu muzeu (1827–1831). Podobným projektem byla přibližně ve stejné době stavba zámku v Kostelci nad Orlicí pro stejného objednavatele (1829–1835). Pro knížecí větev projektoval opravu vyhořelého zámku v Chocni (30. léta 19. století), který tak získal taktéž několik klasicistních prvků. Velkým projektem byla přestavba paláce Kinských na Staroměstském náměstí, kde se úpravy dotkly zejména zadní části, směrem do Týnské uličky (1836–1839). S největší pravděpodobností rovněž navrhl pozoruhodnou klasicistní oranžerii u dalšího zámku Kinských – Karlovy Koruny v Chlumci nad Cidlinou (asi 30. léta 19. století). V neposlední řadě vyprojektoval i obě klasicistní hrobky pro rodinu Kinských. Více viz VLČEK Pavel a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 317.

Matice české, jejímž byl prvním kurátorem.¹³³ Průčelí je dále doplněno o kladí tvořené jednoduchým architrávem a vlysem tvořeným mutuly s kapkami a doplněné o střídání triglyfů a metop bez námětu. V tympanonu lze nalézt erb rodiny Kinských doplněný o knížecí korunku a florální motivy po stranách. Nad tympanonem je ještě umístěn kříž.¹³⁴ Celé průčelí je děleno v omítce naznačenou bosáží, která se na bočních stěnách mění v pásovou. Kladí s naznačeným architrávem a vlysem pokračuje rovněž na bočních stěnách a zadní stěna je doplněna pouze o půlkruhové okno s paprscitým členěním.

Interiér hrobky je tvořen pouze jednou místností, ze které není žádný vchod do podzemní krypty, proto se zdá, že hrobka byla plánována pouze jako dočasné místo pro důstojné uložení ostatků Ferdinanda Jana Nepomuka na několik let, než bude dostavěna hrobka v Budenicích (obr. 8). Podlaha je tvořena na koso uloženými dlaždicemi tvořícími kontrast s menšími černými čtvercovými dlaždicemi, ty vytvářejí vždy spojnicí čtyř velkých bílých dlaždic. Stěny jsou opticky rozděleny taktéž

Obr. 8. Interiér veltruské hrobky. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

černobílou kombinací barev, kde černá tvoří spodní část do výšky asi jednoho metru a zbytek stěny je bílý. Vertikální členění stěn zajišťuje trojice pilastrů na každé straně, která drží římsu obíhající celou místnost. Pilastry jsou zajímavé umístěním druhé hlavice ve výšce přibližně metru od země. Tato hlavice nijak

¹³³ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001.

¹³⁴ Jiří Kuthan hovoří o sochařské výzdobě hrobky z dílny Josefa Maxe a M. Käsmana. Nejspíše má na mysli tento kříž, jelikož není patrné, že by hrobka byla v minulosti opatřena ještě další sochařskou výzdobou. Dalším možným vysvětlením je záměna veltruské hrobky za budenicou, kde se oba sochaři na výzdobě doložitelně podíleli (KUTHAN, Jiří, *Aristokratická sídla období klasicismu*, Praha, 1999, s. 165).

nenavazuje na žádnou římsu, jen rozděluje pilastr na dvě nestejně velké části. Celistvost stěn narušuje pouze výklenek za oltářem a okno proti vchodu, které vyplňuje čelo valené klenby tvořící strop. Toto okno dosedá na římsu obíhající celou kapli a velmi efektně osvětluje vzory na valené klenbě nad hlavami návštěvníků hrobky. Naopak protilehlé čelo klenby překvapivě nebylo nijak využito a je zde pouze naznačené profilování a dva otvory pro cirkulaci vzduchu.

Valená klenba tvořící strop této hrobky je tvořena kazetováním, které je rozděleno vždy do třech pásů a od sebe odděleno klenebním pásem, který navazuje na pilastry umístěné na stěnách. Na jednotlivých kazetách jsou vymalovány iluzivní malbou, tzv. grisailleí, růžice.

Vybavení hrobky se do současnosti dochovalo ve velmi torzovitém stavu. Oltářní stůl byl v minulosti tvořen nátěrem imitujícím šedobílý mramor. Dnes se tato malba zachovala z pohledové strany, ale z opačné strany už je silně poškozena. Na stole byl umístěn kříž s Ježíšem v obdobné šedobílé barevnosti. Ten je dnes umístěn v rohu hrobky. Ve výklenku za oltářem se rozpadá třízásuvková dřevěná komoda určená v minulosti nejspíše pro nezbytné věci k vykonání mše. V kapli je v současné době také umístěna čtveřice lavic a dvojice klekátek, ale tyto věci dle jejich vzhledu pocházejí až z 20. století a byly zde umístěny dodatečně kvůli využívání kaple Českobratrskou církví evangelickou z Ledče a dalších obcí v okolí.¹³⁵

Osudy kaple ve 20. století nebyly pro stavbu samotnou vůbec příznivé. V roce 1945 byl majetek knížecí větve Kinských zabaven na základě Benešových dekretů a rodina odešla do zahraničí, což znamenalo obrovský úpadek péče o tuto pohřební kapli. Hrobku i její okolí získalo město, které však nechalo celou stavbu zchátrat a zahradu okolo zarůst.¹³⁶ V současné době hrobka patří Františku Kinskému z kostelecké větve rodiny.¹³⁷

¹³⁵ Vybavení, které pochází z tohoto období, je v kapli více – stojan na čtení knih, stolička atp. O tomto využití kaple mě informoval místní pamětník Vladislav Bubeníček, který zde do r. 1948 dělal ministranta. Informoval mě též, že kaple byla vybavena jednoduchým harmoniem a několika tištěnými obrázky na stěnách. To vše se však v průběhu 20. století ztratilo.

¹³⁶ Dle pamětníka Vladislava Bubeníčka se do kaple několikrát vloupali vandalové a jeden čas sloužila i jako obydlí bezdomovce.

¹³⁷ Péče o hrobku je v současnosti minimální a spíše závisí na dobrovolnické činnosti místních obyvatel. Další osudy hrobky jsou nejisté, protože rodina Kinských o stavbu nejeví příliš zájem a hrobka dnes nepodléhá žádnému stupni ochrany památek. Mezi návštěvníky zámku Veltrusy upadla v zapomnění kvůli své poloze mimo areál zámeckého parku.

Druhou stavbou s funerálním významem pro rod Kinských je velká rodinná hrobka na zlonickém panství nedaleko Slaného.¹³⁸ V současné době se nachází v katastru obce Jarpice, která je tvořena několika menšími vesničkami, mezi něž spadají i Budenice, podle kterých je hrobka nazývána jako budenická. Hrobka je umístěna přibližně v polovině kaštanové aleje mezi Zlonicemi a zámekem v Budenicích, u kostela sv. Isidora. Ten je využíván jako hřbitovní kostelík a dodnes je v jeho okolí funkční hřbitov, na nějž východním směrem navazuje oplocené území kolem rodinné hrobky. Kovový plot je v současné době v havarijním stavu a chybí mu i jednotlivá pole, přesto jsou zde dobře patrné hroty na hlavní bráně a symbolické kříže na jednotlivých sloupech.

Ke stavbě hrobky dala podnět náhlá smrt Rudolfa šestého knížete Kinského, který zemřel 27. ledna 1836 na tyfus v Linci. Tato událost vedla jeho manželku Vilemínu, roz. Colloredo-Mansfeld, k rozhodnutí vybudovat v Budenicích novou hrobku, kterou objednala u knížecího architekta Heinricha Kocha. Se stavbou se začalo v roce 1837 a práce byly dokončeny po pěti letech v roce 1842.¹³⁹

Obr. 9. Vstupní průčelí hrobky rodiny Kinských v Budenicích se sochami od Josefa Maxe. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

¹³⁸ Proč bylo vybráno zrovna toto středočeské panství, když většinu majetku v té době měla rodina ve východních Čechách, se lze pouze dohadovat. Vysvětlením může být například tradice, která rodinu Kinských táhla směrem k severu a vesničky Vchynice u Litoměřic, nebo vědomí, že zlonické panství vlastnili již od počátku 18. století a stalo se tak jedním ze základů rodinného majetku.

¹³⁹ SOKA Litoměřice, pobočka Děčín, f.: Ústřední správa velkostatků Kinských, kart. 39.

Hrobka má půdorys řeckého kříže, ze kterého vystupuje pouze přístavba vstupní části obrácená k východu. Stavba je částečně zahloubena pod zemský povrch a osvětluje ji kruhový, do špičky svedený světlík na střeše. Tři ramena řeckého kříže jsou zakončena půlkruhovým oknem a čtvrté opatřeno vstupem. Okna jsou paprscitě členěna a doplněna o podokenní římsu a zvýrazněný klenební oblouk, kde se střídá reliéfně výraznější žlutý klenák s nevýrazným bílým. Kolem celé stavby obíhá pískovcový sokl navazující na systém kanalizace, která zajišťovala, aby do hrobky nestékala nežádoucí povrchová voda.

Výraznější a zdobnější je východní vstupní část do hrobky (obr. 9). Tu doplňuje v omítce naznačená rustika, která je nad vchodem upravena a stylizována paprscitě směrem do vchodu. Naznačeno je zde i kladí, tvořené architrávem a mutuly na spodní straně římsy. Tympanon je zde nezdobný a doplněný pouze o nápis „ZDE GSME, O PANE ČEKAGÍCE HLASU TWÉHO.“ Netradičně jsou zde využity akroterie v dórsském řádu. Zachovány jsou pouze nárožní a o existenci mezilehlé akroterie vypovídá pouze ocelový prut, který zajišťoval její stabilitu v minulosti.

Vchod je doplněn o dvě skulptury po stranách, které pocházejí z dílny Josefa Maxe (1804–1855). Sochař Josef Max byl v první polovině 19. století významnou postavou klasicistní plastiky.¹⁴⁰ Ve své práci se velmi často věnoval i sepulkrální tvorbě a vytvořil množství náhrobků.¹⁴¹ K této oblasti tvorby lze zařadit i dvě sochy u budenické hrobky Kinských. Vpravo od vchodu se nachází postava sedící ženy – alegorie Historie. Ta zapisuje jméno *Rudolph*, čímž tak odkazuje na postavu, která byla příčinou stavby hrobky, tedy šestého knížete Rudolfa Kinského. Obličej postavy je upřen na kamennou desku, do které vrývá jméno. Jedna ruka drží desku a druhá dopisuje poslední písmeno jména. Na sobě má antické roucho a vlasy sepnuty do drdolu dle římského vzoru. Sedí na stylizované hromadě kamení a celá skulptura je umístěna na kamenném podstavci. Vlevo od vstupu se nachází druhá socha – Thanatos, bůh smrti se zhasnutou pochodní. Stejně jako postava vpravo je i on umístěn na pískovcovém podstavci, ale sedí na kamenné židli a opírá se o štít s erbem rodiny Kinských. Přes sebe v místě beder

¹⁴⁰ Mezi jeho nejznámější díla bezesporu patří sochy na Karlově mostě v Praze, pomník Františka I. na vltavském nábřeží či pomník Přemysla Oráče ve Stadicích.

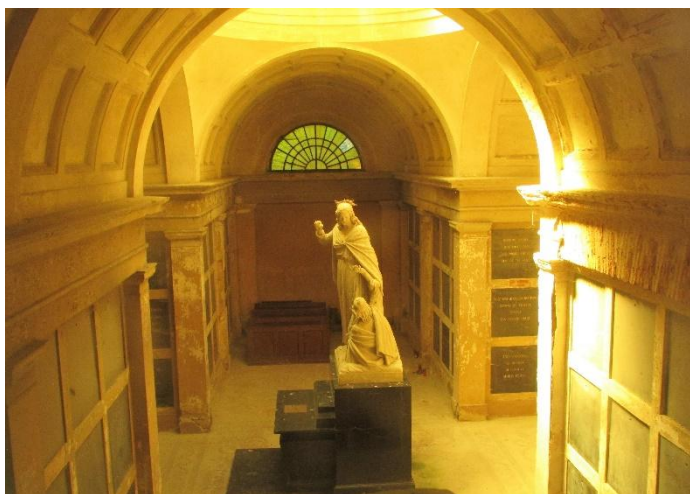
¹⁴¹ HNOJIL, Adam, *Josef Max – sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, Praha 2008.

má nedbale přehozené roucho a jednou rukou ho v místě pravého kolene přidržuje, zároveň v ní drží otočenou uhasínající pochodeň. Levá ruka je opřena o štít a drží věnec. Na tuto ruku je také skloněna jeho hlava, která má velmi smutný výraz a zavřené oči. Ze zad mu vyrůstá dvojice andělských křídel do detailu propracovaných, včetně jednotlivého peří.¹⁴²

Adam Hnojil ve své knize o díle Josefa Maxe považuje sochu alegorie Historie za průlomovou pro české prostředí, protože přináší nový ikonografický typ. Vzorem pro tuto sochu bylo dílo Antonia Canovy v Římě a Bertela Thorvaldsena v Mnichově. „*Patrně podle ideového návrhu Heinricha Kocha zde Maxovy alegorické postavy vystupují jako průvodci zcela ve smyslu svého mnichovského předobrazu, kdy Rudolf Kinský odevzdává při vstupu na místo svého prozatímního odpočinku v Budenických bohyni dějin – postavě Historie – vavřínový věnec své pozemské slávy a truchlící anděl na protilehlé straně při vstupu do hrobky předává věnec nesmrtelnosti*“.¹⁴³

Interiér hrobky je velmi impozantní a sestupuje se do něj po dlouhém a širokém schodišti. Přímo proti vchodu na centrálním místě v hrobce stojí sousoší

Krista pozdvihující sv. Petra z vln (obr. 10). Osvětleno je světlíkem přímo nad skulpturou, což všemu dodává mystický a velmi dramatický efekt. Socha stojí na menze z leštěného černého mramoru, což vytváří kontrast s provedením skulptury v bílé imitaci mramoru. Zpracování je

Obr. 10. Interiér budenické hrobky se sousoším Krista pozdvihujícího sv. Petra z vln. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

velmi kvalitní, což dokládá jemná modelace drapérie, ale i výrazy gest a obou tváří, Krista a apoštola Petra. Autorství sochy je připisováno dvěma tvůrcům –

¹⁴² HNOJIL, Adam, *Josef Max – sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, Praha 2008 s. 54–57.

¹⁴³ HNOJIL, Adam, *Josef Max – sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, Praha 2008 s. 57.

Josefu Maxovi a Josefu Kässmannovi (1784–1856). Max sochu navrhl a Kässmann ji ve svém vídeňském ateliéru zrealizoval.¹⁴⁴

Příběh, který skulptura vypráví, pochází z Nového zákona, z evangelia sv. Matouše. „... *Hned potom přiměl učedníky, ať nastoupí na loď a jedou napřed na druhou stranu, než on propustí zástupy. Když zástupy propustil, vystoupil o samotě na horu, aby se modlil. Pozdě večer tam zůstal sám. Loď už byla daleko od břehu, zmítána vlnami, protože vítr váł proti ní. Krátce před svítáním se k nim Ježíš vydal pěšky po hladině. Když ho učedníci uviděli kráčet po jezeře, vyděsili se a křičeli strachy: „To je přízrak!“ „Vzchopte se, to jsem já!“ promluvil na ně hned Ježíš. „Nebojte se.“ Pane, jestli jsi to ty,“ odpověděl mu Petr, „přikáž, ať k tobě přijdu po vodě.“ „Pojď!“ řekl mu. A Petr vystoupil z lodi a krácel po vodě, aby přišel k Ježíši. Když ale viděl, jak silný je vítr, dostal strach a začal se topit. „Pane, zachraň mě!“ vykřikl. Ježíš ihned vztáhl ruku a chytil ho. „Proč jsi pochyboval, malověrný?“ řekl mu. Jakmile pak nastoupili na loď, vítr se utiřil. Ti, kdo byli na lodi, se mu začali klanět a říkali: „Ty jsi opravdu Boží Syn“.¹⁴⁵ Sousoší připomíná návštěvníkům hrobky neustálé pochybnosti o smyslu lidského bytí, lidským rozumem neproniknutelné tajemství smrti a naději na vzkříšení z mrtvých.*

Podlaha hrobky je tvořena jemnou mozaikou z oblázků, která je poskládána do různých florálních motivů a rozvilin. „*Stěny pokrývají velké mramorové desky, za něž se ukládají rakve se zesnulými. V levé části je uložena tzv. kostelecká větev – následovníci Josefa hraběte Kinského (*1806), v pravé části pak následovníci Rudolfa Kinského (*1802), kteří spravovali zlonické panství. Jednotlivé plotny z černého mramoru jsou buď označeny jménem zesnulého, nebo krátkým úryvkem z textu knih Starého a Nového zákona*“.¹⁴⁶ Desky jsou od sebe odděleny v pravidelném intervalu pilastry nesoucími naznačené kladí rozdělené i ukončené římsou. Deskami jsou opatřeny pouze boční stěny ramen kříže, nikoliv však průčelní stěny.

¹⁴⁴ Toto tvrzení uvádí Vladimír Příbyl, ale v knize o díle Josefa Maxe od Adama Hnojila se uvádí autorství Maxe čistě jen jako domněnka a přičítána mu je s jistotou pouze řemeslná práce – kompletace a politura. (HNOJIL, Adam, *Josef Max – sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, Praha 2008 s. 54)

¹⁴⁵ Bible, Nový zákon, evangelium sv. Matouše (Mt. 14, 22–34).

¹⁴⁶ PŘIBYL, Vladimír, *Rodinná hrobka Kinských v Budenicích*, Kladno 1998, s. 2.

Strop hrobky zaujímají valené klenby ve všech čtyřech ramenech kříže, včetně vstupní části. Vstupní část je bez kazetování, ale je zde reliéfní římsou naznačeno veliké zrcadlo. Na zbylých částech valené klenby, tedy ve všech čtyřech ramenech kříže, je využito kazetování, které se nese v pískově-bílé kombinaci. Jednotlivé kazety jsou bez vnitřní malby či reliéfu a jsou pouze zvýrazněny barevným laděním. V minulosti však s největší pravděpodobností dle analogie s Veltrusy uvnitř kazet byla umístěna růžice. Na středu kříže je již zmíněný světlík ve tvaru prosklené kupole, který v pandativu nesl florální motivy. Rámování okenních skel v kupoli je svedeno paprscitě do středu, což dotváří klasicistní styl okna. Zbylá okna v hrobce jsou půlkruhová a propouštějí do hrobky omezené množství světla díky využití žlutého skla s pískovanými florálními motivy, proto tak výrazně vyniká sousoší Krista pozdvihující sv. Petra z vln. S podobným návrhem pronikání světla do hrobky ze střešního okula přišel již J. F. Joendl, který před rokem 1829 navrhl hrobku osvětlovanou pouze kupolí ve střeše.¹⁴⁷

Z vybavení hrobky se toho mnoho nedochovalo, až na zmíněné sousoší s oltární menzou. Dnes je hrobka vybavena ještě osmi lavicemi, které se nacházejí v severním a jižním ramenu kříže. Osud hrobky ve 20. století byl obdobný jako u hrobky veltruské. Rozdílem mezi těmito dvěma hrobkami je však současný vlastník, protože budenickou hrobku dnes vlastní Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových s pobočkou v Kladně. I přes naléhání na tento úřad mi nebyl umožněn vstup do hrobky, proto připojené fotografie pocházejí z průhledu poškozenými okny (obr. 10). Stát v devadesátých letech 20. století přikročil alespoň k nejnutnějším opravám, proto dnes do hrobky nezatéká a má svody. V roce 1996 proběhlo restaurování sousoší Krista a sv. Petra, protože bylo velmi poškozeno padajícím sklem z kupole. Dnes jsou však ulámany prsty Krista a socha rozhodně není v ideálním stavu. Hrobka je v současnosti nadále využívána rodinou Kinských k občasným pohřbům členů rodiny, a proto je zde jistá naděje, že se stav hrobky bude nadále spíše zlepšovat.

¹⁴⁷ PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 282.

2.4 Kounicové

Rodina Kouniců se v době klasicistních staveb dělila na dvě hlavní rodové větve – českou a moravskou. Česká nikdy nezískala knížecí titul, a proto v práci nebude nadále nijak zmiňována a soustředit se budu pouze na moravskou větev. Hlava rodu, tedy Václav Antonín Dominik Kounic, byla roku 1764 povýšena do říšského knížecího stavu a o dvanáct let později i do českého knížecího stavu. V roce 1761 získala rodina titul hrabat Questenbergů a rozšířili titul na Kaunitz-Rietberg-Questenberg, v práci však nadále bude zmiňováno pouze jméno Kounic.

Nejnámějším členem této rodiny je Václav Antonín Dominik Kounic (1711–1794), kancléř Marie Terezie. Ten sloužil dlouhých 43 let monarchii a za svůj život zastával množství funkcí, za které dostal nejedno vyznamenání. Dle několika zpráv se před kancléřem Kounicem nesmělo vyslovit slovo smrt,¹⁴⁸ přesto zemřel v roce 1794 a jeho dědic, syn Arnošt Kryštof (1737–1797) nechal pro něj a pro svou manželku Marii Leopoldinu, roz. Oettingen-Oettingen a Oettingen-Spielberg (1741–1795),¹⁴⁹ vystavět malou rodinnou hrobku ve Slavkově u Brna.¹⁵⁰

Hrobka rodiny Kouniců vznikla na jednom z jejich nejstarších a bezesporu nejvýznamnějších panství ve Slavkově u Brna. Toto panství získali již na počátku 16. století a stalo se jedním ze základů jejich rodového majetku. Na tomto panství bylo vystavěno i hlavní rodové sídlo, zámek ve Slavkově, který dokončil kancléř Kounic.¹⁵¹ Nedaleko od tohoto zámku se nachází malý kostelík sv. Jana Křtitele a bývalý špitál, kde byla roku 1795 vybudována rodinná hrobka.¹⁵²

Kostelík je dnes vystavěn symbolicky na půdorysu trojlistého kříže a skládá se z jedné lodi, ke které přiléhají oválné boční kaple a příčně přiložený presbytář. Dříve kostelík náležel ke špitálu, který zde byl založen již ve 13. století řádem

¹⁴⁸ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan, *Velké dějiny země koruny české*, díl X. Praha 2001, s. 124.

¹⁴⁹ Zajímavé je propojení nejvyšších knížecích rodin. Marie Leopoldina byla sestrou Marie Eleonory, provdané Lichtenštejnové (1745–1812), která nechala vystavět první klasicistní hrobku na českém území v Moravském Krumlově roku 1789. Další spojitost je mezi Kounici a Metternichy, protože dcera Marie Leopoldiny a Arnošta Kryštofa byla Marie Eleonora (1775–1825), provdaná za kancléře Metternicha. Není tedy pochyb o tom, že se jednotlivé knížecí rodiny ovlivňovaly svým propojením i ve stavebnictví a architektuře těchto funérálních staveb.

¹⁵⁰ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů země Koruny české*, Praha 2001.

¹⁵¹ MZA Brno, f. Velkostatek Slavkov u Brna (zn. f. F 11), inv. č. 1751, 1687 kart. 449, 436.

¹⁵² MZA Brno, f. Rodinný archiv Kouniců Slavkov (zn. f. G 436), kart. 604.

německých rytířů. Špitál byl několikrát zničen a znovuobnoven, ale pro diplomovou práci je mnohem důležitější kostelík, který stojí opodál. Ten byl na počátku 18. století ve velmi špatném technickém stavu, proto byl barokně opraven a rozšířen Maximiliánem Oldřichem z Kounic (1679–1746), který je někdy mylně uváděn i jako stavebník podzemní klasicistní krypty. Krypta se samostatným vchodem od hřbitova však vznikla až na konci 18. století a jejím stavebníkem byl Arnošt Kryštof kníže Kounic.¹⁵³

Vstup do podzemní krypty byl zřízen a napojen na jižní boční kapli špitálního kostelíka. Kaple je zasvěcena Ukřižování Spasitele a díky přístavbě vstupu do hrobky není naprosto stejná se zrcadlově opačnou severní mariánskou kaplí, protože jí chybí třetí okno na čelní zdi. To je však jediná úprava, která kapli postihla při klasicistní přístavbě. Jinak si zachovala svůj barokní charakter a úpravy se dotkly pouze vyhloubení krypty pod její podlahou.

Samotný vstup do hrobky ze hřbitova není nijak dominantní a tvoří ho pouze klasicistní hranolové zádveří pod sedlovou střechou (obr. 11). Na bocích je tektonizováno lisenovými rámci uzavřenými oběhem profilované korunní římsy s okapem. Čelní štítové průčelí je řešeno velmi jednoduše. Pilastry, nacházející se na obou stranách vchodu, vybíhají z kamenného soklu a jejich jedinou ozdobou je konzola nacházející se v jeho vrchní části. Tato konzola plynule přechází

Obr. 11. Vstup do podzemní krypty Kouniců.
Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

do římsy pod tympanonem a tvoří tak jakousi zalamovanou hlavicí pilastru. Vzdáleně pak připomíná volutovou konzolu, doplněnou o terčík a kanelování. Nad pilastry úplně chybí kladí a římsa tak navazuje na spodní hranu trojúhelného

¹⁵³ PERNES, Jiří – HOLÁN, Ivo, *Slavkov u Brna: město a okolí*, Praha, 1987.

tympanonu. V tympanonu je litinový knížecí erb Kouniců se dvěma štítonoši, kteří stojí na jednoduchých konzolách, erb je ovinut řádovým řetězem. Nad vstupem do hrobky mezi pilastry vzniklo obdélné pole, které bylo využito pro nápisovou desku. Na ní byla umístěna kovová písmena, která byla v průběhu let odsekána, a dnes tak nelze doložit původní obsah sdělení. Dveře do krypty chrání dekorativní předsazená dvoukřídlá mříž, jejíž panty jsou umístěny v pilastrech a vrchní část této mříže překrývá část nápisové desky. To naznačuje její pozdější osazení na místo, aby se zabránilo nezcizitým návštěvám krypty.

Interiér krypty je přístupný masivními plechovými dveřmi po několika schodech do podzemí. Velmi prosté schodiště, tvořící vstup do krypty, je pouze omítnuto a bíle vymalováno. Tak tomu bylo nejspíše i v minulosti, jelikož se barva na několika místech díky vztlínání vlhkosti odlupuje a žádné malované starší vrstvy nejsou vidět. To samé lze pozorovat i v samotné kryptě, kde jsou zaklenuté bílé stěny narušeny pouze vzduchovým systémem zajišťujícím cirkulaci. Krypta je velmi malá a stísněná

místnost, ve které je dnes umístěno sedm rakví (obr. 12). Jedná se o rakve s kancléřem Václavem Antonínem Kounicem i jeho synem Arnoštem Kryštofem a pěti dalšími členy rodu.¹⁵⁴ Těchto sedm rakví je uloženo na dřevěných márách, pod kterými

Obr. 12. Interiér krypty ve Slavkově u Brna. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

nalezneme kovové schránky s vnitřnostmi. Stávající počet rakví je maximum pro důstojné uložení v této kryptě, která je zčásti vyhloubena pod jižní boční kaplí a zčásti pod lodí kostelíka. Má oválný půdorys s krátkým chodbovitým úsekem připojeným na severu. Ústřední prostor je zaklenut vzdušnou klasicistní klenbou, která plynule navazuje na valenou klenbu v severní části.

¹⁵⁴ V hrobce proběhl antropologický výzkum ostatků Kouniců,

Provedení hrobky je až překvapivě nereprezentativní. Zarážející je, že kancléř Václav Antonín Kounic dal krátce předtím postavit ve Slavkově podle plánů vídeňského dvorního architekta Hetzendorfa von Hohenberg nový farní kostel v klasicistním stylu.¹⁵⁵ O důvodu proč nevyužil stavbu tohoto kostela k vytvoření podzemní krypty se lze pouze dohadovat. Možným vysvětlením by však mohla být datace stavby hrobky, která není příliš vzdálena od osvícenské vlády Josefa II.,¹⁵⁶ a obrovská oddanost a věrnost rodiny Kouniců habsburskému dvoru a odkazu osvícensství v dobách Marie Terezie a Josefa II, za kterých rod prožil své doposud nejslavnější období. Odkazem na toto období i na příslušnost k ideálům osvícensství může být nejen skromná hrobka, ale také rakev kancléře Václava Antonína, která je naprosto opačným vyjádřením jeho života v luxusu.

¹⁵⁵ BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan, *Velké dějiny země koruny české*, díl X. Praha 2001, s. 124.

¹⁵⁶ Josef II. sice stavbu krypty pod kostely zakázal, což šlechtici určitou dobu dodržovali, ale například právě stavba krypty pod kostelíkem sv. Jana Křtitele také nebyla dle josefovských pravidel. Kounic však mohl po dostavbě nového farního kostela tento kostelík vydávat za kapli, která už není tak využívána.

2.5 Lichtenštejnové

Starý, původem rakouský rod, který se ve 13. století usadil také na Moravě, hrál vždy v české historii velmi významnou roli. Karel z Lichtenštejna (1569–1627) získal od císaře Rudolfa II. (1552–1612) titul říšského knížete již v roce 1608, čímž se zařadil mezi první muže s tímto titulem v Českém království. Majetky rodu Lichtenštejnů se postupně rozrostly a velmi dlouhou dobu byli jedni z největších pozemkových vlastníků na území Čech a Moravy, což jasně svědčí o důležitosti této rodiny pro naše dějiny i dějiny umění. Lichtenštejnové neváhali investovat obrovské sumy peněz do svého majetku, který zvelebovali po celá staletí. Důkazem mohou být mnohé stavby dochované do dnešních dní na území Čech a Moravy. Mezi nejznámější patří soubor staveb v Lednicko-valtickém areálu a mnohé další.

Lichtenštejnové na území Moravy vystavěli dvě hrobky. Hrobka primogenitury se nachází pod poutním kostelem ve Vranově u Brna a hrobka sekundogenitury leží v Moravském Krumlově, nedaleko kostela Všech svatých. K rozdělení rodu na dvě hlavní linie došlo v první polovině 17. století. Zakladatelem mladší rodové větve se stal Gundakar z Lichtenštejna (1580–1658), mladší bratr již zmíněného Karla. Gundakar byl císařem v roce 1623 taktéž povýšen na říšského knížete a o deset let později dokonce císař jeho statky Uherský Ostroh a Moravský Krumlov povýšil na titulární říšské knížectví. V té době Moravský Krumlov, jako hlavní město nového knížectví, byl přejmenován na Lichtenstein. Za Gundakarova syna Ferdinanda však knížectví zaniklo. Osudy obou větví se mnohokrát protnuly a na počátku 18. století došlo ke splnutí obou větví, které však trvalo pouze necelých 40 let. V roce 1750 získal Moravský Krumlov kníže Emanuel (1700–1771), který rozdělil majetek mezi své dva syny. Starší František Josef I. z Lichtenštejna (1726–1781) získal dědictví primogenitury a mladší Karel Josef z Lichtenštejna (1730–1789) zdědil majetky sekundogenitury, jejíž sídlo se nacházelo v Moravském Krumlově.¹⁵⁷

Obě větve této šlechtické rodiny po reformách Josefa II. potřebovaly odpovídající místo pro uložení svých předků, proto přikročily k výstavbě či rozšíření hrobek. Primogenitura v čele s Janem I. z Lichtenštejna (1760–1836)

¹⁵⁷ JURÍK, Pavel, *Lichtenštejnové: historie a sídla knížecího rodu*, Praha 2015.

zvolila rozšíření hrobky ve Vranově u Brna a sekundogenitura po smrti Karla Josefa z Lichtenštejna v roce 1789 nechala vystavět novou hrobku v Moravském Krumlově.

Zakladatelská legenda kláštera ve Vranově u Brna se traduje již od 13. století, kdy se zde měl zázračně uzdravit Vilém z Rožmberka, ale rozkvět tento klášter zažil zejména v době baroka, kdy jej nechal rozšířit majitel pozořického panství Maxmilián z Lichtenštejna (1578–1643) se svou manželkou Kateřinou, rozenou Černoorskou z Boskovic.¹⁵⁸ Ta se se svou sestrou Annou Marií¹⁵⁹ stala dědičkou obrovského majetku rodiny pánů z Boskovic, který se přenesl sňatkem na rodinu Lichtenštejnů.

Lichtenštejnové nechali na místě starého a nevyhovujícího dřevěného kostelíka vystavět v roce 1616 kamenný kostel, aby tak obnovili mariánskou poutní tradici. „*Současně byla podle církevního práva stavebníka „ius sepulturae“ pod chrámem zřízena rodová hrobka Liechtensteinů, do které byl roku 1627 jako první pochován bratr zakladatele a pobělohorský místopředseda českého království, kníže Karel z Liechtensteina*“.¹⁶⁰ Díky velikému přílivu poutníků přikročil kníže Maxmilián v roce 1633 k založení a výstavbě kláštera ve Vranově za pomoci rudolfinského dvorního architekta Giovanniho Maria Filippiho a dohledu zednického mistra Ondřeje Erny.¹⁶¹ Uvedeni do něj byli bratři sv. Františka z Pauly (tj. pauláni). Sám kníže i se svou manželkou se stal paulánským terciářem a po své smrti byl uložen do hrobky v řádovém hábitu. Kovový sarkofág Kateřiny, roz. Černoorské z Boskovic, je dnes umístěn na nejčestnějším místě v hrobce – před oltářem.

Dějiny kláštera se dále odvíjely přibližně 150 let,¹⁶² ale pro tuto diplomovou práci je zásadní až rok 1784, kdy byl klášter zrušen na základě dekretu císaře Josefa II. Klášterní kvadratura byla postupně ubourávána a zůstalo pouze křídlo přiléhající ke kostelu, které začalo sloužit jako fara. Hrobka pod kostelem se však

¹⁵⁸ FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 751.

¹⁵⁹ Provdanou za knížete Karla z Lichtenštejna (1569–1627) – bratra Maxmiliána.

¹⁶⁰ FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 752.

¹⁶¹ Otec slavnějšího Jana Křtitele Erny, stavitele mnoha významných staveb v Brně a okolí (např. kostel sv. Michala v Brně či přestavba zámku v Jaroměřicích nad Rokytnou).

¹⁶² O historii kláštera velmi podrobně informuje kniha Dušana Foltýna – FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

do té doby nijak neměnila a byla nadále přístupná z interiéru, přesněji z kaple sv. Rozálie,¹⁶³ až do počátku 19. století.

Změna přišla s nástupem velikého stavebníka, knížete Jana I. z Lichtenštejna (1760–1836). Ten nejen, že přetvořil krajinu kolem svých zámků Lednice a Valtice, ale také přikročil k velmi razantnímu rozšíření rodové hrobky ve Vranově. Vedly ho k tomu zejména problémy s prostorem v původní hrobce, která už nedostačovala vzrůstajícím požadavkům doby, a touha shromáždit po smrti na jednom místě co nejvíce představitelů knížecí rodiny, již žili roztroušeni po celém habsburském soustátí.

Plány na začátku 19. století připravoval architekt Josef Hardtmuth, který však později opustil služby Lichtenštejnů a vytvořením nových plánů byl pověřen Josef Kornhäusel, který byl v lednu 1819 hotov.¹⁶⁴ Stavbu měl vést architekt Josef Poppelack, který již pro Lichtenštejny dostavoval Kolonádu na Rajstně nedaleko Valtic. Přestavba i všechny plány počítaly s velkým rozšířením stávající hrobky, a to v proporcích kostelní lodi. Vstup do hrobky měl být tvořen pyramidou, která patřila k oblíbeným formám revolučně naladěných architektů. „*Kdo nakonec od pyramidálního motivu ustoupil, zda Lichtensteinové, nebo Engel, který úkol převzal, nevíme*“.¹⁶⁵ V knize *Vitruvius Moravicus* se spekuluje, že svou roli mohly sehrát ohledy na starší architekturu kostela či nepříliš vhodný terén, který ve svahu pod kostelem nedovoloval vytvoření tak náročné stavby.¹⁶⁶

Nový knížecí stavitel Franz Josef Engel (1776?–1827), jehož život a dílo není příliš zmapováno,¹⁶⁷ pozměnil plány k přestavbě hrobky a ustoupil od představy

¹⁶³ V diplomové práci *Rekonstrukce poutního areálu ve Vranově* autorka uvádí, že při náhodném nálezů v roce 1983 byla objevena nástěnná malba v kapli sv. Rozálie, která by mohla znázorňovat pravděpodobný původní vchod do hrobky Lichtenštejnů. (MIMOCHODKOVÁ, Hana, *Rekonstrukce poutního areálu ve Vranově u Brna* (diplomová práce), Ústav hudební kultury, Management v kultuře, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2009.).

¹⁶⁴ Rok 1819 uvádí kniha pod editorským dohledem Michala Konečného, ale Pavel Zatloukal zmiňuje, že Josef Kornhäusel pracoval na plánech mezi léty 1813–1817.

¹⁶⁵ ZATLOUKAL, Pavel, *Co spojuje chrám lásky s pyramidou? Architekti Morau–Esch–Engel*, in: Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001, zvláště s. 79–90.

¹⁶⁶ KONEČNÝ, Michal (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015, s. 223–231.

¹⁶⁷ Život a dílo Josefa Franze Engela se částečně snaží zmapovat Pavel Zatloukal (viz ZATLOUKAL, Pavel, *Příběhy z dlouhého století*, Olomouc 2002, s. 106).

vystavět zde pyramidu.¹⁶⁸ Michal Konečný se domnívá, že z důvodu rychlého provedení projektové dokumentace i podobného stylu, by Engel mohl pouze rozpracovat původní Hardtmuthův projekt.¹⁶⁹ Nicméně mezi léty 1819 až 1822¹⁷⁰ docházelo k realizaci velikých úprav vranovské hrobky. Po svém dokončení se stala cílem turistických výprav v adamovském údolí a v létě 1823 ji navštívila i hraběnka Althann-Hardegová.

Vranovská hrobka je umístěna pod hlavní lodí kostela Narození Panny Marie, který má dominantní místo nad celou vesnicí. Její vstup je situován do svahu kopce, na kterém se nachází kostel. V době rozšiřování hrobky mezi léty 1819–1822 muselo být přikročeno k velkým úpravám celého kopce. Byly přezděny základy klášterního kostela, protože pod celou stavbou vznikla podzemní krypta. Před kostelem vznikla nově vydlážděná terasa se zvlněným povrchem, který je zapříčiněn klenbou vstupní předsíně do krypty. Celá terasa je zabezpečená „*silnou opěrnou zdí, která se táhne ve velkém půloblouku kolem kostela a od spodu měří i s parapetem na středu oblouku 3 sáhy*“.¹⁷¹ Do této zdi je prolomen vchod do vstupní předsíně krypty. Odstraněno také bylo 140 schodů vedoucích ke kostelu z údolí. Před vchodem do samotné hrobky vznikla níže položená, ale rozlehlejší půlkruhová terasa s parkovou úpravou, přístupná z náměstí před klášterem. Dnes se v ní nachází několik soch a křížků, které však mohly být přeneseny z okolí a až druhotně usazeny na tomto místě.

¹⁶⁸ Plány k výstavbě obdobné hrobky i s prvkem pyramidy Engel vytvořil pro Györgyho Festeticse a podrobněji je rozebírá Pavel Zatloukal ve své studii *Co spojuje chrám lásky s pyramidou? Architekti Morau–Esch–Engel*. V této studii se nachází i zobrazení tohoto návrhu a vstup do této hrobky velmi připomíná vstupní portikus ve Vranově u Brna.

¹⁶⁹ KONEČNÝ, Michal (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015, s. 225.

¹⁷⁰ Dušan Foltýn zmiňuje, že k realizaci došlo mezi léty 1817–1821, což je s největší pravděpodobností chybná datace.

¹⁷¹ WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren: Bd. Zuainer Kreis II.*, Brno 1837, s. 344.

Architekt Franz Josef Engel velmi elegantně využil toho, že hrobka vznikla v ose se vstupem do klášterního kostela, jehož západní průčelí klasicistně upravil, aby korespondovalo se vstupem do hrobky (obr. 13). Fasáda byla purizována ve prospěch lapidárních palladiánských prvků. V přízemí byla prolomena třemi vchody, kde nad prostředním je umístěn trojúhelný fronton podpíraný dvěma konzolami a boční

Obr. 13. Vstupní průčelí hrobky ve Vranově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

vchody jsou doplněny pouze jednoduchou nadpražní římsou. Spodní polovina fasády je vertikálně členěna šesticí pilastrů s dórskými hlavicemi, na něž dosedá mohutná římsa. Horní polovina fasády je již pouze hladká a doplněna je pouze o termové okno v ose průčelí. Průčelí je zakončeno jednoduchým tympanonem bez jakéhokoliv motivu. Inspiraci k takovému řešení průčelí kostela mohl Engel hledat v architektuře kostela Vzkříšení Páně ve Slavkově u Brna, který navrhl Johann Ferdinand Hetzendorf z Hohenbergu (1732–1816), jak se domnívá kniha *Vitruvius Moravicus*.¹⁷² Ten nechal vystavět v letech 1786–1789 Václav Antonín Kounic (1711–1794) a Pavel Zatloukal ho ve své studii označuje za jistý symbol zlatého věku rakouského osvícenství, kterým se inspirovali architekti i jinde v monarchii.¹⁷³

Před průčelím kostela ve svahu kopce je předsunuto průčelí hrobky, které je tvořeno portikem se čtyřmi dórskými sloupy s kanelováním, které podírají

¹⁷² KONEČNÝ, Michal (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015, s. 228.

¹⁷³ ZATLOUKAL, Pavel, *Co spojuje chrám lásky s pyramidou? Architekti Morau–Esch–Engel*, in: Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.–11. března 2000, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001, zvláště s. 89–90.

mohutné kladí. Kladí je rozděleno na architráv a vlys, kde se střídají metopy a triglyfy. V metopách jsou střídány vyobrazení věnců a pohasínajících pochodní, doplněných rostlinnými motivy. Portikus je zakončen tympanonem podepřeným konzolovou římsou. V tympanonu se pak nachází dva geniové s andělskými křídly. Oba v ruce drží obrácenou pochodně, častý symbol klasicistních hrobek, a levá postava má v pozadí antickou vázu. Obě reliéfní figury jsou znázorněny v pohybu a evokují právě si lehající postavy, které ladně zakrývá kus látky. Ulehají na jakési stupně a mezi nimi se na nejvyšším stupni nachází erb knížecí rodiny Lichtenštejnů. Ten je umístěn na netradičně tvarovaný podkladový štít, tzv. kartuši, oblíbenou zejména v baroku. Obehnán je vavřínovým věncem, což pro české území není příliš obvyklé, tento prvek se využíval zejména v napoleonské heraldice, kde bychom mohli hledat inspiraci. Vrchol erbu je zakončen knížecí korunkou. Portikus je pak ve svém vrcholu ukončen křížem, což je trochu netradiční, protože u antických staveb se v těchto místech umísťovala mezilehlá akroterie. Kříž však nejspíše odkazuje na katolickou tradici rodiny Lichtenštejnů.

Výše popsaný portikus vystupuje z částečně klasicistně upravené kamenné zdi, která byla vytvořena při úpravách kopce. V těsné blízkosti portiku je zeď opatřena fasádou, která je členěna jednoduchou bosáží. Ve vrchní části je zdobena stejně členěným kladím, které plynule navazuje na vstupní portikus. Vertikální členění je ukončeno ve vrchní části nezdobenou nízkou atikou. Tato část úpravy kamenné zdi má však pouze necelé dva metry na každou

Obr. 14. Vstupní předsíň v lichtenštejnské hrobce ve Vranově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

stranu od portiku a dále na ni navazuje přírodní kamenná zeď, která se postupně svažuje směrem od kostela ke vstupu do krypty.

Vstup do předsíně zajišťuje mohutná železná mříž s hroty. Samotná předsíň je zaklenuta jednoduchou valenou klenbou, zdobenou kazetováním (obr. 14). Stěny jsou členěny vertikálně osmi pilastry, které v klenbě navazují na pas. V prostoru mezi pilastry je zeď členěna horizontálně několika římsami a zároveň v ní jsou naznačena půlkruhovým výklenkem okna. Podlaha je tvořena kombinací černých a bílých dlaždic. Při vstupu do samotné krypty se předsíň zužuje a zvedá. Po čtrnácti schodech¹⁷⁴ se návštěvník dostane ke vstupu do krypty, která je od předsíně oddělena mohutnými černo zlatými dveřmi. V předsíni se nacházejí čtyři pískovcové sochy, které byly natřeny na bílo, aby se vzhledem materiálu blížily mramoru. Autorem soch je Josef Klieber (1773–1850), který s Janem I. z Lichtenštejna spolupracoval i na několika předchozích zakázkách v Lednicko-valtickém areálu. Figury jsou vždy dvě a první dvě sousoší jsou geniové smrti a spánku. „*Okřídlený génius-anděl se v českém vývoji dostával plně do popředí po napoleonských válkách*“.¹⁷⁵ Obě sousoší geniů se od sebe liší pouze svým větším pohybem a reliéfem na váze.¹⁷⁶ U jednoho je pak znovu použito symbolu obrácené pochodně. Možnou inspirací Kliebera k těmto sochám bychom mohli hledat v sousoší Castora a Polluxe z 1. století před Kristem, jež bylo objeveno v Římě na počátku dvacátých let 17. století a na počátku 19. století bylo mezi umělci nesmírně populární. Před vstupem na schody návštěvník hrobky míjí ještě dvě sousoší. Jedno znázorňuje plačící ženy loučící se se zemřelým a druhé shledání či vítání zemřelého v posmrtném životě.

Po vstupu do samotné krypty na první pohled zaujme její prostornost, které se vyrovná nebo spíše přiblíží pouze hrobka Kinských v Budenicích a Trauttmansdoffů v Horšovském Týně (obr. 15). Je to rozsáhlý prostor sklenutý křížovou klenbou na sloupech s dórskými hlavicemi. Celý prostor je členěn jako trojlodní kostel, který má boční lodě zvednuté, a jsou zde uloženy rakve za

¹⁷⁴ V díle Gregora Wolného z roku 1837 je uváděno pouze jedenáct schodů. Je možné, že v průběhu let mohlo dojít ještě k několika menším stavebním úpravám.

¹⁷⁵ PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 141.

¹⁷⁶ V díle Gregora Wolného z roku 1837 jsou ty nádoby označeny jako urny. Rozdíl mezi urnou a vázou ve funerálním umění podrobně popisuje kniha Romana Prahla – *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*.

mramorovými náhrobky i jednotlivé volně stojící sarkofágy. V archivu lze nalézt i přesné údaje o tom, jak velké musí být rakve, aby se vešly do výklenku za mramorový náhrobek, a jak velké, aby se vešly do sarkofágu.¹⁷⁷ Rozvržení kdo kde bude pohřben je dnes uloženo v Moravském zemském archivu, kde se dochoval plán, který zobrazuje celou boční loď a jednotlivé náhrobky se jmény zemřelých. Jména jsou dopsána odlišnou barvou inkoustu, proto lze usuzovat, že o tom bylo rozhodnuto dodatečně, až po vypracování samotného plánu. Naznačena jsou zde i volná místa, která se měla zaplnit v budoucnu.¹⁷⁸

Ve střední lodi jsou čtyři dvojice sloupů a celý prostor je ukončen oltářem s mramorovou menzou, nad kterou se nachází půlkruhově sklenutá mříž. Ta je zdobena krucifixem, od jehož středu, tedy od

stříbrného těla Ježíše Krista, se paprscitě

Obr. 15. Krypta lichtenštejnské hrobky ve Vranově u Brna. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

rozbíhají jednotlivá pole mříže, což vytváří velmi zajímavý vizuální dojem, když se za oltářem, ve staré části hrobky rozsvítí světlo. K těmto paprskům jsou pak přidělaný ještě dva stříbrem upravení andělé ve spodní části a dva stříbrní andělé ve vrchní části, kteří jsou zpodobněni na mráčku. Celý oltář je zdokumentován na plánu z roku 1927, který vznikl nejspíše za účelem dokumentace stavu.¹⁷⁹ Před oltářem leží kovový sarkofág zakladatelky kláštera Kateřiny, roz. Černoorské z Boskovic. Nad ním se pak nachází věčné světlo, taktéž ve stříbrné úpravě, aby tak korespondovalo s oltářem.

Za tímto oltářem je umístěna původní hrobka rodiny Lichtenštejnů, která byla zbudována při vzniku kláštera. Přístupná je levými kovovými dvířky vedle oltáře.

¹⁷⁷ Pro výklenek 220 cm dlouhé rakve (v. 85, š. 85), pro sarkofág pouze 190 cm (v. 95, š. 80).

¹⁷⁸ MZA Brno, f. Velkostatek Pozořice (zn. f. F 82), inv. č. 1234, kart. 1014.

¹⁷⁹ MZA Brno, f. Lichtenštejnský stavební úřad Lednice (zn. f. F 115), mapa č. 5772.

Pravé jsou pouze falešné, aby nenarušovaly symetrii celého interiéru. V původní hrobce, přímo pod hlavním oltářem klášterního kostela se nachází 16 rakví či sarkofágů z různých materiálů. Jsou zde kovové rakve barokně zdobené (např. Karla z Lichtenštejna), ale i jednoduché dřevěné, odrážející umírněnost osvěcenství Josefa II. Některé nesou jméno zesnulého na svém víku, ale většina z nich není popsána.

Tato původní krypta je svými rozměry nepatrná, pokud ji porovnáme s nově zbudovanými částmi hrobky v 19. století. Již zmiňovaný trojlodní kostel podstatně navýšil kapacitu pro pohřbívání Lichtenštejnů. Stavitel hrobky Jan I. z Lichtenštejna byl pohřben v hrobce jako první v roce 1836 a jeho sarkofág byl předobrazem pro mnohé další. Víko sarkofágu má trojúhelný tvar a v části, která doléhá k spodní části rakve, je zdobeno vždy v rohu akrotérií. Takovýchto sarkofágů je v kryptě sedm, včetně sarkofágu hned vedle, který patří manželce stavebníka Josefě Sofii, roz. Fürstenberg-Weitry (1776–1848), a také dědici rodinného majetku Aloisovi II. z Lichtenštejna (1796–1858) a jeho ženě. Ti se nacházejí v jižní lodi pohřebního kostela. Sarkofágy v hrobce jsou však nejspíše i staršího data a byly rozmístěny z důvodu přeplněné původní krypty i svezení z jiných pohřebišť Lichtenštejnů. Nalézají se zde sarkofágy cínové, dřevěné, měděné, zdobené i jednoduché, pro děti i dospělé a všechny jsou vzorně konzervovány po rekonstrukci hrobky.

Dohromady je v kryptě, která čítá přibližně 330 m², pohřbeno 53 nebo 54 členů rodiny Lichtenštejnů.¹⁸⁰ Rakve jsou ukládány za mramorové náhrobky s údaji o zesnulém vyvedenými ve zlaté barvě, vždy v postranních lodích krypty. Některé nejsou dodnes obsazeny, protože na nich jakékoliv údaje chybí.

Z vybavení, které se v kryptě zachovalo, stojí za zmínku původní lavice, které sloužily ke zbožnému rozjímání návštěvníků kaple. Jsou černě nalakovány a doplněny po svém obvodu zlatými motýly. V bočních částech každé lavice je opakující se motiv otočené pochodně a vavřínového věnce.¹⁸¹ Zajímavá je i řezba

¹⁸⁰ Ani můj průvodce bratr Milan z řádu Paulánů, kteří dnes hrobku spravují, mi nebyl schopen říci přesné číslo. Pavel Juřík uvádí 50 členů rodu, ale jelikož je hrobka nadále používána, nelze jeho údaj považovat za aktuální.

¹⁸¹ Dnes jsou tyto prvky pozlaceny, ale dříve byly nejspíše postříbřeny, jak uvádí KRÁL, Adolf B., *Vranov u Brna*, Vranov u Brna 1985, s. 3, i inventáře z roku 1929 v MZA (přesněji: MZA Brno, f. Velkostatek Pozořice (zn. f. F 82), inv. č. 1234, kart. 1014).

ve vrchní části lavic odkazující na tvar sedmi klasicistních sarkofágů. Z dalšího vybavení se zachovala socha anděla v severní lodi krypty, který v rukou přináší vavřínový věnec. Gregor Wolny zmiňuje ještě další věci „*na obou stranách kaple dva monumenty z litiny... koberec na podlaze a 2 šedé, černě vyšívané polštáře na oltáři...*“¹⁸² To se však nezachovalo.

Celou kryptu osvětluje šestice půlkruhových oken, která jsou doplněna umělecky zpracovanou mříží. Nalezneme zde stylizované písmeno L a nad ním knížecí korunku. Tato okna jsou umístěna zároveň s terénem kolem klášterního kostela a zajišťují nejen přísun světla, ale také vhodné klimatické podmínky v kryptě. Při stavbě krypty byl brán na odváděnou vlhkost velký zřetel, a proto byl vybudován důmyslný systém, který zajišťoval plynulé proudění vzduchu i odvádění vlhkosti. Jak zmiňuje zpráva představenstva ve Vranově, byl systém na odvedení vody v roce 1913 poškozen při bouři,¹⁸³ ale dle všech zpráv došlo velmi rychle k nápravě a systém fungoval až do konce druhé světové války. Přestal sloužit až ve druhé polovině 20. století, protože jeho průduchy byly zabetonovány.

Je tedy patrné, že 20. století se stalo i pro tuto hrobku velmi těžkým obdobím. Do roku 1945 byla hlídána lesním úřadem v Pozořicích, který podléhal rodu Lichtenštejnů. Ten vždy najímal hlídače hrobky, který měl jasně stanovená pravidla, jak se má chovat, zda může přijímat odměny a byl „*povinen naučiti se krátkým dějinám hrobky a příbuzenským svazkům vysoké knížecí rodiny, aby mohl návštěvníkům hrobky dáti případně požadovaná vysvětlení*“.¹⁸⁴ Nejspíše z roku 1929 pochází i inventář, který popisuje vnitřní i vnější vybavení hrobky. To bylo mnohem bohatší, než je dnešní vybavení, a sestávalo se i z tmavého koberce, antipendia, polštářů na mešní knihu a mnoha dalších věcí, včetně několika nádob na tělesné pozůstatky zemřelých.¹⁸⁵ Doloženy jsou i inspekční cesty knížete na Vranově, který například v roce 1924 nařídil vykácení několika stromů, sestříhnutí plotu, zasazení nových rostlin atp.¹⁸⁶ Po zabavení majetku rodiny Lichtenštejnů na základě Benešových dekretů se o hrobku přestal kdokoliv starat a hrobka začala pustnout.

¹⁸² WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren: Bd. Zuainer Kreis II.*, Brno 1837, s. 346.

¹⁸³ MZA Brno, f. Velkostatek Pozořice (zn. f. F 82), inv. č. 1486, kart. 1116.

¹⁸⁴ MZA Brno, f. Velkostatek Pozořice (zn. f. F 82), inv. č. 1234, kart. 1014.

¹⁸⁵ *Tamtéž.*

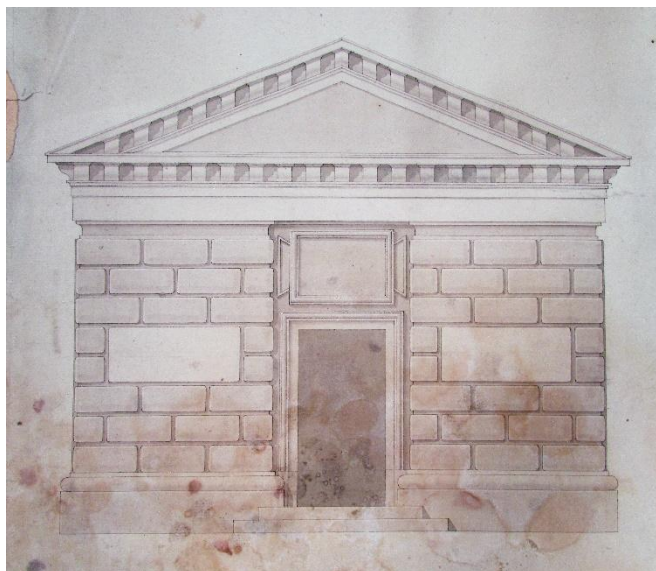
¹⁸⁶ *Tamtéž.*

V současné době se o klášter starají opět pauláni, kteří se sem navrátili v roce 1992. Pauláni také přistoupili k postupné obnově celého areálu i opětovné výstavbě tří zbouraných křídel kláštera. Samotná hrobka byla zrekonstruována na náklad rodiny Lichtenštejnů mezi léty 2012–2015. Obnoven byl i zmiňovaný systém pro proudění vzduchu, které nyní zajišťuje elektronika.¹⁸⁷

Vranovská hrobka Lichtenštejnů je největší sledovanou hrobkou. Byla výrazným manifestem kultu předků, který byl pěstován ve šlechtických rodech, protože právě na odkazu předků rodiny mohly stavět pozdější generace, které měly do hrobky přicházet skládat úctu předešlým generacím.

Neméně zajímavou je i hrobka v Moravském Krumlově, je první stavbou tohoto druhu na sledovaném území. Hrobka až do vymření této linie rodu patřila sekundogenituře rodiny Lichtenštejnů. Rozhodně netvoří žádnou z dominant tohoto malebného města,

kde na první pohled zaujme kaple sv. Floriána vystavěná na konci 17. století. Hrobka samotná se nachází nedaleko kostela Všech svatých, kde ji nechala zbudovat manželka zakladatele této větve Lichtenštejnů – Karla Boromeje Josefa

z Lichtenštejna (1730–1789) – v roce 1789 pro svého manžela, sebe a nejstaršího syna Karla Boromeje Jana Nepomuka (1765–1795).

Obr. 16. Realizovaný architektonický plán na hrobku v Moravském Krumlově. MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov (zn. f. F 177), inv. č. 353.

Ze stavby se do současnosti zachovalo několik architektonických plánů uchovaných v Moravském zemském archivu a signovaných Johannem Henrizzim,

¹⁸⁷ Hrobka byla do té doby ve velmi špatném technickém stavu – zatékala do ní voda, proudění vzduchu neprobíhalo a postupně docházelo ke zhoršování stavu uložených ostatků. Proto se Hans Adam II., nynější vládnoucí kníže Lichtenštejnska, rozhodl investovat do hrobky 54 milionů korun a celou hrobku zrekonstruoval. Znovuvyvěcení hrobky proběhlo za jeho přítomnosti 4. listopadu 2015.

hlavním architektem hrobky. Tyto plány naznačují, že stavba byla provedena přesně podle návrhů architekta, včetně vnitřní výzdoby (obr. 16).¹⁸⁸

Lichtenštejnové Moravský Krumlov získali již v roce 1624 nákupem od císaře Ferdinanda II. a celé panství bylo povýšeno nakrátko na knížectví. Na počátku 70. let 18. století získává panství Karel Boromej Josef z Lichtenštejna, bratr knížete Františka Josefa I. (1726–1781) z panující lichtenštejnské primogenitury, který se 30. března 1761 oženil s Marií Eleonorou Gabrielou, roz. kněžnou z Oettingen-Oettingeng a Oettingen-Spielbergu (1745–1812). U dvora si vybudoval hlavně vojenskou kariéru a stal se polním maršálem. Za své postavení však dle dobových zpráv vděčil hlavně své manželce, která patřila k velkým oblíbenkyním císaře Josefa II. I jejich potomci se proslavili na vojenském poli, a to zejména v napoleonských válkách.¹⁸⁹

Hrobka, kde jsou tito Lichtenštejnové pohřbeni, má celkem malé rozměry, i přesto je zde pohřbeno 21 členů rodiny.¹⁹⁰ Posledním z nich byl Rudolf z Lichtenštejna (1838–1908), důvěrník a nejvyšší hofmistr císaře Františka Josefa I., který zemřel svobodný a kterým vymírá sekundogenitura Lichtenštejnů v Moravském Krumlově. Rudolf zde byl pohřben 15. prosince roku 1908, a uzavírá tak řadu členů rodu Lichtenštejnů pochovaných v této hrobce.

Celé panství včetně správy hrobky přebírají dědici Lichtenštejnů – hraběcí rodina Kinských –¹⁹¹ kteří se o stavbu náležitě starají a dle pamětníků byl vždy ve výročí úmrtí významného člena rodiny Lichtenštejnů do hrobky umístěn věnec a sloužena mše. Po konfiskaci majetku na konci druhé světové války péče o hrobku zmizela a hrobka začala chátrat. Nebyla patřičně zabezpečena, a tak docházelo k vloupání a drancování nejen samotného interiéru pohřební kaple v přízemí, ale i kryty pod kaplí.¹⁹²

¹⁸⁸ MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov (zn. f. F 177), inv. č. 350, 351, 352, 353.

¹⁸⁹ JUŘÍK, Pavel, *Liechtensteinové: historie a sídla knížecího rodu*, Praha 2015, s. 81–85.

¹⁹⁰ Informace od Josefa Braunera (kostelník a správce hrobky).

¹⁹¹ Přesněji hrabě Ferdinand Kinský (1866–1916), který byl synovcem Rudolfa Lichtenštejna (1838–1908) a pocházel z choceňské větve rodiny.

¹⁹² Výrazný posun nastal po sametové revoluci, kdy se o hrobku začalo zajímat město i církve. Rekonstrukce vnějšího pláště budovy byla provedena přibližně před 15 lety, kdy už byl stav hrobky neúnosný, a dnes vypadá exteriér udržovaně. V současné době je při výročí narození či úmrtí některého z Lichtenštejnů zapálena svíce a umístěna květina před oltářní obraz. Objekt je v majetku římskokatolické farnosti Moravský Krumlov, která se o něj ve spolupráci s městem stará.

Hrobka stojí na severním okraji města, přibližně 400 metrů vzdušnou čarou od hlavní zámecké budovy. Byla postavena v těsné blízkosti farního kostela Všech svatých i přilehlého hřbitova, což se nijak nepříčilo novým nařízením císaře Josefa II., respektive českého zemského gubernia, které tyto stavby 2. října 1788 povolilo. Přilehlý kostel na konci 18. století procházel taktéž rekonstrukcí a nejspíše z té doby je také půlkruhové okno ve vstupní věži, které už je na dohled klasicistní hrobce. Autorem hrobky byl Johann Henrizzi.¹⁹³

Samotná hrobka je oddělena od prostoru před kostelem plotem. V době vzniku měl nejspíše částečně zděný a částečně pískovcový sokl, do kterého byly usazeny kovové sloupky držící vrchní část plotu. Tyto sloupky včetně vnitřních polí však byly použity druhotně při prodloužení oplocení kostela. Kostel byl od ulice oddělen stejným plotem, ale po jeho prodloužení scházely sloupky a pole, které by byly stejné, proto byl odřezán plot od hrobky a usazen na nově vzniklý sokl u kostela. Plot u hrobky byl osazen prefabrikovaným pletivovým plotem běžným u

Obr. 17. Lichtenštejnská hrobka v Moravském Krumlově. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

¹⁹³ MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov (zn. f. F 177), inv. č. 350, 351, 352.

domů ze 70. a 80. let 20. století. Dnes už upozorňuje na tuto změnu pouze opadaná omítka na přízemním soklu, ze které vystupují pískovcové bloky držící sloupky.

Od prostoru před kostelem k hrobce vede brána, která má spíše ještě barokní podobu a je tvořena dvěma pilíři. Na pískovcovém kvádru je vystavěn omítnutý sloup s jednoduchou patkou i hlavicí zakončený koulí, podobnou jako na barokních štítech domů. Z východní strany, od hřbitova, je oplocení tvořeno cihlovou hřbitovní zdí, na kterou jsou směrem do hřbitova připevněny náhrobky moravskokrumlovských rodin.

Kolem hrobky je malá zatravněná zahrada, kde v minulosti nejspíše byly vysazeny stromy. Do dnešních dní se zachovaly pouze dva exempláře, na kterých je však dobře patrné, že si ještě Lichtenštejny pamatují, akát a borovice. Je možné, že kolem hrobky mohly být vysazeny i jiné rostliny.

Samotná hrobka je malou stavbou na čtvercovém půdorysu, ze které vybíhá na její severní straně malý výklenek, kde je umístěn oltářní obraz (obr. 17). Zdobné je pouze průčelí stavby otočené k jihu, které je rozčleněno na jednotlivé kvádry výraznou reliéfní bosáží. Tato bosáž je na několika místech opticky prolomena několika prvky. Jednak jsou to vlevo i vpravo od vchodu do hrobky erby Lichtenštejnů a Oettingenů a také nad vchodem věnování stavitelky hrobky. Bosáž je v horní části zakončena masivním kladím, kde je nápis „*HERR SEI UNS NICHT RICHTER, SONDERN ERLÖSER*“, ve volném překladu: *Pane, nebud' soudcem, nýbrž spasitelem.*¹⁹⁴ Celé průčelí je zakončeno tympanonem s neomítnutou pískovcovou konzolovou římsou, která je po celém obvodu tympanonu. Tato římsa také pokračuje na bočních stěnách hrobky. Zvláštní je nevyužití tympanonu pro účel rodové reprezentace a umístění erbu, který byl osazen přímo do stěny hrobní kaple.

Nad vchodem je vsazena umělecky ztvárněná kamenná deska, která nese nápis „*ELEONORA. OETTINGANA. PRINC. CAROLO. LIECHTENSTEINIO. PRINC. CIVIB. AEQVE. AC. EXERCITIB. CARISS. MARITO. DESIDERATISSIMO. TVM. SIBI. ET. SVIS. ORDINE. QVO. NATVRAE. AVTOR. IVSSERIT. SECUTURIS. VIVENS. FECIT. ANNO. M.DCC.LXXXIX.*“ V překladu: *Kněžna*

¹⁹⁴ Vzpomínka kostelníka Josefa Braunera – „*Místní se při rekonstrukci velmi zlobili, že se nápis po vyčištění a zrestaurování znovu osazuje v němčině.*“

Eleonora z Oettingen Knížeti Karlovi z Lichtenštejna, milému lidem i vojsku, postrádanému manželovi, jakož i sobě a svým blízkým, podle řádu, který stvořitel přírody přikázal svým následovníkům. Vybudovala za svého života. Roku 1789. Nápis tedy informuje nejen o stavitelce hrobky, ale také pro koho tuto hrobku postavila a samotnou dataci hrobky. V horních rozích této kamenné desky je ještě umístěn Kristův monogram, tzv. chíró.¹⁹⁵

V průčelí na netradičním místě jsou osazeny na kamenných deskách reliéfní erby jednak rodiny Lichtenštejnů, jednak rodiny Oettingenů.¹⁹⁶ Vlevo od vstupu je umístěn erb Lichtenštejnů s patřičnou knížecí korunkou i pláštěm a ovitý Řádem zlatého rouna. Vpravo od vstupu se pak nalézá erb Oettingenů. Tento erb je taktéž umístěn pod heraldickou knížecí korunkou a na knížecím plášti. Podpírán je dvěma štítonoši v podobě umělecky ztvárněných psů, kteří mají na uších dobře patrné kříže, přesně tak, jak to Oettingenové v kompletním erbu mají. Oba erby jsou doplněny po stranách reliéfními vegetativními prvky ratolestí. Lichtenštejnský erb je navíc v pravé části doplněn o antickou vázu a oettingenský erb má naopak v levé části, blíže k vchodu, umístěnou urnu v antickém stylu s meandrovými motivy.

Boční stěny hrobky jsou prolomeny pouze dvěma půlkruhovými okny s výrazným pískovcovým ostěním. Okna nemají typické paprscité členění, ale jsou pouze půlena. Bosáž na bočních stěnách se omezila pouze na nároží, kde tvoří osm řad naznačených kvádrů. Ze severní části hrobky vybíhá malý výklenek, ve kterém je umístěn oltářní obraz, takže tvoří takový náznak presbytáře. Tato část hrobky z exteriéru pozbývá jakoukoliv výzdobu.

Při vstupu do hrobky oproti jiným knížecím hrobkám zaujme její minimalismus. Samotná hrobka je tvořena dvěma částmi. Přízemní část je tvořena pohřební kaplí a je zde i vchod do podzemní krypty, která se nachází nejen pod samotnou stavbou, ale pokračuje i mírně směrem k východu.

V přízemí se nachází pohřební kaple zaklenutá pouze jednoduchou čtyřdílnou křížovou klenbou, na které je stále patrná iluzivní výmalba. Ta měla připomínat klenbu tvořenou dokonale poskládanými cihlami. Oblouky tvořené valenou

¹⁹⁵ Vyjadřuje Kristovo jméno zkratkou. Tzv. chrismon. Chíró je zkratkou pro řecký zápis slova *Kristus*.

¹⁹⁶ Stavitelkou hrobky byla Marie Eleonora z Oettingen-Oettingen a Oettingen-Spielbergu.

klenbou jsou u oken a nad oltářním obrazem zdobený osmiúhelným kazetováním se štukovými grisaillemi. Strop včetně těchto oblouků je laděn do velmi měkkých odstínů růžvooranžové barvy.

V místě věnce, kde doléhají klenby k samotným obvodovým zdem, se vine po celém obvodu dlouhá členěná římsa, která stále ještě odkazuje spíše k baroku. Stejně tak je tomu i u odstupňovaných rohů po celém obvodu místnosti. Zdi pokračují v iluzivní malbě cihel a jsou do nich vsazeny kovové pamětní desky s pískovcovými rámy, které připomínají jednotlivé členy rodiny Lichtenštejnů. Desky jsou symetricky umístěny na obou stranách hrobky, včetně výklenku na severní straně. U země jsou stěny obloženy jednoduchým pískovcovým obkladem z velkých desek bez jakéhokoliv profilování.

Proti vstupu, v severním výklenku hrobky, zaujme velký, na zakázku malovaný obraz Ježíše Krista na kříži. Obraz je malován na plátně a vyplňuje celou severní stěnu. Dle kostelníka Josefa Braunera byl na místě po celou historii této stavby, včetně bouřlivých let v druhé polovině 20. století, kdy byla hrobka navštěvována místními dětmi a hrály se v ní mnohé dětské hry.¹⁹⁷ Olejomalbu, která vše přečkala a stále je na svém místě, maloval malíř vídeňské akademie umění Hubert Maurer¹⁹⁸ podle J. P. Cerroniho.¹⁹⁹ Na zakázku, nejspíše místními řezbáři, byl vytvořen i rám samotného obrazu, který kopíruje všechny římsy a obklady stavby. Do vybavení kaple náleží i dvě dřevěné dubové lavice a klekátko před obrazem. Nad vchodem v lunetě je usazen na zakázku vyrobený strom života rodiny Lichtenštejnů s vytepanými jmény členů rodu. Jména jsou velmi špatně čitelná, protože už došlo k citelnému poškození, ale je zde patrných 16 štítů. Ve spodní části je zmíněno, že se jedná o rodokmen knížete Karla Boromeje Josefa z Lichtenštejna.²⁰⁰

¹⁹⁷ Pramenem pro tyto informace mi byly vzpomínky kostelníka Josefa Braunera, který se o hrobku v současnosti částečně stará.

¹⁹⁸ Hubert Maurer (1738–1818) – rakouský malíř, který se specializoval ve své práci na portréty a náboženskou tematiku. V roce 1785 začal učit na vídeňské akademii umění a učil zde i v době, kdy si u něj Marie Eleonora, roz. Oettingen-Oettingen a Oettingen-Spielberg, objednala obraz do rodinné hrobky. Na vídeňské akademii umění zůstal až do své smrti a za svou kariéru vyučoval např. Moritze Michaela Daffingera, Petera Fendiho, Friedricha von Amerlinga aj.

¹⁹⁹ SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999, s. 594.

²⁰⁰ STAMMBAUM DER FÜRST KARL LIECHTENSTEIN SCHEN LINIE – přepis nápisu ze spodní části kovové desky. Poslední dvě slova špatně čitelná, ale nejspíše označení pro sekundogenituru.

Do podlahy je vsazen vstup do krypty pod kaplí. Ten je tvořen pěti masivními železnými pláty, které jsou vykládány barevnými skličky. Dnes jsou tato sklička hodně poškozena, protože dle vzpomínek kostelníka Josefa Braunera bylo jednou z dětských her vytloukání sklíček kladívkem. Dnes jsou patrná pouze ve dvou barvách – bílé průhledné a zbarvené do modra. Modrá sklička nejspíše rámovala celý obvod vchodu do krypty. Dle pana Braunera zde byla sklička i v jiných barvách, ta se však nedochovala a dnes už po nich nejsou jakékoliv památky. V kryptě se nachází 21 pohřbených členů rodiny. Krypta je umístěna nejen pod samotnou kaplí, ale částečně vybíhá i k východu, směrem ke hřbitovu.²⁰¹

Tato hrobka je jednou z prvních klasicistních hrobek v Čechách vůbec. „*Vyjadřuje ucelený a zralý názor na nový styl i na nově formulovaný vztah k mrtvým, který musel být vyřešený už předtím, v peripetiích odklonu od barokní tradice*“.²⁰² I když je tato stavba svými rozměry malá, je jednou z nejdůležitějších v mé práci, protože je nejstarší sledovanou hrobkou a přímo reaguje na reformy Josefa II., což ji také činí jednou z nejzajímavějších.

Je zřejmé, že se od sebe dvě hrobky rodiny Lichtenštejnů zásadním způsobem odlišují. Primogenitura rodu nijak nereagovala na reformy císaře Josefa II. a nadále pohřbívala pod vranovský kostel, kdežto sekundogenitura, která měla ke dvoru Josefa II. možná o něco blíže, započala se stavbou nové hrobky dle přísných hygienických pravidel osvícenského absolutismu velmi brzy. I když se moravskokrumlovská hrobka nemůže svými rozměry rovnat vranovské, má pro tuto práci zásadní význam a nutno podotknout, že i díky ní ve funerální klasicistní architektuře udávala rodina Lichtenštejnů směr, který byl ostatními rody následován.

²⁰¹ Krypta je dnes nepřístupná.

²⁰² PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004, s. 277.

2.6 Metternichové

Na počátku 19. století byl jedním z nejpřednějších rodů v monarchii rod Metternichů. Hlavní postavou byl známý politik Klement Václav Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen (1773–1859). Ten také v roce 1813 pro rodinu získal dědičný knížecí titul a množství dalších hodností a titulů. Jeho manželkou byla od roku 1795 kněžna Marie Eleonora Kounicová (1775–1825), vnučka kancléře Kounice, který má klasicistní hrobku ve Slavkově.²⁰³

Klement Václav Nepomuk Lothar kníže Metternich (dále jen Klement kníže Metternich) díky svému postavení v první polovině 19. století získal obrovský majetek, který postupně začal zvelebovat. Svoje sídlo v západních Čechách, zámek Kynžvart, nechal v letech 1833–1839 přestavět do stylu módního klasicismu. Ke Kynžvartu následně připojil Kojetín na Moravě a roku 1827 podepsal smlouvu o koupi panství bývalého kláštera v Plasích. Toto panství bylo ve velmi dobrém stavu, čemuž odpovídala i závratná suma, za kterou kníže panství zakoupil – 1 100 050 zl. konvenční měny.²⁰⁴

Klement kníže Metternich se ještě před koupí panství Plasy v roce 1826 rozhodl zbudovat poblíž cisterciáckého kláštera rodinnou hrobku, kterou v té době stavělo množství dalších vysoce postavených rodin. Důvodem nebyla jen dobová nutnost a vyrovnání se ostatním aristokratům, ale i osobní situace knížete, kterému v té době bylo 53 let. V roce 1818 ztratil otce, o další dva roky později dvě dcery a v roce 1825 po třicetiletém manželství první manželku. Tyto okolnosti jej vedly k tomu, že mezi léty 1827–1828 byl kostel sv. Václava přestavěn do podoby klasicistní rodinné hrobky Metternichů.

V dopise dceři Leontině v roce 1829 kníže píše: „*Nyní jsem tedy na tomto místě ruin a smutku. Když člověk přijede z Kynžvartu do Plas, má pocit, jakoby v jednom dni zestárl o deset let. Tam je všechno ve výstavbě, zde jsou jen rozvaliny. Opravdu jsem nemohl mít lepší volbu pro uložení tělesných pozůstatků členů naší rodiny k poslednímu odpočinku. Neboť žádný živý tady nechce bydlet a jedině okolnostmi vyměřené obydlí je to, které nás všechny čeká a které my s Boží*

²⁰³ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001.

²⁰⁴ KAHUDA, Jan, *Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*, Plasy, 2009.

*pomocí odsunujeme na co nejpozdější dobu. Kostel, ve kterém se nachází hrobka, je zcela hotov; je velmi dobrý a já dokonce tvrdím, nemůže být lepší...*²⁰⁵

Pro účely rodinné hrobky byl přestavěn hřbitovní kostel sv. Václava. Původně gotický kostelík byl roku 1690 barokně upraven za opata Troyera patrně Janem Baptistou Matheym do podoby jednolodního kostela se dvěma věžemi. J. B. Mathey v Plasech navrhl i budovy prelatury. Po zrušení kláštera v rámci josefínských reforem se stal kostel sv. Václava hřbitovním kostelem.²⁰⁶ Toho využil kníže Metternich, který kostel přebudoval v duchu klasicismu na rodinnou hrobku.

Kancléř Metternich ideu rodinné hrobky konzultoval s jedním z vedoucích architektů vídeňského dvora, Pietrem Nobilem, který pro něj pracoval na zámku Kynžvart i Johannisberg.²⁰⁷ Realizaci však vedl mladý český architekt Josef Kranner (1801–1871), pro kterého to znamenalo jednu z prvních významnějších zakázek.²⁰⁸

Stavba hrobky započala na jaře roku 1827. Při přestavbě byla pod kostelem vyhloubena podzemní krypta a věže ze 17. století z barokní přestavby byly sнесeny. Práce šly velmi rychle, proto již následující rok došlo 10. a 11. srpna 1828 k vysvěcení. To bylo spojeno s významnou církevní slavností, protože papež Lev XII. daroval kancléři Metternichovi ostatky sv. Valentina nalezené v roce

²⁰⁵ KAHUDA, Jan, *Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*, Plasy, 2009, s. 32. Originál v německém jazyce: Hier bin ich nun an diesem Ort der Ruinen und Trauer. Wenn man von Königswarth nach Plass kommt, hat man das Gefühl, in einem Tag um zehn Jahre gealtert zu sein. Dort ist alles im Werden, hier sind nur Trümmer. Ich hätte wahrlich keine bessere Wahl treffen können, um die sterblichen Reste der Familienmitglieder hier zur letzten Ruhe zu legen. Denn kein Lebender möchte hier wohnen, und die einzige, den Umständen angemessene Wohnung ist die, die uns alle erwartet und die wir mit Gottes Hilfe so spät wie möglich beziehen werden. Die Kirche, wo sich die Gruft befindet ist ganz fertig; sie ist sehr gut, und ich behaupte sogar, daß sie nicht besser sein könnte... (převzato z publikace Leontine. Das intime Tagebuch der Tochter Metternichs, hg. von Tatiana Fürstin von Metternich, Wien – München 1990).

²⁰⁶ POCHE Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech 3 P/Š*, Praha 1980, s. 77.

²⁰⁷ Tuto hypotézu zmiňuje Emanuel Poche a kol. i Jaroslava Hoffmannová.

²⁰⁸ Později se tento architekt proslavil nejen v Praze, ale také ve Vídni, k jeho nejvýznamnějším dílům patří podíl na dostavbě katedrály sv. Víta, pomník Františka či vedení stavby Votivního kostela ve Vídni. Za zmínku také stojí, že vedl mezi léty 1836–1839 úpravy paláce Kinských v Praze dle projektu Heinricha Kocho, architekta hrobky Kinských ve Veltrusech i v Budenicích a Ditrichštejnů v Mikulově. Více viz VLČEK Pavel a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004, s. 336–337.

1827 v římských katakombách. Tyto ostatky byly v rámci slavnosti přeneseny do kostela sv. Václava.²⁰⁹

Při vysvěcení hrobky byli do krypty uloženi první čtyři zemřelí příslušníci rodu, kteří byli do Plas převezeni. Byl to otec kancléře František Jiří (1746–1818), kancléřova manželka Marie Eleonora, roz. Kounicová (1775–1825), a dcery Marie Klementina (1804–1820) a Marie Leopoldina (1797–1820). Kancléř Metternich zde byl pohřben 17. června 1859. Po mších a modlitbách za zemřelého bylo tělo doprovázeno do hrobky. „*Da angekommen, wurde der wohlverwahrte Sarg neben der letzten fürtliehen Gemahlin Melanie beigesetzt, die Schlüsseln vom Sarge dem hochwürdigen Ortsdechante Herrn P. Josef Streer zur Aufbewahrung übergeben...*“²¹⁰ Postupem času bylo do hrobky uloženo 21 členů knížecí rodiny, ale její kapacita nebyla nikdy plně využita, protože celý majetek Metternichů byl v roce 1945 zabaven.

Stavební úpravy se v první polovině 19. století týkaly zejména hlavní lodi kostela sv. Václava, jeho průčelí a vyhloubené podzemní krypty. Naopak presbytář a nejspíše barokní, čtvercová sakristie v ose stavby na východní straně zůstaly víceméně nedotčeny. Tyto části kostela proto v práci nebudu nadále zmiňovat a soustředit se budu pouze na jeho klasicistní prvky.

Obr. 18. Průčelí hrobky v Plasích. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

²⁰⁹ HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, *Hrobka Metternichů v Plasích*, in: *Minulostí západočeského kraje XXXI*, ed. J. Hoffmanová, Plzeň 1996, zvláště s. 189–206.

²¹⁰ Národní archiv, Rodinný archiv Metternichů – Francisco-Georgicum, inv. č. 2921. Český překlad: Po příchodu do hrobky tam byla rakev s ostatky zemřelého uložena vedle rakve s ostatky jeho poslední manželky Melanie, klíče od rakve byly předány ctihodnému děkanovi P. Josefu Streetovi k opatrování... Text pochází z protokolu sepsaného u knížecí správy v Plasích dne 17. června 1859.

K těm patří zejména velmi dominantní průčelí, které zaznamenalo asi největší změny (obr. 18). Kostel je postaven v mírném svahu, proto po srovnání povrchu vznikla před průčelím malá terasa přístupná po několika schodech. Z této terasy lze sestoupit do podzemní krypty, do které se vchází půlobloukovým vchodem, jenž symbolicky zdůrazňuje temnotu hrobu. Nad vchodem je latinský nápis „*PAX VOBIS*“, tj. *mír s Vámi* či *pokoj Vám*. Podobu spodní části průčelí doplňují tři pásy bosáže a římsa umístěná na zděném zábradlí schodiště. Dohromady tento prvek tvoří jakýsi nedokončený předsunutý tympanon, který je ve své vrchní části nedotvořen v pravý trojúhelník, a tvoří tak pouze rovnoramenný lichoběžník. Vchod do krypty je zasazen do dvouramenného schodiště, jehož podesta je před vchodem do kostela. Zelené dveře jsou nejspíše dle tvaru a podobností s několika dalšími stavbami původní.²¹¹ Lemování dveří je tvořeno jednoduchou pískovcovou supraportou, která je doplněna trojúhelným frontonem na dvou volutových konzolách. Hlavní stěna průčelí je vertikálně rozdělena čtveřicí pilastrů a horizontálně pásovou rustikou. Pilastry nesou kladí, které je doplněno latinským nápisem „*C.W.L.P.A.METTERNICH.EXTR.ANNO.M.D.C.C.XXVI.*“ Ten upozorňuje na kancléřovu stavební aktivitu i jeho odkaz pro budoucí generace. Tuto část průčelí zakončuje už jen tympanon nesoucí ve svém středu metternichovský knížecí erb doplněný o Řád zlatého rouna. Zajímavostí erbu je obtočení erbu nejen Řádem zlatého rouna, ale i dalším řádovým řetězem, který symbolizuje množství kancléřových vyznamenání. Nad tympanonem je další část průčelí, která v minulosti přímo navazovala na barokní věže. Ty však byly sneseny a z tohoto prvku vzniklo poměrně nevzhledné jakési atikové patro. To kryje pohled na střechu kostela a je doplněno dvojicí obloukových oken se zelenými žaluziemi a jednoduchou horizontální římsou. Nad touto římsou už je pouze další kladí ukončené kalvarijským křížem.²¹²

Klasicistní úpravy se dotkly částečně i bočních stěn kostela sv. Václava. Ty jsou doplněny dvojicí pilastrů a pásovou rustikou, takže plynule navazují na průčelí. Prolomeny jsou čtyřmi typy oken. První obdélníkové se nachází ve vertikální ose druhého obloukového okna nacházejícího se v bývalé věži.

²¹¹ Velmi podobné dveře jsou například na hrobce/márnici Trauttmansdorffů u kostela sv. Anny v Horšovském Týně.

²¹² Kříž stojí na několika schodech, které mají upomínat na Golgotu.

Dvojice obloukových širokých oken, která se směrem vzhůru zužují, už osvětluje hlavní loď kostela. Několik desítek centimetrů nad zemí je na každé straně ještě dvojice obdélníkových oken, která přivádějí světlo do podzemní krypty. Zarážející je naprostá absence půlkruhových oken s paprscitým členěním, která najdeme na většině klasicistních hrobek. Presbytář a sakristie si zachovaly původní podobu a sjednocena byla pouze barevnost fasády. K pohledovému oddělení klasicistní úpravy vstupní části kostela a jeho starší části došlo také díky výstavbě stěny, která odděluje terasu od hřbitova a na stavbu kostela přiléhá právě v místě hranice lodí a presbytáře.

Úpravy interiéru se týkaly zejména nově vzniklé krypty. V interiéru kostela došlo pouze k opravám a nové výmalbě, která byla doplněna i o metternichovský erb. Dnes je interiér kostela využíván jako smuteční síň, o čemž informuje nápis, který je dnes umístěn na průčelí hrobky. V minulosti tento nápis tvořila obrovská písmena černé barvy, která jsou v současnosti nahrazena menšími zlatými. Pro účely smuteční síně byl kostel ve druhé polovině 20. století upraven a doplněn moderními prvky.²¹³

Obr. 19. Interiér metternichovské hrobky v Plasích. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

Z kostela bylo vybudováno točité schodiště vedoucí přímo do krypty. Ta byla vyhloubena jak pod samotnou lodí kostela, tak i pod jeho presbytářem. Krypta se vymyká všem ostatním klasicistním knížecím hrobkám svou vnitřní mohutností (obr. 19). Je to zapříčiněno obrovskými hranolovitými sloupy, které vždy drží

²¹³ Osvětlení, odstranění oltáře, zbudování mechanismu pro přepravu rakví atp. Ještě Emanuel Poche a kol. uvádí v knize Umělecké památky Čech (svazek 3) z r. 1980, že se v kostele nachází obrazy sv. Václava z r. 1844 a sv. Klimenta z r. 1849 od C. Hemerleina. I výše zmíněná tumba s ostatky sv. Valentina a několik dalších obrazů. Tumba je však dnes v depozitáři NPÚ v kláštře Plasy a obrazy byly rozvezeny do okolních kostelů nebo jsou také v rukách státních institucí.

kladí a strop. Sloupy jsou členěny pouze nízkou patkou a malovaným pásem pod miniaturní hlavicí, která svým vzhledem spíše připomíná římsu. Mezi těmito sloupy jsou zrcadlově obdobné průhledy k oknu či výklenky pro uložení rakví s kovovými konstrukcemi. Celá krypta je tvořena širokou přímou chodbou od hlavního vchodu, až po někdejší kapli pod presbytářem. Nik je zde celkem 30, ale některé jsou dnes z hygienických důvodů zazděny a některé zůstaly prázdné. Zajímavostí je jejich uzavírání kovovými dvířky, které nesou jméno zemřelého v nice. Dvířka jsou uprostřed doplněna o věnec, uvnitř kterého je kříž. Rakve jsou z většinou dřevěné a mnohdy byly inspirovány klasicizujícím tvaroslovím, protože jejich víka mají například kanelování.

V části, která se nachází pod presbytářem kostela, byla vybudována pohřební kaple. Doplněna byla o trojici dórských sloupů, které tuto část odlehčují a vytváří tak dojem trojlodní kaple. Oltář, který je dnes nahrazen jednoduchým křížem, byl umístěn v apsidě zaklenuté konchou. Další zvláštností krypty je absence jakékoliv výzdoby. Nejsou zde namalovány jakékoliv klasicizující motivy, ani vytvořeny žádné reliéfní prvky. Jedinou ozdobou interiéru je plechová tabulka tlumící příliv světla do krypty. Ta má ve svém středu vyřezán motiv písmene S a několik dalších symetricky umístěných florálních motivů. Okna nebyla zasklena a vzduch tak mohl samovolně proudit do prostoru hrobky v jakémkoliv ročním období. Cirkulaci vzduchu napomáhala dodnes funkční síť větracího systému.

Dnes je kostel sv. Václava i s rodinnou hrobkou v majetku obce, která ho využívá jako smuteční síň. Rodina Metternichů v roce 1992 Paulem Alfonsem vymřela po meči a současní nositelé jména Metternich-Winneburg neprojevují o hrobku žádný zájem.²¹⁴

²¹⁴ Hrobka je po telefonické domluvě přístupná a obec ji v době mé návštěvy v srpnu 2016 částečně opravovala.

2.7 Trauttmansdorffové

Rod Trauttmansdorffů se připomíná již ve 13. století, kdy byl jeho rodovým sídlem hrad Trauttmansdorff ve Štýrsku. Během několika staletí se rod mnohokrát rozdělil a v 17. století se dostal i na území Čech. V této době se již nazýval Trauttmansdorff-Weinsberg,²¹⁵ ale v této diplomové práci bude nadále využíváno pouze jména Trauttmansdorff. Povýšen do knížecí hodnosti byl tento rod poměrně pozdě, a to až v roce 1805, kdy získal říšský i český knížecí titul Ferdinand kníže z Trauttmansdorffu (1749–1827) pro prvorozeného syna.²¹⁶

Trauttmansdorffové získali v Čechách první panství roku 1622 na základě pobělohorských konfiskací. Panství Horšovský Týn levně zakoupil Maximilian hrabě Trauttmansdorff (1584–1650), který v Čechách následně získal množství dalších panství a podstatně tak rozšířil rodové državy. Zámek v Horšovském Týně si však udržel pozici hlavního rodového sídla, proto zde v první polovině 19. století na podnět Ferdinanda Jáchyma třetího knížete z Trauttmansdorffu (1803–1859) vznikla rodová hrobka. Ferdinandovou manželkou byla Marie Anna z Lichtenštejna (1820–1908), proto se lze domnívat, že Ferdinand načerpal inspiraci ke stavbě rodové hrobky právě u rodiny Lichtenštejnů. Marie Anna pocházela ze sekundogenitury rodiny Lichtenštejnů a byla pravnučkou Karla Boromeje Josefa knížete z Lichtenštejna, pro kterého nechala jeho žena Marie Eleonora, roz. Oettingen-Oettingen a Oettingen-Spielberg, v roce 1789 vystavět hrobku v Moravském Krumlově.

Hrobka rodiny Trauttmansdorffů vznikla pod kostelem sv. Anny v lokalitě Na Vršíčku. Jak již jméno napovídá, nachází se přibližně dva kilometry jihozápadně od města na kopci. Kostel byl postaven počátkem 16. století ve stylu pozdní gotiky a staviteli byli bratři z Ronšperka, tehdejší majitelé horšovskotýnského panství. Z doby vzniku kostela se dochovalo množství prvků, mezi kterými zmíním alespoň síťovou klenbu nad presbytářem kostela. Na konci 17. století v blízkosti kostela vznikl Boží hrob, který má obvyklý tvar, polygonální závěr s lichými arkádami a altánovou nástavbu. Gotickou podobu kostela následně

²¹⁵ Roku 1639 byl rozšířen predikát na von Trauttmansdorff und Weinsberg.

²¹⁶ ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemi Koruny české*, Praha 2001.

překryla barokní úprava ve druhé polovině 18. století, kterou již sponzorovali Trauttmansdorffové.²¹⁷

Poslední úpravy kostela a jeho okolí nastaly v první polovině 19. století, kdy zde vznikla malá stavba, která zprvu sloužila nejspíše jako hrobka a později jako márnice. V této době také započala stavba veliké rodinné hrobky pod kostelem. Rodina Trauttmansdorffů do hrobky pod kostelem pohřbívala až do zabavení panství v roce 1945 na základě Benešových dekretů. Poté byly kostel i nejbližší pozemky převedeny do majetku státu a vše začalo postupně chátrat.²¹⁸

První stavbou, která u kostela sv. Anny v 19. století vznikla, byla malá pohřební kaple. Ta byla postavena na konci aleje se zastaveními křížové cesty z poloviny 18. století vedoucí z města ke kostelu sv. Anny. Postavena byla kolem roku 1835 a měla sloužit jako poslední místo odpočinku pro otce zakladatele rodinné hrobky pod kostelem – Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffu (1780–1834). Ten zastával na císařském dvoře pozici nejvyššího štolby, a byl tak jednou z nejvýznamnějších figur na dvoře císaře. Jeho syn přikročil k výstavbě této provizorní stavby, než vybuduje hrobku, kde bude možné uložit všechny členy rodu, kteří dosud byli pohřbíváni po celé monarchii.

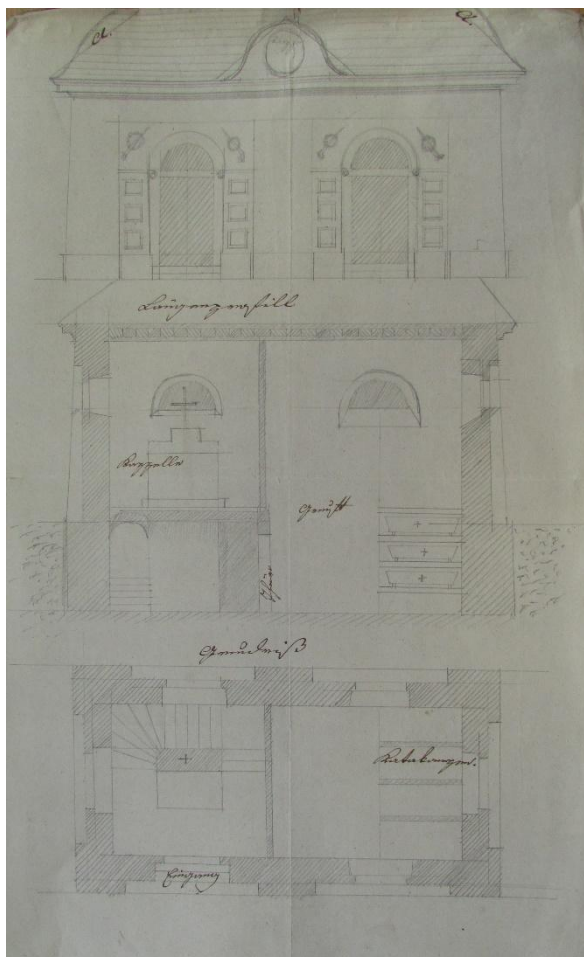
Návrhů se sešlo nejspíše více a v archivu je dnes uložen pouze nesignovaný plán, který počítal s větší stavbou, než opravdu vznikla. Plány jsou tvořeny třemi listy a na dvou z nich je jak plán obdélníkové nezrealizované stavby, tak i čtvercové, která odpovídá dnes stojící stavbě u kostela sv. Anny. Na nezrealizovaném plánu je patrná zvoncovitá střecha usazená na obdélníkovém půdorysu stavby (obr. 20). Zajímavé je řešení dvou vedle sebe posazených vchodů do stavby, jež jsou dotvořeny v horní části otočenými pochodněmi ve věncích a ve spodní naznačenými pilastry v iónském řádu s kazetovanými dříky. I tato varianta hrobky měla mít podzemní kryptu, kde by bylo uloženo vícero těl. Scházet se do ní mělo rovnou z interiéru kaple, jak dokládá namalované schodiště. Celá stavba byla rozdělena příčkou a v jedné části byla kaple s oltářem v druhé pak samotná

²¹⁷ POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech I A/J*, Praha 1977, s. 430.

²¹⁸ Kostel byl několikrát vykraden a poškozen vandaly, takže dnes je kostel a kaple v sousedství prázdná a současný vlastník, tedy Národní památkový ústav, hledá dotační tituly, které by dokázaly stavbu zachránit. Kostel je přístupný pouze výjimečně při Dnech evropského dědictví či při příležitostných koncertech. Opravena je střecha kostela, ale také vchod do samotné hrobky pod kostelem. Problémem je však terasa před kostelem, která tvoří střechu nad vstupem do hrobky a propouští vlhkost. Tento problém řešili již v 19. století, ale vyřešit se ho nepodařilo.

márnice a podzemní krypta. Tento plán se nezrealizoval a můžeme se domnívat, že důvodem byla přílišná nákladnost, když v sousedství vznikala veliká rodinná hrobka pod kostelem sv. Anny a toto bylo pouze provizorní řešení nastalé situace.²¹⁹

Zrealizovaná stavba (obr. 21) má přibližně čtvercový půdorys a její plán doplňuje výše popsaný návrh. Architekt nejspíše namaloval dvě varianty, protože detaily z obdélníkové stavby byly použity u stavby menší, čtvercové.²²⁰ Vchod je od severu, tedy od kostela, ale dveře jsou vybourány i od jihu, takže dnes je kaple průchozí. Zároveň jsou vchody naznačeny i od východu a západu, což je na stavbě jeden z nejzajímavějších prvků. Samotné dřevěné dveře se dochovaly pouze jedny, a to od východu. Jejich barevnost je zelená, takže při posledních úpravách, které jistě probíhaly ještě za Trauttmansdorffů, byl brán ohled na původní klasicistní

Obr. 20. Nezrealizovaný návrh pro stavbu hrobky Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffů. SOA Plzeň, pobočka Klášter, f. Ústřední správa Trauttmansdorffů, kart. 235.

styl. Všechny dveře bývaly děleny na tři pole. Iluze vchodu od východu a západu však není úplně dokonalá, protože dveře v těchto místech postrádají podložku a samotnou kliku. Všechny vchody do hrobky, ať už fiktivní, či ten reálný, mají stejnou podobu. Jsou prolomeny do fasády hrobky obdélníkovým rámem, který tvoří rám celého vchodu. Uprostřed byly identicky umístěny dveře, které musely být vyrobeny na zakázku kvůli zvláštnímu tvaru rámu dveří, jenž se směrem od

²¹⁹ SOA Plzeň, pobočka Klášter, f. Ústřední správa Trauttmansdorffů, kart. 235.

²²⁰ Tamtéž.

země k vrcholu mírně zužuje.²²¹ Nad dveřmi se nachází půlkruhové okno s paprscitým členěním.²²² Od přízemního soklu, který obíhá celou hrobku, až po vrchní hranu dveří je naznačen z každé strany pilastr. Ten je však velmi netradiční díky kazetování na svém dříku, které je tvořeno trojicí identických kazet bez vnitřní výzdoby. Pilastru chybí patka a hlavice je stylizována do iónského řádu.

Fasáda pohřební kaple je hladká, čímž ještě více vynikají jednotlivé vchody do hrobky. Od severu i od jihu je fasáda ukončena jednoduchým tympanonem. Ten je tvořen několika římsami a uprostřed se nachází kříž s čtyřcípou hvězdou, která má střed uprostřed křížení ramen kříže.

Do kaple se vcházelo od severu, tudíž oltář, pokud dle zvyklostí byl proti vchodu, musel být netradičně u jižní stěny hrobky, což dokládá i dochovaný návrh v archivu.²²³ Výzdoba hrobky se zachovala pouze na stropě, i když dle jejího stavu a plynulého přechodu

Obr. 21. Hrobka pro Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffu. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

na boční stěny nelze usuzovat, že by byla malířská výzdoba i na bočních stěnách. Strop je tvořen českou klenbou, tzv. českou plackou, na které dodnes prosvítají klasicistní motivy. Jsou to na patkách klenby zkřížené pochodně, které jsou propleteny vavřínovým věncem. U těchto pochodní je zvláštní jejich poloha, nejsou totiž jako obvykle otočeny směrem k zemi, aby postupně uhasínaly, ale naopak směrem vzhůru. Vysvětlením může být chyba či neznalost malíře nebo

²²¹ Tento tvar dveří můžeme dnes pozorovat například u Átreovy pokladnice v Mykénách, kde se vchod identicky zužuje.

²²² Nad dveřmi do zmíněné Átreovy pokladnice v Mykénách se nachází taktéž okno, ale trojúhelníkového tvaru.

²²³ SOA Plzeň, pobočka Klášter, f. Ústřední správa Trauttmansdorffů, kart. 235.

záměr využívat kapli jako pohřební pouze do doby zbudování velké rodinné hrobky pod lodí kostela sv. Anny. Tento motiv je orámován dvojitou linkou a opakuje se na všech čtyřech patkách klenby. Dvojitá linka obíhá i celý zbytek klenby kolem bočních stěn. Blíže středu klenby je namalován složitější rám s množstvím florálních motivů. Uprostřed rámu neprosvítá žádná malba, takže tento prostor byl nejspíše až k růžici pod středovým svítidlem bez motivu. Středová malovaná růžice, dnes pod hákem držícím v minulosti lustr, je tvořena taktéž florálními motivy. Interiér kaple je dnes velmi poničen a většina popsaných prvků je velmi špatně patrná.

Krypta se nenachází přímo pod samotnou pohřební kaplí, ale v její těsné blízkosti, přibližně pět metrů západním směrem. Dnes ji kryjí těžké betonové překlady, které by bylo možné odsunout pouze pomocí těžké techniky, proto nebylo možné prozkoumat i tuto část stavby. Pohřební kaple nebyla přímo spojena s kryptou, jak tomu bylo v případě moravskokrumlovské hrobky, a bylo nutné sestoupit do krypty pouze z prostoru před kostelem sv. Anny. Předpokládám, že v kryptě byl uložen Jan Nepomuk Josef Norbert z Trauttmansdorffu a možná jeho manželka Alžběta Marie Filipa Fürstenberg-Weitra (1784–1865), i když dle data úmrtí by jistě mohla být uložena i v nové rodinné hrobce pod kostelem sv. Anny. To dnes nelze ověřit, protože obě stavby jsou ve špatném stavu a většina rakví z rodinné hrobky zmizela. Každopádně po dostavbě velké rodinné hrobky byla tato kaple využívána jako márnice a do krypty se přestalo pohřbívat.

Rodinná hrobka Trauttmansdorffů začala vznikat v té samé době, jako malá pohřební kaple v sousedství, která nejspíše měla vyřešit pouze aktuální problém s pohřbem otce Ferdinanda Jáchyma z Trauttmansdorffu, který roku 1834 zemřel. Stavba velké rodinné hrobky pod lodí kostela sv. Anny a před ním trvala podstatně déle a probíhala mezi léty 1835–1842. Architekt musel vyřešit přezdění základů stavby a vytěžení celého podzemí pod kostelem. Podobný problém řešili Lichtenštejnové ve Vranově u Brna, kde vznikla podobná stavba pod lodí kostela. Rozdíl je však v zahloubení stavby, jelikož vranovská hrobka má okna zároveň s okolním terénem ve stěně kostela, kdežto horšovskotýnská hrobka je má podstatně hlouběji, a světlo tak mnohem hůře proniká směrem dolů do samotné krypty.

Úpravám se nevyhnulo ani okolí samotného kostela a před kostelem vznikla velká vydlážděná terasa obehnaná jednoduchým zábradlím. To je dnes tvořeno dřevěnými prkny, ale v minulosti jej tvořilo zdobené kované zábradlí, které se nacházelo mezi šesticí kamenných sloupků uchovaných na místě dodnes. Na sloupcích jsou reliéfně vytesány vavřínové věnce, kterými jsou propleteny otočené pochodně. Terasa samotná však dnes i v minulosti působí velký problém, jelikož přes ni zatéká do vstupní haly před kryptou, která se pod terasou nachází.

Kolem terasy se nejspíše vinula cesta, která vedla k hlavnímu vchodu do rodinné hrobky. Před vchodem se dnes nachází louka lemovaná vzrostlými stromy, ale lze usuzovat, že v době, kdy se o hrobku starala rodina Trauttmansdorffů, bylo okolí vstupu parkově upraveno, což však není nijak naznačeno ani v jednom z vojenských mapování.²²⁴

Vchod do hrobky je umístěn v ose západního průčelí kostela sv. Anny, které tak opticky dotváří jeho vrchní část (obr. 22). Spodní část vstupu je tvořena čtveřicí litinových sloupů v dórském řádu. Ty mají typické části, tj. abakus, echinus, čtveřicí obíhajících pásku, tzv. anuli

Obr. 22. Vchod do hrobky v ose průčelí kostela sv. Anny. Fotografie pořízena autorem diplomové práce.

a kanelovaný dřík. Sloupům chybí patka a dosedají tak rovnou na stylobat. Drží velmi jednoduché kladí, které je rozděleno jednoduchou římsou a vede po celé délce vstupního průčelí. Do výšky sloupů je zeď od hrany až ke sloupům členěna kvádrovou rustikou. Ta končí u sloupů a za nimi i v okolí dveří je zeď hladká a narušují ji pouze mřížky, které zajišťovaly cirkulaci vzduchu. Samotný vstup do hrobky je tvořen pojízdnou masivní bílou mříží, jejíž prvky odpovídají

²²⁴ Dokládají to pouze účetní zápisy z let 1882 až 1901, uložené v pobočce SOA Plzeň v Klášteře u Nepomuku – viz SOA Plzeň, pobočka Klášter, f. Velkostatek Horšovský Týn, k. 1362, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377.

klasicistním formám.²²⁵ Bílé dveře jsou obehnány pískovcovým rámem s reliéfním členěním a nad nimi se nachází nadpražní římsa. V kruhovém medailonu několik centimetrů nad římsou se nachází trauttmansdorffský erb. Rám medailonu je tvořen dlouhým hadem, jehož hlava je spojena s koncem těla. Uprostřed se nachází kompletní erb na knížecím plášti zakončený odpovídající korunkou. Štítonoši erbu jsou lev a orlice, nad erbem je pět přileb a okolo erbu se vine řád s dvouhlavým orlem. Je to Řád železné koruny prvního stupně, který byl založen Napoleonem I. 5. 6. 1805, obnoven Františkem I. 13. 2. 1816 a rozšířen Františkem Josefem I. roku 1860.²²⁶

Hrobka samotná je tvořena dvěma částmi – vstupní halou a samotnou kryptou, kde jsou uloženy ostatky. Vstupní část, jejíž strop je tvořen šesticí českých kleneb, je podpírána dvojicí litinových sloupů identických s těmi ve vstupním průčelí. Tyto však nejsou opatřeny bílým nátěrem a je na nich tak patrná pokročilá koroze. Vstupní hala je tvořena náznakem trojlodí, v bočních lodích jsou umístěny identické mramorové oltáře, na nichž se nachází pouze jednoduchý kříž. Hlavní lodi se po sestoupení třech schodů pokračuje do samotné krypty. Celý prostor je ve značně dezolátním stavu, ale mnohde jsou, i přes opadávající omítku, patrné zbytky výmalby. Na meziklenebních žebrech je velmi dobře vidět reliéfně-iluzivní kazetování s rozetou v šedé barvě uprostřed.²²⁷ Na klenbě jsou vidět geometrické vzory a v rozích klenby jsou vavřínové věnce s otočenými pochodněmi. Celou místnost pak obíhá několik horizontálních říms, které jsou v některých místech poničeny stejně jako omítky.

Ze vstupní haly se lze dostat přes malou chodbu rovnou do krypty, kde jsou pohřbeni někteří Trauttmansdorffové (obr. 23). I ta je trojlodní a boční lodě jsou mírně vyvýšeny o dva schody. Zde byly umístěny rakve s ostatky Trauttmansdorffů. I tento prostor je zaklenut českou klenbou, tzv. českou plackou, která je podepřena čtveřicí litinových dórských sloupů.²²⁸ Je zde využito na meziklenebních žebrech reliéfně-iluzivního kazetování s rozetami v odstínech

²²⁵ Příkladem mohou být hrotitá zakončení, připomínající řecko-římské oštěpy. Zvláštností je pojízdný systém při jejím otevírání.

²²⁶ BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997, s. 375.

²²⁷ Technika tzv. grissailleí. Monochromní malba tvořená převážně jednobarevně v odstínech šedi či hnědi.

²²⁸ Tato část hrobky je v současné době v mnohem lepším stavu, než její vstupní část, proto jsou zde velmi dobře patrné všechny prvky klasicistní výmalby na stropě.

šedi. Toto kazetování graduje nad hlavním oltářem v čele krypty, kde je využito v celé ploše klenby. Zde se jednotlivé kazety sbíhají k vrcholu, a celý výklenek s oltářem je tak podtržen, jako středobod celé krypty. Jednotlivé klenby jsou pouze geometrickou linkou zvýrazněny a na středu některých jsou umístěny růžice v místech umístění háků na osvětlení. V půlkruhových čelech klenby jsou namalovány kříže. Ty jsou umístěny na dvě ratolesti se stužkou a ze středu kříže vybíhají na čtyři strany paprsky.²²⁹ Paty kleneb po celém obvodu spojuje horizontální štuková římsa, která v místech u vchodu a u výklenku s oltářem tvoří hlavice pilastrů.

Proti vstupu do krypty je umístěn oltář. Ten je tvořen pouze jednoduchou, spíše ještě barokní menzou, na které je umístěn vysoký kovový kříž se září vycházející ze středu kříže. Konce ramen kříže jsou doplněna o růžice a je zde i tabulka s velmi špatně čitelným nápisem INRI. K zachovanému vybavení krypty pak patří i několik mohutných sarkofágů,²³⁰ které svým vzhledem připomínají sarkofágy Lichtenštejnů ve Vranově u Brna, protože jsou opatřeny v rozích vík akroterii. Nejsou však jednotně zpracovány a jsou umístěny na menších kamenných podstavcích, aby se dojem mohutnosti podtrhl. Tyto veliké sarkofágy jsou zde umístěny tři a jsou doplněny

Obr. 23. Krypta trauttmansdorffské hrobky v Horšovském Týně. Fotografie pořizena autorem diplomové práce.

²²⁹ Stejný typ latinského kříže je použit v tympanonu pohřební kaple (později márnice) vedle kostela i na hlavním oltáři v kryptě.

²³⁰ Dle vzpomínek kastelána Státního hradu a zámku Horšovský Týn – Jana Rosendorfského – pod jehož správou tato hrobka spadá, byl stav těchto sarkofágů a ostatků v nich velmi neutěšený. Víka většiny sarkofágů byla odsunuta do stran a ostatky Trauttmansdorffů byly rozházeny po kryptě. V současné době jsou ostatky znovu uloženy do zbylých sarkofágů,²³⁰ ale bohužel v neúplném stavu, protože některé byly odcizeny a v současnosti jsou nezvěstné. Při ukládání bylo zjištěno, že mnohé kostry nejsou kompletní a velmi často jsou odcizeny lebky. Kým a proč byly ukradeny právě tyto části těl Trauttmansdorffů se mi nepodařilo zjistit.

čtveřicí malých sarkofágů určených dětem, které jako zázrakem unikly řádění vandalů. Sarkofágy byly opatřeny zámekem, od nějž byly klíč umístěny na hlavním rodovém sídle Trauttmansdorffů.²³¹ O počtu dnes pohřbených těl se můžeme pouze dohadovat. Dle některých odhadů je zde pohřbeno 70 těl, což je však nejspíše příliš vysoké číslo. U vstupu je opřena novodobá kamenná deska, která vypočítává několik pohřbených Trauttmansdorffů, ale zdá se, že se soustředí jen na ty nejvýznamnější, a proto ani tu nemůžeme považovat za kompletní výčet. Poslední součástí vybavení je jedna nádoba na vnitřnosti, která má tvar antické nádoby, a několik pohřebních textilií, které doplňují interiér krypty.

I tato hrobka byla vybavena systémem oběhu vzduchu a jsou zde dodnes patrné otvory, které tuto cirkulaci zajišťovaly. Hrobka je umístěna značně pod povrchem, proto osvětlení prostoru zajišťovaly nedochované lustry. Půlkruhová okna, v minulosti nejspíš s paprscitým členěním, jsou umístěna v některých čelech kleneb, ale vedou pouze do šachet, které částečně přivádějí světlo z povrchu.

Z mého popisu je jasné, že obě trauttmansdorffské hrobky v Horšovském Týně patří k těm nejzničenějším.²³²

²³¹ Některé z těchto klíčů se do dneška zachovaly a jsou k vidění v expozici SHZ Horšovský Týn.

²³² Na stavu hrobky se velmi nemilosrdně podepsal překotný vývoj ve druhé polovině 20. století i vandalismus místních obyvatel po roce 1989. Trauttmansdorffové majetek zabavený po druhé světové válce v restitucích nezískali, a jelikož jejich majetek v cizině rozhodně nedosahuje velikosti majetku Lichtenštejnského, nejspíše se nebude opakovat osud hrobky ve Vranově u Brna. Dnes je hrobka alespoň zabezpečena před dalšími nájezdy zlodějů, ale na svou velkou opravu stále čeká.

Závěr

Má diplomová práce si kladla za cíl zmapovat a zdokumentovat klasicistní sepulkrální architekturu šlechtických rodů, která na území Čech a Moravy vznikala v 18. a 19. století. Osobně jsem navštívil všech jedenáct lokalit, kde klasicistní hrobky vznikly. Vše jsem zdokumentoval a ve své práci důkladně popsal. Jednotlivé kapitoly v mé práci jsou věnované nejen obecné sepulkrální problematice, ale i jednotlivým rodům a jejich stavbám, k nimž jsem se snažil najít maximum dostupných informací. Vznik jednotlivých staveb jsem v diplomové práci vždy řadil nejen do dobového kontextu, který byl zmíněn zejména v prvních kapitolách, ale také do historie samotného knížecího rodu. Výzkumem jsem zjistil, že vznik těchto staveb často souvisel s rodinnými událostmi, politikou, reprezentací i dějinami a tradicí rodu, což bylo v mnoha hrobkách patrné.

Na základě vypracované tabulky (viz příloha č. 1) jsem dospěl ke zjištění, že jako přímá reakce na josefínské reformy vznikly pouze dvě hrobky. Nejstarší klasicistní hrobka na sledovaném území v Moravském Krumlově, která vznikla v roce 1789, a o šest let mladší skromná hrobka ve Slavkově u Brna, jež svým pojetím plně odpovídala stále ještě živé tradici zmíněných reforem.

Následovaly roky nepokojů, napoleonských válek, státního bankrotu a doba Vídeňského kongresu, což bylo období, které rozkvětu architektury až na výjimky²³³ nepřálo. Proto další vlnu budování sepulkrální knížecí architektury přinesla až dvacátá léta devatenáctého století. Již roku 1819 začala rodina Lichtenštejnů s přebudováním a podstatným rozšířením rodinné hrobky ve Vranově u Brna. Tato stavba trvala tři roky a ukončena byla roku 1822, kdy byla vystavěna i hrobka Auerspergů nedaleko zámku ve Žlebech na Čáslavsku. Závěrem dvacátých let 19. století byla vyhloubena i klasicistní hrobka pod kostelem sv. Václava v Plasích pro rodinu Metternichů.

Dle zjištěných let výstavby další stavební rozmach funerální architektura zaznamenala ve třicátých letech 19. století, kdy se započalo se stavbou obou hrobek rodiny Kinských i obou hrobek rodiny Trauttmansdorffů. Větší rodové hrobky byly dokončeny v průběhu čtyřicátých let 19. století, kdy se také započalo

²³³ Obrovské investiční akce Lichtenštejnů v Lednicko-valtickém areálu.

s poslední větší stavbou pod vedením osvědčeného klasicistního architekta Heinricha Kocha v Mikulově. Pro úplnost v práci zmiňuji i hrobku Auerspergů ve Vlašimi z osmdesátých let 19. století, aby byla zdůrazněna tradice v budování klasicistních hrobek i v době převládání jiných stavebních slohů.

Na základě prostudované přehledové literatury k dějinám umění se mi v práci podařilo popsat většinu klasicistních prvků na jednotlivých stavbách a zdůraznit prvky funerální výzdoby, jež se na mnoha stavbách opakují. Mezi takové patří opakující se sochy antických bohů Thanata a Hypna, symbol otočené pochodně či rodové erby v tympanonech nad hlavním vchodem.

Otázkou, kterou má práce nedokázala vyřešit, zůstává, zda klasicistní hrobky stavěné v první polovině 19. století byly přímou reakcí na josefínské reformy, nebo zda šlechtici podléhali pouze módnímu trendu a nahlíželi do katalogů a vzorníků klasicistních staveb. Určit, zda stavebník, který si nechal v tomto období hrobku vystavět, byl ovlivněn myšlenkami josefínského osvícenství, nebo zda se pouze chtěl vyrovnat ostatním aristokratům, je dnes v podstatě nemožné, neboť pramenná základna tyto skutečnosti nereflektuje.

Při svém výzkumu jsem objevil další dvě klasicistní hrobky knížecích rodů, ale zařadit je do této diplomové práce již bylo nad její možnosti. Tyto hrobky by se měly stát v budoucnu předmětem dalšího výzkumu. Je to hrobka knížecí větve Lobkoviců v Křimicích nedaleko Plzně. Ta byla vyhloubena pod kostel Narození Panny Marie ve čtyřicátých letech 19. století a byla určena pro několik generací postranní větve knížecí rodiny. Úpravy se zde dotkly i samotné podoby kostela a bylo klasicistně upraveno celé vstupní průčelí, včetně věže nad vchodem. Druhou hrobkou je stavba Collaltů, povýšených v roce 1822 do knížecího stavu, v Nových Sadech u Písečné na Jindřichohradecku. Tato stavba nezaujme na první pohled svou klasicistní podobou, nýbrž výraznou věží, která byla ke stavbě připojena. Dle Emanuela Pocheho je to „*vysoká věžovitá zvonice, v jejímž patře bývala kaple sv. Kateřiny, r. 1673 již zpusťlá*“.²³⁴ Není jisté, zda tato stavba pochází z období renesance, či je starší, ale v roce 1824 k ní Collaltové přistavěli klasicistní kapli s podzemní kryptou, kam ukládali své příbuzné.

²³⁴ POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech K/O*, Praha 1978, s. 498.

Předkládaná diplomová práce je první monografií k tématu funerální klasicistní architektury knížecích rodin, a přináší tak jedinečný pohled do zatím neprobádané oblasti. Svým obsahem doplňuje regionální dějiny o další poznatky ke stavbám, které byly doposud opomíjeny. Množství fotografií přiložených k práci dokumentuje současný stav hrobek, jejichž osud je v současné době nejistý.

Práce přináší i perspektivu dalšího výzkumu v oblasti funerálních klasicistních počínů knížecích rodin. Jsou to jednak dvě neprobádané knížecí hrobky v Křimicích a v Nových Sadech, a jednak v práci zcela opominuté klasicistní náhrobky členů knížecích rodin.²³⁵ Kvalitní funerální architekturu však v první polovině 19. století nestavěly pouze knížecí rody a lze poukázat i na hrobky rodin hraběcích a měšťanských, které neváhaly do těchto staveb investovat nemalé prostředky. Ani tyto stavby nejsou v české literatuře nijak zmapovány, a tak skýtají další podněty k výzkumu sepulkrální architektury na území České republiky.

²³⁵ Příkladem mohou být úpravy Windischgrätzů v Kladrubech u Stříbra a v Tachově, Salmů v Rájci nad Svitavou či Colloredo-Mansfeldů v Dobříši.

Prameny a literatura

PRAMENY

MZA Brno	f.: Lichtenštejnský stavební úřad Lednice
	f.: Rodinný archiv Kouniců Slavkov
	f.: Velkostatek Moravský Krumlov
	f.: Velkostatek Pozořice
	f.: Velkostatek Slavkov u Brna
NA	f.: Rodinný archiv Metternichů – Francisco-Georgicum
SOA Plzeň	f.: Velkostatek Horšovský Týn
SOA Zámorsk	f.: Ústřední účetní revize Auerspergů
SOkA Litoměřice	f.: Ústřední správa velkostatků Kinských
Národní památkový ústav	Mobiliární fond SHZ Horšovský Týn
	Mobiliární fond SZ Slatiňany
	Mobiliární fond SZ Žleby

LITERATURA

ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti*, díl I., Praha 2000.

ARIÈS, Philippe, *Dějiny smrti*, díl II., Praha 2000.

BĚLINA, Pavel – KAŠE, Jiří – KUČERA, Jan, *Velké dějiny země koruny české*, díl X. Praha 2001.

Bible, Nový zákon, evangelium sv. Matouše (Mt. 14, 22–34).

BRICHTOVÁ Dobromila, *Pod tvými ochrannými křídly – Od loretánského kostela k hrobce Dietrichsteinů v Mikulově*, Mikulov 2014.

BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997.

- ČERNÁ, Marie, *Dějiny výtvarného umění*, Praha, 2002.
- FOLTÝN, Dušan a kol., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.
- FRANK, Johann, Peter, *System einer vollständigen medicinischen Polizey* (I – IV, Mannheim 1779 – 1788; V, Tübingen 1813; VI, Wien 1817–1819).
- GEMBČÍKOVÁ, Sandra, *Smrt v antické řecké kultuře* (diplomová práce), Katedra teorie kultury, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2007.
- GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti – Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.
- HÁJEK, Václav, *Architektura – Klíč k architektonickým slohům*, Praha, 2000.
- HEROUT, Jaroslav, *Slabikář návštěvníků památek*, Praha, 1980.
- HEROUT, Jaroslav, *Staletí kolem nás*, Praha, 1970.
- HLINOMAZ Milan a Jan SCHWALLER, *Pernštejnské sepulkrální památky, in Pernštejnové v českých dějinách*, ed. Petr Vorel, Pardubice 1993.
- HNOJIL, Adam, *Josef Max – sochařství pozdního neoklasicismu v Čechách*, Praha 2008.
- HOFFMANNOVÁ, Jaroslava, *Hrobka Metternichů v Plasích*, in: *Minulostí západočeského kraje XXXI*, ed. J. Hoffmanová, Plzeň 1996.
- HRBKOVÁ, Marcela, *Pomník Františka Josefa z Dietrichsteina od Emanuela Maxe na nádvoří rodové hrobky Dietrichsteinů v Mikulově* (bakalářská diplomová

práce), Seminář dějin umění, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2008.

JÖCKLE, Clemens, *Memento mori – Historie pohřbívání a uctívání mrtvých*, Praha 2000.

JOENDL J. P., *Die landwirtschaftliche Baukunst III*, Vídeň 1829.

JUŘÍK, Pavel, *Liechtensteinové: historie a sídla knížecího rodu*, Praha 2015.

JUŘÍK, Pavel, *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014.

KAHUDA, Jan, *Kancléř Metternich a Plasy ve světle soudobých dokumentů*, Plasy, 2009.

KOCH, Wilfried, *Evropská architektura – Encyklopedie evropské architektury od antiky po současnost*, Praha 2012.

KONEČNÝ, Michal (ed.), *Vitruvius Moravicus: neoklasicistní aristokratická architektura na Moravě a ve Slezsku po roce 1800*, Brno 2015.

KOŠNÁŘ, Julius, *Staropražské pověsti a legendy*, Praha 1933.

KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004.

KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Systematischen Verbindung 2*, Vídeň 1785.

KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung 6*, Vídeň 1786.

KROPATSCHEK, Joseph (ed.), *Handbuch aller unter der Regierung des Kaisers Joseph des II. für die K. K. Erbländer ergangenen Verordnungen und Gesetze in einer Sistematischen Verbindung 15*, Vídeň 1789.

KUTHAN, Jiří, *Aristokratická sídla období klasicismu*, Praha, 1999.

LORENZOVÁ Helena a Taťána PETRASOVÁ (ed.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století – Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 9. – 11. března 2000*, Praha 2001.

MIMOCHODKOVÁ, Hana, *Rekonstrukce poutního areálu ve Vranově u Brna* (diplomová práce), Ústav hudební kultury, Management v kultuře, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2009.

NIKLAS Josef a František ŠANDA, *J. P. Jöndlovo Poučení o stavitelství pozemním*, Praha 1865.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie všeobecných vědomostí, Praha 1896.

PERNES, Jiří – HOLÁN, Ivo, *Slavkov u Brna: město a okolí*, Praha, 1987.

PETRASOVÁ, Taťána, *Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy*, in: Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 9. – 11. března 2000, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001.

PIJOAN, José, *Dějiny umění 8*, Praha 2000.

- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech A/J*, Praha 1977.
- POCHE Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech P/Š*, Praha 1980.
- POCHE, Emanuel a kol., *Umělecké památky Čech T/Ž*, Praha 1982.
- PRAHL, Roman, *Umění náhrobku v českých zemích let 1780–1830*, Praha 2004.
- PREINFALK, Miha, *Auersperg – Geschichte einer europäischen Familie*, Graz 2006.
- PŘIBYL, Vladimír, *Rodinná hrobka Kinských v Budenicích*, Kladno 1998.
- REJHA, Adam, *Deník Vincence Karla Auersperga z cesty do Velké Británie roku 1837* (diplomová práce), Katedra pomocných věd historických a archivního studia, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova v Praze, Praha 2016.
- SAMEK, Bohumil, *Umělecké památky Moravy a Slezska J/N*, Praha 1999.
- STEHLÍKOVÁ Jana a Luděk ŠTĚPÁN, *Nasavrcké panství a slatiňanští Auerspergové*, Slatiňany 2014.
- ŠVARŤÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Žal a umírání v denících a soukromé korespondenci rakousko-české šlechty 19. století*, in: *Studia historica Nitrensia* 9, 2001, s. 153–163.
- VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice, 2004.
- VLČEK Pavel a kol., *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách*, Praha 2004.

VOCELKA Karl a Lynne HELLER, *Život Habsburků – Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012.

VYBÍRAL, Jindřich, *Století dědiců a zakladatelů: architektura jižních Čech v období historismu*, Praha 1999.

WINCKELMANN, Johann Joachim, *Dějiny umění starověku: stati*. Praha 1986.

WOLNY, Gregor, *Die Markgrafschaft Mähren: Bd. Zuainer Kreis II.*, Brno 1837.

ZATLOUKAL, Pavel, *Co spojuje chrám lásky s pyramidou? Architekti Morau–Esch–Engel*, in: Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 9. – 11. března 2000, ed. H. Lorenzová a T. Petrasová, Praha 2001.

ZATLOUKAL, Pavel, *Příběhy z dlouhého století*, Olomouc 2002.

ŽUPANIČ, Jan, Milan FIALA a František STELLNER, *Encyklopedie knižecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Miroslav MAREK, *Genealogy index*, dostupné online (<http://genealogy.uweb.cz/auersperg/auersperg5.html>), [citováno k 18. 2. 2017].

Tomáš SALABA, Městský úřad Slaný, *Kontakty na odbor kultury*, dostupné online (<http://www.meuslany.cz/mestsky-urad-a-odbory/kultura/kontakty>), [citováno k 8. 8. 2016].

ROZHOVORY

Rozhovor s Václavem Bubeníčkem – obyvatelem Veltrus, který dělal ministranta v pohřební kapli Kinských (srpen 2016).

Rozhovor s Josefem Braunerem – obyvatelem Moravského Krumlova, kostelník a správce rodové hrobky Lichtenštejnů v Moravském Krumlově (srpen 2016).

Rozhovor s Janem Rosendorfským – kastelánem hradu a zámku Horšovský Týn, pod jehož správu spadá i trauttmansdorffské hrobka poblíž Horšovského Týna.

Seznam používaných zkratk

lat.	Latinského
MF	mobiliární fond
Mt.	Matouš
MZA	Moravský zemský archiv
NA	Národní archiv
něm.	německého
NPÚ	Národní památkový ústav
r.	rok
SHZ	státní hrad a zámek
sv.	svatý
SZ	státní zámek
š.	šířka
v.	výška
zn. f.	značka fondu

Seznam příloh

Příloha č. 1. Tabulka s chronologickým výčtem klasicistních knížecích hrobek.

<i>Hrobka</i>	<i>Rok stavby</i>	<i>Knížecí rod</i>
<i>Moravský Krumlov</i>	1789	Lichtenštejnové
<i>Slavkov u Brna</i>	1795	Kounicové
<i>Vranov u Brna</i>	1819–1822	Lichtenštejnové
<i>Žleby</i>	1822	Auerspergové
<i>Plasy</i>	1827–1828	Metternichové
<i>Veltrusy</i>	1832–1835	Kinští
<i>Horšovský Týn</i>	1835	Trauttmansdorffové
<i>Horšovský Týn (rodová)</i>	1835–1842	Trauttmansdorffové
<i>Budenice</i>	1837–1842	Kinští
<i>Mikulov</i>	1845–1852	Ditrichštejnové
<i>Vlašim</i>	1884	Auerspergové

Příloha č. 2. Seznam použitých obrázků.

Obr. 1. Auersperská hrobka ve Vlašimi. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 30).

Obr. 2. Alternativní návrhy auersperské hrobky ve Žlebech. Zdroj: Národní památkový ústav, Státní zámek Žleby, inv. č. ZL09582 (s. 33).

Obr. 3. Realizovaný plán auersperské hrobky ve Žlebech. Zdroj: SOA Zámorsk, Ústřední účetní revize Auerspergů, bez inv. č., č. kart. 138 (s. 34).

Obr. 4. Krypta auersperské hrobky ve Žlebech. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 37).

Obr. 5. Nově vystavěné průčelí ditrichštejnské hrobky v Mikulově. V popředí socha stavitele hrobky Františka Josefa z Ditrichštejna od Emanuela Maxe. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 41).

Obr. 6. Genius smrti nad vchodem do jižní krypty ditrichštejské hrobky v Mikulově. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 44).

Obr. 7. Veltruská hrobka Ferdinanda Jana Nepomuka Kinského. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 47).

Obr. 8. Interiér veltruské hrobky. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 49).

Obr. 9. Vstupní průčelí hrobky rodiny Kinských v Budenicích se sochami od Josefa Maxe. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 51).

Obr. 10. Interiér budenické hrobky se sousoším Krista pozdvihujícího sv. Petra z vln. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 53).

Obr. 11. Vstup do podzemní krypty Kouniců. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 57).

Obr. 12. Interiér krypty ve Slavkově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 58).

Obr. 13. Vstupní průčelí hrobky ve Vranově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 64).

Obr. 14. Vstupní předsíň v lichtenštejské hrobce ve Vranově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 65).

Obr. 15. Krypta lichtenštejské hrobky ve Vranově u Brna. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 67).

Obr. 16. Realizovaný architektonický plán na hrobku v Moravském Krumlově. MZA Brno, f. Velkostatek Moravský Krumlov (zn. f. F 177), inv. č. 353 (s. 70).

Obr. 17. Lichtenštejnská hrobka v Moravském Krumlově. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 72).

Obr. 18. Průčelí hrobky v Plasích. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 79).

Obr. 19. Interiér metternichovské hrobky v Plasích. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 81).

Obr. 20. Nezrealizovaný návrh pro stavbu hrobky Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffu. SOA Plzeň, pobočka Klášter, f. Ústřední správa Trauttmansdorffů, kart. 235 (s. 85).

Obr. 21. Hrobka pro Jana Nepomuka Josefa Norberta z Trauttmansdorffu. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 86).

Obr. 22. Vchod do hrobky v ose průčelí kostela sv. Anny. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 88).

Obr. 23. Krypta trauttmansdorffské hrobky v Horšovském Týně. Fotografie pořízena autorem diplomové práce (s. 90).